

LOCUIREA ȘI SĂRĂCIA EXTREMĂ
CAZUL ROMILOR

© 2006 Editura Universitară Ion Mincu
București, str. Academie 18-20
tel: 307 7193

**Lucrare publicata cu sprijinul
Agenției Naționale pentru Romi**

ISBN 973-7999-55-X

Catalin Berescu
Mariana Celac

Oana Ciobanu
Cosmin Manolache

LOCUIREA ȘI SĂRĂCIA EXTREMĂ CAZUL ROMILOR

EDITURA UNIVERSITARĂ ION MINCU
București

Introducere

Această lucrare este rezultatul unui studiu cu acoperire națională despre locuirea în comunități de romi afectate de sărăcie extremă. Pentru a realiza acest raport au fost cercetate un număr de 36 de comunități, 25 dintre ele fiind documentate prin fișe. Această experiență directă ne-a furnizat materialul pentru elaborarea unei tipologii de locuire care se dorește a fi un instrument de lucru pentru foarte necesarele intervenții de urbanism comunitar și de construcție de locuințe sociale.

A sprijini construirea de locuințe printr-un studiu de acest fel nu se oprește la întocmirea unui ghid de proiectare care să conțină descrierea unor proceduri adaptate temei sărăciei extreme. Arhitecții și constructorii împart cu autoritățile locale o responsabilitate mult mai mare: aceea de a oferi soluții durabile, de a combate segregarea și de a promova incluziunea socială. Pentru romii săraci, căutarea acestor soluții nu e o problemă de definire politică sau de dezbateri de idei, ca pentru restul societății, ci de maximă urgență și imediată nevoie, definită de aspecte tehnice și organizatorice.

Principala noastră preocupare a fost formularea liniilor de orientare și conduită pentru intervențiile promovate de administrațiile locale și de organizațiile care lucrează pentru romi, cu referiri cât mai concrete și cât mai specifice la construcția de habitate și de locuințe, orientate spre acțiunea directă și spre operaționalizarea unor proiecte. Am concentrat aceste intenții în două capitole - cel care conține principii de intervenție și cel dedicat scenariilor de intervenție. Credem că ele îi pot ghida pe proiectanți și pe decidenți în acțiunile lor și ele urmăresc în primul rând să prevină numeroasele greșeli care s-au făcut până acum. Suntem convinși că numai demarând un proces în care să fie testate o multitudine de soluții și posibilități de rezolvare, se poate ajunge la formule în stare să ducă la rezolvarea la nivel național a problemei sărăciei extreme.

Am accentuat constant, pe parcursul lucrării, termenul sărăcie extremă. Aici se află centrul de greutate al problemei comunităților pe care le-am studiat. Studiul nostru își extinde astfel concluziile și asupra altor categorii de excluși, eterogene ca proveniență și structură dar care împart cu romii aceeași stare economică și aceeași locuire.

Lucrarea a fost elaborată în 2004 -2005 de un colectiv coordonat de Cătălin Berescu și Mariana Celac în cadrul Centrului de Cercetare, Proiectare, Expertiză și Consulting al Universității de Arhitectură și Urbanism "Ion Mincu" București și a avut ca beneficiar Ministerul Transporturilor, Construcțiilor și Turismului. Studiul a avut ca temă identificarea tipologiilor de locuire în comunitățile de romi și dezvoltarea unor principii de intervenție. În încercarea de a traduce experiența sociologilor pentru arhitecți dar și de a introduce teme ale locuirii și urbanismului în aria științelor socio-umane, am adus lângă noi un sociolog - Oana Ciobanu, un etnograf - Cosmin Manolache și un economist - Simona Ilie. La întâlnirile de lucru de pe parcurs au participat numeroși alți cercetători care ne-au ajutat cu generozitate la reglajul fin al concluziilor.

Două precizări sunt necesare, cu privire la chestiunile legate de stil. În primul rând, am ales grafia *romi* și nu *rromi* potrivit ultimei tendințe a organizațiilor reprezentative. Cît despre imagini, ele sînt documentare, nu jurnalistice. Cu toate acestea, dramatismul lor a născut adesea puternice reacții emoționale în rîndul privitorilor. Vom spune doar că am încercat să expunem situația în mod cît mai obiectiv, fără a accentua aspectele mizerabiliste care au alimentat o adevărată estetică a reprezentării sărăciei. Îi rugăm deci pe cei care citesc lucrarea să ne crediteze ca observatori obiectivi și temperați. Oamenii pe care i-am întâlnit în bordeie ne-au primit cu o speranță care ne obligă pe toți să depășim pragul simplei compasiuni pentru a ajunge la înțelegere.

Mulțumiri: Universității Ion Mincu pentru sprijin logistic, lui Marcel Dediu de la agenția "Împreună" pentru intensul schimb de idei; doamnei Bogdana Tudorache pentru răspunsurile cu privire la problemele de igienă mintală; doamnei Celia Ghyka pentru informații de ultimă oră furnizate la prima oră; doamnei Angela Kovacs, arhitect șef al municipiului Tîrgu Mureș, pentru grija cu care ne-a condus către cele mai bune exemple din studiul nostru; lui Peter Balogh și lui Lenghel, șefi de comunități din Tg. Mureș, pentru răbdarea și talentul cu care povestesc; domnului Ion Toader, primar al comunei Cetățeni pentru acuratețea informației istorice; domnului Nicolae Constantin, primar al comunei Conțești pentru felul în care îi iubește pe toți copiii din comună; lui Tiberiu Deszi, director la Asociația Renaître România din Orăștie, pentru un perfect ghidaj și o admirabilă amabilitate; familiei Sorin și Liliana Cristea din Satu Mare pentru generozitatea cu care tratează problema sărăciei; doamnei Rita Toma pentru susținerea caldă și pentru ajutorul substanțial în racordarea la situația internațională; doamnei Dana Bodnăraș pentru că a dat față umană birocrăției ministeriale; domnilor Sergiu Lungu și Dorin Alexandrescu, primar și respectiv vice-primar al municipiului Dorohoi, pentru determinarea cu care se confruntă cu problema romilor săraci; doamnei Mariea Ionescu pentru eficacitatea deciziilor, doamnei arhitect Ileana Tureanu pentru încredere.

CUPRINS

Introducere 5

STAREA DE FAPT

Definirea sărăciei 9

Mărimea problemei 13

Situația locuirii 21

Tipologii de locuire 29

Tipologii de comunități 35

FIȘE DE COMUNITATE

Dorohoi 46

București Energeticienilor 49

Orastie 56

Cluj Pata Rât 59

Peisajului 65

Valea Rece 68

Dealului 71

Geoagiu 74

Bălteni 75

Cetățeni 83

PRINCIPII DE INTERVENȚIE

Treptele locuirii 91

Principii de intervenție 96

Scenarii de intervenție 103

Măsurile de intervenție 113

Exemple 122

Cluj, Pata Rât - „Dallas“

Are 6 ani, e tuns impecabil, e vioi, chiar ușor agresiv. “Ce faceți măi aici? Fă-mi poză, hai, fă-mi și mie o poză!” Ne conformăm, îi dăm toată atenția. “Ce faci cu săpăliga aia?” “Caut cutii de bere?” “Da’ pe față de ce nu te-ai spălat?” “Cum să nu mă spăl, m-am spălat! Ce faci, nu-mi arăți poza? Arată poza!” La Pata Rât nu există decît o cișmea cu apă pentru cei 600 de locuitori. Este evident că avem în față un copil îngrijit și bine dezvoltat dar și exploatat de familie. Pare conștient de faptul că interesul societății nu o să treacă dincolo de o poză digitală pentru că nu ne cere bani. E învățat să muncească, nu să cerșească și e obișnuit să se vadă în poze pe ecrane LCD. Oare ce impresie i-am fi făcut dacă nu am fi avut la noi tehnică de ultimă oră?

Definirea saraciei

Eradicarea sărăciei este o temă a Organizației Națiunilor Unite pentru deceniul 1996-2007. România nu pare a fi în topul mondial pe această temă plasându-se, atât ca dimensiuni absolute cât și ca vizibilitate a sărăciei extreme, mult în urma unor state africane, asiatice sau sud-americane. Nici discursul politic și nici cel public nu sînt aliniate acestei tendințe mondiale de a aborda sărăcia frontal și dintr-un punct de vedere tehnic la noi ele fiind mai degrabă tradiționale, preponderent în cheie creștină, fatalistă și subordonate unui umanism vag. Tema sărăciei se suprapune de altfel perfect cu sărăcia care ne-a guvernat în ultimii 10 ani ai ceaușismului și în primii zece ani ai tranziției. De aceea o percepem ca pe o realitate internă și nu ca pe o prioritate politică și credem că știm totul despre ea.

Există deci un semnificativ subiectivism al românilor în această chestiune care e, la rîndul ei, guvernată de un relativism universal și trans-istoric al problemei sărăciei. Atunci cînd este plasată în conjuncturi politico-economice atât de largi cum sînt cele folosite de Banca Mondială sau de ONU, orice discuție despre sărăcia din România scoate însă la iveală o anume rezistență la înțelegerea temei.

Pentru a putea formaliza analiza noastră am apelat la o împărțire clasică, folosită și în Planul Național Anti Sărăcie și de Promovare a Incluziunii Sociale.

- **Sărăcia** este definită ca “lipsă de resurse și abilități în raport cu exigențele unui trai minim decent”.
- **Sărăcia severă** este caracterizată prin lipsuri majore și persistente care afectează pe termen lung capacitatea de a funcționa în cadrul societății.
- **Sărăcia extremă** este cea în care existența zilnică se află sub semnul amenințării. În termeni locativi aceasta se traduce prin instabilitatea construcției, depărtare față de așezarea principală, toxicitate a mediului, insuficiența spațiului, absența totală sau parțială a utilităților

Terminologia recentă (Banca Mondială) operează cu termenul de **sărăcie alimentară**, în care plasează 1,2 milioane de români, urmată de sărăcia extremă, în care intră 2.4 milioane și sfîrșește prin a trasa linia sărăciei la un consum de 1,5 milioane lei (45\$ - dec 2002), linie sub care se aflau 6,3 milioane de persoane.

Pentru a putea analiza sărăcia și treptele ei trebuie să ne concentrăm asupra inegalității dintre indicii care definesc grupurile și indivizii vizați și populația în ansamblu. Pentru aceasta, cercetarea noastră a folosit datele publicate în studiile C.A.S.P.I.S. (Comisia Antisărăcie și de Promovare a Incluziunii Sociale), I.C.C.V. (Institutul de Cercetare a Calității Vieții) și I.N.S. (Institutul Național de Statistică). Poziționarea indivizilor pe o scară a locuirii s-a făcut apelînd la datele existente, cu scopul de a determina, prin estimări de lucru, mărimea problemei cu care ne confruntăm. Există o serie de propoziții logice despre **inegalitate** care arată că:

1. cu cât e mai mare inegalitatea cu atât mai mare este sărăcia
2. cu cât e mai mare inegalitatea inițială cu atât e mai redusă rata de creștere și implicit, rata de scădere a sărăciei.

România se află, conform studiilor I.C.C.V., în plin proces de adâncire a inegalității. În termeni de consum, sărăcia este temporară și “puțin adâncă”, în sensul că media săracilor se concentrează la aproximativ 75% sub linia sărăciei. În termeni de locuire însă sărăcia locativă extremă este stabilă – adică nu se poate ieși din ea prin acțiuni sezoniere sau temporare – și relativ adâncă – în sensul că sărăcia locativă, adică nevoia de spațiu, dotări, stabilitate etc., este mai gravă, prin efectele permanente pe care le produce, decât cea de consum.

Sărăcia locativă este starea de privare permanentă de spațiu și utilități aferente unei locuiri minime normale. Această lipsă provoacă efecte constante asupra locuirii care constau în privare de somn, igienă precară, absența intimității (cu efect asupra sănătății reproducerii și cu favorizarea condițiilor pentru abuzuri sexuale), perturbarea gravă sau absența proceselor de educație și informare, diminuarea capacității de a acumula resurse pentru asigurarea supraviețuirii și a dezvoltării (obiecte uz casnic, hrană, îmbrăcăminte, unelte).

Sărăcia locativă extremă este starea de criză a locuinței. Locuințele aflate în această stare sînt instabile structural, inconsistente constructiv, nesigure ca regim de proprietate și lipsite de condiții igienice minime. Cei care locuiesc în aceste condiții sînt în permanent pericol de a-și pierde adăpostul, obiectele aflate în proprietate, sănătatea și chiar viața.

Sărăcia locativă extremă, în special la comunitățile de romi, asociază două aspecte: precaritatea locuinței propriu zise și precaritatea mediului comunitar. O altă dimensiune esențială pentru definirea stării de sărăcie este **vulnerabilitatea**, cea care guvernează strategiile de investiție în spațiul de locuit și determină decisiv percepția asupra propriei situații.

Vulnerabilitatea este riscul de a cădea în starea de *sărăcie locativă*, prin reducerea standardului de locuire (debranșare de la utilități, mărirea numărului de persoane), sau în *sărăcie locativă extremă*, prin pierderea locuinței, prin degradarea ei gravă sau prin distrugerea ei totală.

Natura și incidența sărăciei locative nu se oglindesc foarte clar în statisticile pe care le avem la dispoziție dar, prin coroborarea mai multor indicatori se poate ajunge la concluzia că există un “nucleu dur”, format din circa un milion de persoane, care concentrează un set de lipsuri majore decelabile prin indicatori. Lucrarea noastră nu are ca obiectiv determinarea numărului de romi aflați în diverse stadii de sărăcie dar am considerat necesară fundamentarea primei

propoziții care definește starea actuală, cea în care afirmam că problema este caracterizată de mărimea ei. Dintre căile clasice de analiză a sărăciei: comparație săraci – non-săraci; comparație între grupuri de săraci; comparație a dinamicii sărăciei în timp pentru un grup dat și analiza determinantilor sărăciei, am ales să o folosim predominant pe ultima, în vreme ce pentru primele, care se bazează pe statistică, am folosit doar datele care ne-au fost accesibile.

Pentru cazul romilor, ceea ce este specific, adăugându-se celor expuse mai înainte, este **sărăcia comunitară**. Aceasta este o stare de segregare moștenită istoric, dar și un fenomen în plină expansiune (v. "noua sărăcie")

Sărăcia comunitară este o situație de excluziune a unei comunități de la bunăstarea comună care se manifestă prin: plasarea la marginea sau în afara teritoriului pe care sălășluiește, majoritatea pe terenuri improprii; lipsa unui drum de acces; lipsa proprietății; lipsa sau accesul limitat la utilități publice; lipsa transportului în comun; accesul redus sau dificil la servicii publice; lipsa securității publice; absența reglementărilor urbanistice.

Sărăcia comunitară poate fi completată și cu conceptul de sărăcie multi-dimensională sau, "noua sărăcie". Iată cum este definită aceasta în raportul ICCV din noiembrie 2004:

„Noua sărăcie”, este sărăcia profundă, multi-dimensională, cronică, care nu „trece de la sine” odată cu creșterea economică, reprezintă o preocupare atât în țările europene dezvoltate, cât și în Statele Unite ale Americii. Din perspectiva „noii sărăcii”, sărăcia urbană este problema cheie a sărăciei din România.

Studiile privind „nouă sărăcie” (Stănculescu și Berevoescu, coord., 2004) arată că în România, ca și în țările dezvoltate, „noua” sărăcie este asociată cu fragilizarea relațiilor de familie și slăbirea coeziunii sociale, ne-participare și marginalizare socială, „cultura de cartier”, tendințe de etnicizare și de concentrare a săracilor în zone segregate teritorial. Spre deosebire de sărăcia de consum, „noua sărăcie” reprezintă o stare de privări multiple, de derivă, care nu poate fi depășită decât prin intervenție din exterior.

Studiul amintit operează pentru cazul României cu conceptul de „sărăcie extremă” definit tri-dimensional, funcție de:

- (a) veniturile și consumul gospodăriei sub pragul național de sărăcie;
- (b) lipsa securității locuirii, adică gospodăria nu are locuința în proprietate
- (c) patrimoniu sărăcăcios, redus la cel mult două bunuri de folosință îndelungată în mediul urban, respectiv un astfel de bun în mediul rural.

.....

Dacă sărăcia de consum este concentrată în mediul rural, „noua sărăcie”, asociată cu excluziunea socială, este concentrată în mediul urban. Dacă sărăcia de consum este în descreștere ca urmare a creșterii eco-

nomice, „noua sărăcie” este în plin proces de dezvoltare ca urmare a creșterii inegalității și a slăbirii coeziunii sociale. Dacă sărăcia de consum caracterizează viața a milioane de cetățeni români, „noua sărăcie” este experimentată pentru moment de câteva sute de mii de persoane, majoritar orășeni sărăciți. Dacă sărăcia de consum este predominant temporară, „noua sărăcie” este o stare de lipsuri cumulate care s-a permanentizat, ce presupune lipsa unei vieți ordonate de rutine care să confere siguranță și predictibilitate, fiind centrată pe azi și lipsită de perspective.

CASPIS, raport realizat de I.C.C.V., Sărăcie urbană și sărăcie rurală, Coordonator: Manuela Sofia Stănculescu, Echipa de cercetare: Pascariu Gabriel, Pop Luana Miruna, Stănculescu Manuela Sofia, Stoica Laura; Noiembrie, 2004

Marimea problemei

Estimarea sărăciei – aspecte metodologice

Problema sărăciei și stadiilor sale (existență sub nivelul de sărăcie, sărăcie severă, sărăcie extremă) și estimarea în termeni cantitativi a grupului social afectat a ridicat unele dificultăți metodologice în ceea ce privește preluarea unor date asupra întinderii și mărimii problemei. Sursele existente, primordial de natură economic-monetară, susțin felul în care este definită sărăcia în sistemul de culegere și agregare al datelor statistice dar și percepția generală a sărăciei ca „lipsă de bani”. În toate studiile, documentele, sistemele de colectare de date primare, anchete sociale și rapoartele instituțiilor naționale și internaționale, studiile unor specialiști străini care au tangență cu chestiunea sărăciei, definirea acestei stări este operată în termeni monetari. (Banca Mondială, Barometrele de opinie FSD, statisticile naționale, studiile CASPIS sau ICCV pentru a nu cita decât sursele cele mai autoritare)

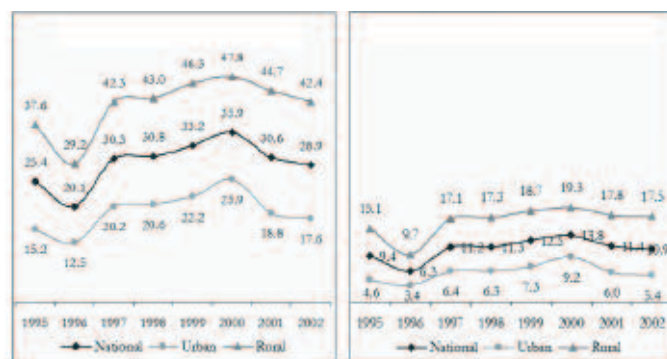
Astfel raportul Băncii Mondiale găsește un total de 6,3 milioane de săraci din care 1,2 milioane în sărăcie absolută (sau alimentară în termenii Băncii Mondiale). Din total 2,1 milioane se află în mediul urban și 4,2 milioane în mediul rural.

Tabel Sărăcia de consum pe medii de rezidență, 2002

	Saracie alimentara	Saracie extrema	Total saracie
Prag de saracie BM (LEI)	872,005	1,060,658	1,535,370
NATIONAL			
Numar persoane sarace	1,210,724	2,366,110	6,265,186
Pondere persoane sarace	5.6%	10.9%	28.9%
Deficit mediu de consum	0.0114	0.0239	0.0759
URBAN			
Numar persoane sarace	317,210	634,117	2,080,042
Pondere persoane sarace	2.7%	5.4%	17.6%
Deficit mediu de consum	0.0059	0.0119	0.0417
RURAL			
Numar persoane sarace	893,514	1,731,992	4,185,144
Pondere persoane sarace	9.1%	17.5%	42.4%
Deficit mediu de consum	0.0179	0.0383	0.1167

Nota: Funcția de bunăstare a gospodăriei se bazează pe cheltuielile totale de consum pe adult echivalent. Populația conform Recensământului Populației și Locuințelor, martie 2002. Praguri de sărăcie în prețuri, decembrie 2002.

Figura1 Dinamica sărăciei totale și a sărăciei extreme pe medii de rezidență 1995-2002

Sursa: România: Evaluarea sărăciei, Banca Mondială, 2003.

La datele privind dinamica, cercetătorii ICCV adaugă și o serie de caracteristici:

1. este **extinsă** (29% din populație în 2002); 2. este **elastică** la creșterea economică; 3. este **în scădere**, dar inegalitatea socială este în creștere; 4. este **superficială**, pentru că distanța medie între consumul gospodăriilor și pragul de sărăcie este relativ mică și pentru că ponderi importante de populație se află în imediata apropiere a pragului de sărăcie, adică pot „intra” sau „ieși” din sărăcie la variații relativ mici ale veniturilor; 5. este predominant **temporară** și nu permanentă; pentru perioada 1995-1998, doar în jur de 22% din toate persoanele sărace nu au reușit să iasă din sărăcie în anii de creștere economică.

(CASPIIS, raport realizat de I.C.C.V., Sărăcie urbană și sărăcie rurală, Coordonator: Manuela Sofia Stănculescu, Echipa de cercetare: Pascariu Gabriel, Pop Luana Miruna, Stănculescu Manuela Sofia, Stoica Laura; Noiembrie, 2004)

“Populația de romi este singura cu o valoare a ratei sărăciei mai ridicată decât în 1995 și se află la mare distanță de celelalte categorii. În 2003 romii înregistrează cea mai mică scădere, de numai 2 procente, de două sau chiar de trei ori mai puțin decât celelalte naționalități.

Diferențe în rata sărăciei

	1995	2000	2003	% fata de 1995	% fata de 2000
Română	24,7	34,7	24,4	-1,3	-29,8
Maghiară	21,9	31,2	14,9	-32,0	-52,3
Romă	73,9	83,0	76,8	4,0	-7,5
Altă etnie	30,5	37,0	18,6	-39,0	-49,8

Populația de romi rămâne în continuare înalt vulnerabilă, în ciuda scăderii constante din ultimii ani, dar mai puțin evidentă decât pe ansamblul populației. În schimb, celelalte naționalități se află în 2003 pentru prima dată la nivelul sau sub

nivelul din perioada cu cea mai mică rată a sărăciei: 1995, 1996. Dintre copiii romi, 80% sînt săraci.” (Raport CASPIS 2003)

Sărăcia locativă extremă

În cazul prezentului studiu, definire sărăciei și a stadiilor ei prin măsurarea consumului este insuficientă. Ea nu include contribuția locuirii și factorilor de mediu comunitar. Seminariile de lucru derulate pe parcursul studiului au pus în lumină existența a cel puțin doi factori care influențează esențial starea de viață a oamenilor din grupurile sociale dezavantajate – modul de locuire și starea ambientului comunitar.

Probleme mai complicate de evaluare apar mai ales în legătură cu izolarea grupului de sărăcie extremă în cadrul categoriilor de sărăcie – grupul cel mai legat de locuirea în condiții precare sau periculoase (*life-threatening*) în situri grav deteriorate sub aspectul caracteristicilor de mediu (stabilitate, infectarea solului, inundabilitate, poluarea aerului, deșeuri etc) și de problemele comune de evacuare a dejecțiilor, proximitatea clădirilor, apropierea de drumuri practicabile etc.

Pentru a contura ordinul de mărime al grupurilor sociale afectate de sărăcie extremă, prin includerea în definiția acestei categorii - pe lângă termenii monetari curenți în evaluările existente - și a factorilor de natură spațială (datele despre locuire și despre starea comunitară), au fost interpretate unele din rezultatele agregate ale recensământului populației și locuințelor din anul 2002 și confruntate cu estimățiile (variabile) din stocul de evaluări accesibile acum.

Au fost astfel studiate și interpretate datele cu privire la:

- situațiile de locuire într-o singură cameră și sau două camere cu o densitate de locuire de minimul 4 persoane pe cameră
- locuințele fără acces la utilități publice sau acces la o singură utilitate
- populația care locuiește în locuințe provizorii.

Mărimea sărăciei locative

- Datele recensământului din 2002 probează că sărăcia locativă extremă (caracterizată prin valori ale indicatorul MP/persoană situat între 3,1 și 3,5 MP/pers) se extinde asupra a **930.000 persoane**.

În această categorie intră gospodării formate din:

- o 1 nucleu familial (cca 82,5%) **767.250 persoane**
- o 2 nuclee familiale (cca 15,9 %) **147.870 persoane**
- o 3 nuclee familiale (cca 10,3%) **95.790 persoane**
- Există un grup format din aproximativ **24.800 persoane** pentru care indicatorul de sărăcie locativă ales se situează în jurul valorii de **1,5 MP/pers.**
- Aproximativ 13.000 persoane trăiesc în clădiri improvizate sau „de necesitate” conform terminologiei recensământului - situație asimilată în acest studiu categoriei *homeless*.

Cifrele rezultate pentru fiecare categorie au fost confruntate cu datele despre sărăcia extremă rezultate din documentele existente. Cifra rezultată conturează o estimatie justificată logic și metodologic. Rămâne ca studii viitoare să ia în calcul definirea sărăciei extreme prin includerea criteriilor legate de locuire și de situația comunitară. Această operație poate modifica estimarea existentă. În același timp o bună cunoaștere a situației sărăciei comunitare va putea susține scenariile prospective asupra tendințelor în domeniul sărăciei extreme și impactului politicilor în curs asupra evoluției fenomenului.

Ce se poate spune în această fază este că **rezultatul acțiunilor întreprinse pînă acum nu este semnificativ. Cu un ritm de maxim 100 unități locative pe an, realizat în ultimii 5 ani (o estimatie extrem de optimistă¹), fluxul către așezări/ghettouri și rata de reproducere a sărăciei extreme nu au fost și nici nu vor putea fi contracarate.** Mai mult decît atît, în absența unei monitorizări post-predare a locuințelor construite prin programele destinate categoriilor celor mai dezavantajate, inclusiv pentru etnicii Romi, și a unor acțiuni comprehensive de integrare socială concomitente, cu toate sumele relativ mari implicate, rezultatul pare a fi avut doar un caracter demonstrativ, de multe ori diluat sau anulat în timp.

Situația echipării comunitare confirmă această estimatie. Din agregările propuse de recensămînt prin compararea cifrelor dotării locuințelor cu instalațiile centralizate (energie electrică, apă, canalizare) se deduce că:

- 225.000 locuințe cu 431.000 locuitori nu au acces la nici un fel de echipamente comunale (nici energie electrică)
- 80.000 locuințe cu 320.000 locuitori au acces limitat la apă curentă, fără instalații de canalizare
- 256.600 locuințe cu 711.300 locuitori au latrina în afara casei

Corelarea cifrelor care măsoară prezența sau absența utilităților, echipamentelor sau dotărilor, cu indicatori de venit, ocupație sau calitate a construcției, lucru care s-ar putea face numai printr-un studiu dedicat, ar putea aduce niște cifre mai exacte față de această estimare. Credem însă că o cifră de lucru de un milion de persoane care au nevoie de ajutor pentru rezolvarea problemei locative este credibilă. Problema măririi, date fiind ordinul de mărime, gravitatea problemei și slăbiciunea mijloacelor de rezolvare, este una care se poate pune cu seriozitate după rezolvarea cu succes real, în termeni de stabilitate a rezultatelor, pentru primele cîteva zeci de mii de cazuri.

Recensământul populației și locuințelor 2002

Locuințe cu 1 cameră, locuite de gospodării/familii cu cel puțin 4 persoane

	TOTAL	URBAN	RURAL
Număr locuințe	137.000	61.200	75.100
Suprafața camerelor m ²	2.248.000	1.098.000	1.155.000
Numarul persoanelor	667.000	291.000	371.000
Suprafata locuibila m ² /pers	3,37	3,77	3,11

Locuinte cu 2 camere, locuite de gospodarii/familii cu cel putin 8 persoane

	TOTAL	URBAN	RURAL
Număr locuințe	28.800	8.100	1185
Suprafața camerelor m ²	846.000	249.000	595.000
Numărul persoanelor	265.000	74.000	188.000
Suprafața locuibilă m ² /pers	3,19	3,36	3,16

Din locuințele cu 1 camera, următoarea situație se referă la cele locuite de gospodării cu 10 și peste 10 persoane

	TOTAL	URBAN	RURAL
Număr locuințe	2200	720	1480
Suprafața camerelor m ²	36.700	12.400	24.300
Numărul persoanelor	24.800	8100	16.700
Suprafața locuibilă m ² /pers	1,47	1,53	1,45

Locuințe cu 2 camere locuite de gospodării cu 10 și peste 10 persoane

	TOTAL	URBAN	RURAL
Număr locuințe	8.200	2.400	5.800
Suprafața camerelor m ²	243.100	73.100	169.000
Numarul persoanelor	93.000	27.500	65.600
Suprafața locuibilă m ² /pers	2,61	2,65	2,58

Nota: În aceste tabele, cifrele de recensământ au fost rotunjite la 100.

În ceea ce privește locuirea în construcții provizorii sau în "unități de necesitate", recensământul oferă următoarea situație:

	TOTAL	CLĂDIRI	CONSTRUCȚII PROVIZORII
Număr unități	4.300	2.300	1.000
Număr camere	5.600	3.100	2.500
Suprafața camerelor m ²	74.300	42.500	31.800
Numărul persoanelor	13.800	6.700	7.100
Suprafața locuibilă m ² /pers	5,38	6,34	4,36

Migrația sat/oraș

Migrația romilor a cunoscut o tendință inversă decît a restului populației: dacă cei care au putut găsi la sate, în familiile lor, unele resurse de completare a veniturilor (teren, locuință), romii, lipsiți de resursele minime ale satului, tind să migreze la oraș, unde nu găsesc decît oportunități marginale și mizere.
(Suportul social pentru populația de romi, Guvernul României, CASPIS)

Migrația sat/ oraș (1998)

	Sat-spre-Oraș	Oraș-spre-Sat
Total populație	22,0%	28,4%
Romi	31,2%	13,5%
Romi (intenție de migrare)	29,7%	8,8%

Accelerarea procesului de migrație a romilor la orașe, mai ales către orașele mari, va duce la extinderea unor *ghetouri* de sărăcie, violență și delincvență populate de romi. Segregarea urbană a romilor inevitabil va crește, cu toate efectele sale negative.

Condițiile de locuit

O degradare continuă a condițiilor de locuire a populației de romi va caracteriza viitorul apropiat și mediu, datorită unui complex convergent de factori negativi:

- Existența în prezent a unei largi generații de copii și tineri care nu pot primi în imensa lor majoritate, nici un srijin de la părinți pentru a-și obține o locuință. La aceasta se adaugă menținerea și pe termen mediu a unei natalității substanțial mai ridicată decît a restului populației.
- Migrația intensă spre oraș care face să crească aici cererea de locuințe, neacoperită în nici un fel de vreo resursă.
- Procesul rapid de deteriorare a locuințelor de care dispun marea majoritate a romilor, în condițiile în care, datorită sărăciei accentuate, resursele lor de reabilitare sunt foarte scăzute.

Efectul acestor procese este extrem de grav:

- 16,5% dintre familiile de romi locuiesc cu chirie
- 21% locuiesc în case construite ilegal, pe terenuri fără acte de proprietate

Pentru o perioadă suficient de lungă de timp, marea majoritate a romilor nu vor putea cumpăra sau închiria locuințe civilizate.

Două tipuri de soluții ar putea fi avute în vedere:

- Susținerea romilor care vor să-și construiască locuințe în sistem cooperativist, cu contribuții mai ales în muncă.
- Construirea de locuințe sociale, chiar dacă într-o primă fază cu un confort mai scăzut, dar mult mai civilizate decît cele actuale, prin antrenarea

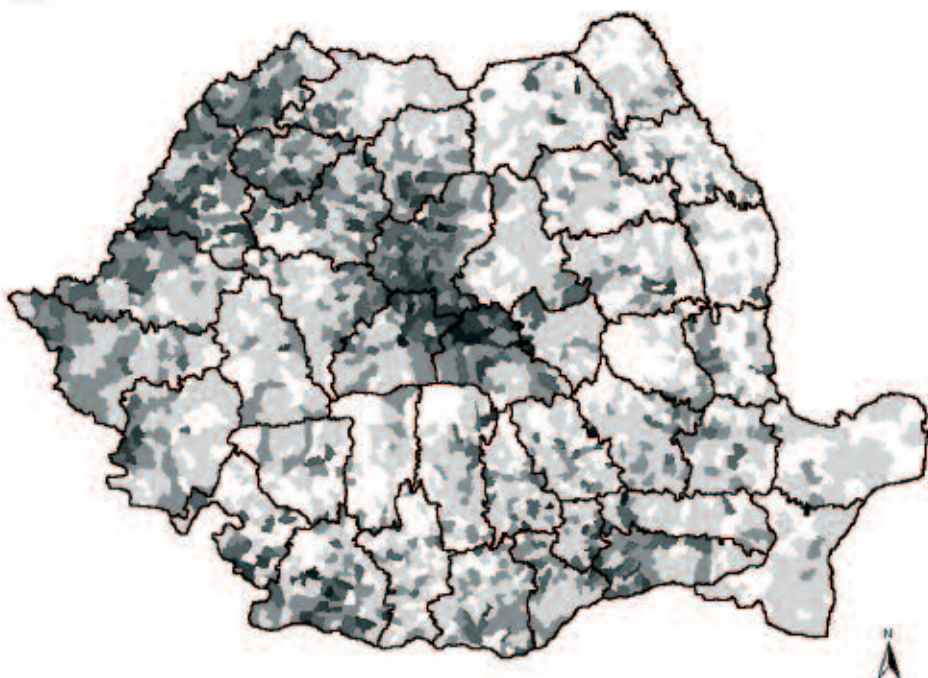
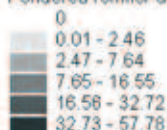
beneficiarilor de a participa la construcție și la întreținere.

Distribuția teritorială a populației de romi

Repartiția geografică a populației de etnie romă la recensămintele din 1992 și 2002 prezintă o creștere a ponderii romilor în cadrul unor concentrări teritoriale de mari dimensiuni care, în general, se mențin. Procente ridicate ale romilor înregistrează localitățile din centrul țării (județele Brașov, Sibiu, Mureș) urmate de cele de pe latura vestică (Satu Mare, Sălaj, Bihor, Arad) și comunele din sudul județelor Dolj și Mehedinți. La nivel național, în mediul urban (2002) valoarea ponderii romilor este mai redusă decât în mediul rural (1,8% față de 3,2%). Cele mai mari aglomerări de romi apar în comune (unde se întâlnesc maximele), doar 8 orașe prezentînd procente de peste 10%, acestea fiind încadrate în categoria orașelor mici.

Distribuția teritorială 2002

Pondere romilor din populația totală (%)

Dorohoi, Centrul istoric

La etaj locuia o familie cu 4 copii. Deși consolidarea temporară ar fi presupus doar 2 stâlpi și câteva scînduri, nimeni nu a făcut nici un gest, timp de 9 luni cît a durat monitorizarea noastră. Nici măcar soluția demolării parțiale nu a fost luată în calcul de către actorii locali: Primărie, Inspekția de Stat în Construcții și, nu în ultimul rînd, de către locatari. Cladirea s-a prăbușit recent, din fericire fără a face victime.

DI. Mihai Grossu, activist rom (foto) ne-a condus și la vecinii lor, o familie cu 7 copii, toți suferind de TBC. Monitorizarea pe care a făcut-o împreună cu Semiramida Bălan, expertul local pentru romi a scos la iveală o structură familială mai exactă decît cea aflată în scriptele primăriei dar și un număr mai mare de locuitori aflați în dificultate. Se poate concluziona că datele primare pe care trebuie să le primească un proiectant nu pot fi colectate decît printr-un minuțios studiu de teren în care prezența mediatorilor comunitari este vitală. Temele de proiectare de arhitectură care nu țin cont de astfel de informații sînt simple anexe ale unui proces de investiție lipsit de necesara orientare către cei aflați în dificultate.

Situatia locuirii în comunitatile de romi afectate de saracie

Considerații generale cu privire la natura problemei

De la început trebuie să remarcăm faptul că, pentru aceste comunități, centrul de greutate al atributelor specifice este dat de termenul sărăcie și, în mai mică măsură, de cel de etnic. *Factorul sărăcie* este cel care dă identitate problemei și cel care reclamă soluțiile. *Factorul etnic*, deși poate fi considerat din punct de vedere istoric ca determinat cauzal al situației actuale, contribuie doar parțial și cu relativ puține elemente la descrierea problemei locuirii și la configurarea unor scenarii de rezolvare.

Accentuarea factorului etnic în programele de intervenție nu face decât să blocheze incluziunea socială a romilor săraci.

Problema sărăcie romilor este una de nivel național, atât în termeni cantitativi (mărime, răspindire) cât și în ceea ce privește complexitatea și intensitatea fenomenului. Deși problema este prezentă din ce în ce mai mult în strategiile guvernamentale naționale și europene, ea este foarte slab reprezentată în conștiința publică, epidermic prezentată în mass media și este caracterizată de existența unui set de prejudecăți și stereotipuri la nivelul administrației locale.

Stereotipurile și lipsa reală de interes guvernează acțiunile prezente îndepărtând indefinit rezolvarea reală, în termeni de dezvoltare durabilă, a problemei.

Pentru a avea o viziune de ansamblu propunem un set de propoziții, urmate de concluzii, cu privire la natura problemei:

Problema este mare (1)

Numărul romilor din România este estimat la 1,5 mil (Zamfir, Preda – 1998). Dintre aceștia, aproape un milion trăiesc în condiții extrem de grele, locuințele lor fiind un factor determinant în producerea excluziunii sociale. Pentru un număr de aproximativ 25.000 de persoane locuința este practic redusă la un adăpost improvizat, instabil structural iar pentru încă 265.000, deși construcția în care locuiesc se poate califica drept casă, starea ei și diferența între nevoi și existent transformă locuirea propriu-zisă în adăpostire. Următoarea categorie, adică aproximativ 770.000 stau în condiții care nu le asigură condiții de existență și de dezvoltare minimale.

Sărăcia este “elastică”, își păstrează mărimea și forma sub presiunea dezvoltării economice. Astăzi, numărul celor care evadează din această stare este mai mic decât al celor care intră în ea și decât sporului natural al acestei populații.

Problema este gravă (2)

Cei aflați în situația de sărăcie extremă sînt blocați pe acest palier social și economic. Dezvoltarea economică generală nu se reflectă în îmbunătățirea condițiilor de viață, ba chiar provoacă un trend de trecere de la starea de sărăcie severă la cea extremă prin pierderea oportunităților de muncă. Gravitatea este dată de cercul vicios pe care îl formează lipsa unei locuințe adecvate, cu lipsa de igienă personală, lipsa de somn etc. care duc la limitarea accesului la muncă, la educație, la servicii sanitare și la informație.

Toate persoanele și gospodăriile aflate în această situație au nevoie de asistență pentru a o depăși. Lipsa lor de resurse este cronică iar distanța față de restul societății crește, ca și numărul celor aflați în această situație de locuire (date confirmate statistic).

Problema este larg răspîndită (3)

Ea este rezultatul unei moșteniri istorice care își are resursele îndepărtate în episodul robiei romilor și pe cele recente în dificultățile tranziției. Corelat cu acestea, ultimul val al sedentarizării forțate a fost fatal nomadismului și a produs o răspîndire în teritoriu a romilor relativ omogenă în România. Pe parcursul cercetării am fost copleșiți de informații cu privire la locațiile în care se găsesc romi aflați în sărăcie. Am ajuns la concluzia, bazată pe observații empirice, că în orice punct te-ai afla, e suficient să mergi un sfert de oră în orice direcție pentru a întâlni o comunitate de romi săraci. Este de notat că problema este comună pentru un grup de țări est-europene.

Problema nu este vizibilă (4)

Absolut toate orașele din România și o mare parte din sate au o comunitate sau mai multe de romi săraci.

Contactul cu sărăcia extremă este neplăcut. Asta face ca numărul celor care cunosc în profunzime problemele săracilor ajunși în acest stadiu să fie foarte mic. Asocierea cu pericolul, cu boala, cu mirosul, formează stereotipuri și reacții comportamentale care fac dificil contactul și limitează dialogul. Atunci cînd vii din exterior pentru prima oară te izbești de partea cea mai vizibilă, de oamenii care au capacități de reacție și de autoreprezentare. În orice comunitate numai o mică parte dintre indivizi sînt capabili și dispuși să își releve starea. Revenirile succesive arată că există numeroase persoane cu capacități redusă de a se exprima, cu handicapuri fizice sau psihice, sau defavorizați de necunoașterea limbii. Mulți dintre ei sînt "invizibili" și pentru statistică din cauza lipsei actelor. Comunitățile în sine sînt plasate în zone ascunse, cu acces problematic iar cele vizibile sînt demolate sistematic.

Acești oameni nu sînt vizibili nici din punct de vedere spațial și nici politic. Ei nu au capacitatea de a se autoreprezenta și, de cele mai multe ori, nu au reprezentanți cu autoritate și competență reală.

Problema este caracterizată de diversitate (5)

Există diferențe majore între tipurile de comunități studiate dar și în interiorul fiecărei comunități în parte. Conștiința diferenței față de vecin este puternică și semnificativă. Sărăcii nu sînt toți la fel, romii nu sînt toți la fel, iar soluțiile trebuie să țină seama de asta. În orice comunitate există cel puțin trei trepte de sărăcie identificabile care se pot constitui în bază de analiză și de lucru pentru scenariile de intervenție.

Lipsa adaptării specifice a intervențiilor în funcție de tipul de comunitate și, mai ales, a diferențierii corecte a locuințelor în toate soluțiile de pînă acum a dus la cantonarea în zona sărăciei a familiilor cu potențial de adaptare și la creșterea explozivă a numărului de copii.

Caracteristici urbane și caracteristici rurale

În mediul urban se găsesc două treimi dintre romii săraci. Aceștia trăiesc în comunități foarte variate ca stare locativă și din punct de vedere al culturii locuirii. Sărăcia locativă are pentru aceștia mai mulți determinanți care, la rîndul lor, devin cauze pentru o altă serie de blocaje ale incluziunii sociale. Pentru romii urbani nomadismul nu mai reprezintă o moștenire semnificativă. În schimb, determinările istorice își pun cu putere amprenta asupra situației lor actuale. Menționăm aici, robia, holocaustul, deportările, evacuările, demolările și strămutările așezărilor tradiționale.

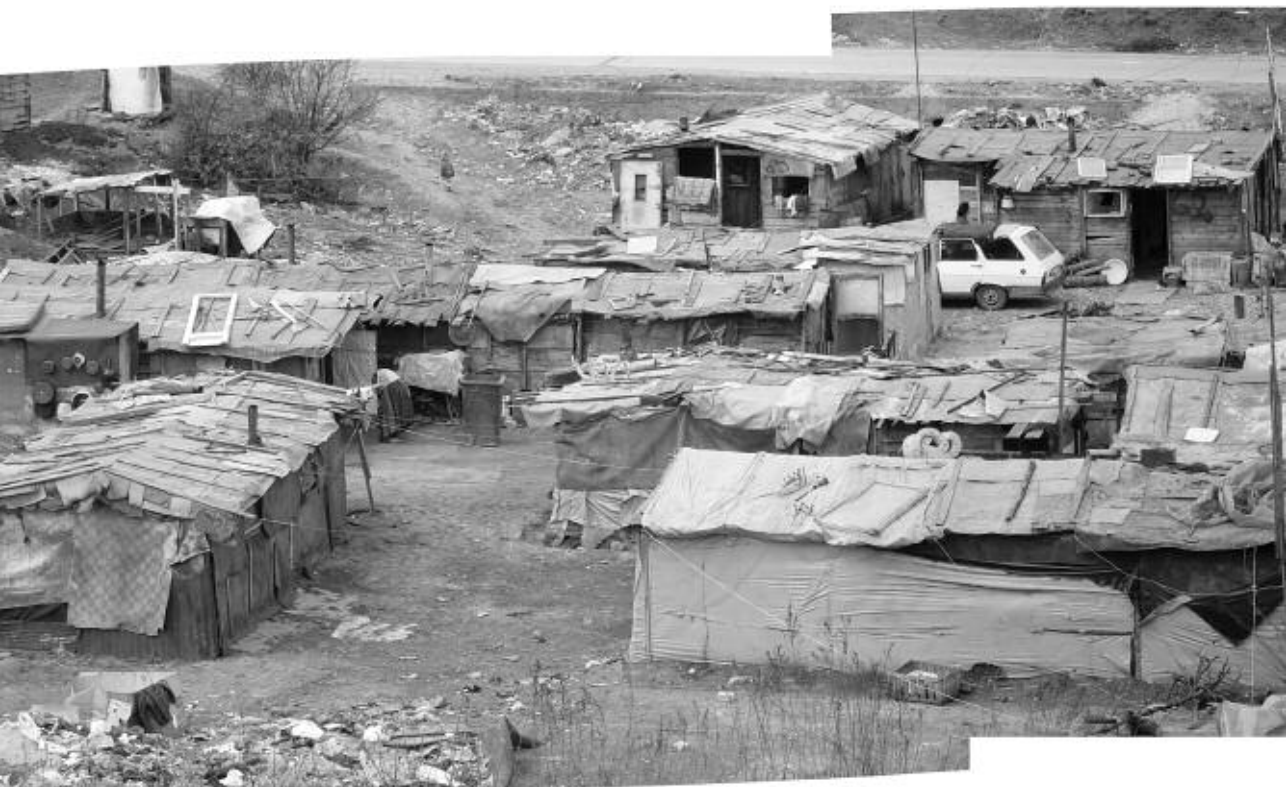
Politicile greșite ale autorităților locale se situează pe primul loc în defavorizarea săracilor urbani. Inconsistența valorilor societății civile lasă loc de abuzuri și de discriminare. Existența unei adevărate culturi generalizate a sărăciei în România contribuie și ea la tocirea sensibilității publicului pentru această problemă. Lipsa educației, discriminarea generalizată, care degenerază de multe ori în rasism, șomajul generalizat, ba chiar și imperativul identitar de urma o meserie tradițională, definesc o rezistență la schimbare a sărăciei extreme care este foarte mare și atunci cînd este privită dinspre societate către excluși și atunci cînd inversăm perspectiva.

Rezistența la schimbare nu este proprie doar exclușilor ci și societății în ansamblul ei. Administrația locală, cea care ar trebui să fie principalul actor al schimbării, joacă astăzi, prin incompetență și ignoranță, un rol cheie în perpetuarea discriminării.

Pentru comunitățile aflate în mediul urban vulnerabilitatea locativă este foarte ridicată iar capacitatea de a construi prin mijloace proprii este foarte redusă.

Tendențele principale ale sărăciei extreme și aspecte spațiale legate de ea:

- **Implantarea spontană de comunități de sărăcie extremă urbană și multiplicarea ghetourilor etnice (cele mai multe populate cu romi) de tip non-rural.**
- **Alimentarea ghetourilor cu locuitorii cartierelor de blocuri fără locuri de muncă, incapabili să țină pasul cu creșterea costurilor de întreținere.**
- **Deteriorarea în ritm accelerat a locuințelor din cartierele de blocuri.**
- **Locarea ghetourilor (fie dirijată de administrație, fie spontană) în condiții precare de sit și de mediu (terenuri inundabile, gropi de gunoi, terenuri improprie după depozitarea de deșeuri industriale sau miniere)**
- **Imprecizia statutului de proprietate care generează un fel de**

„migrație urbanistică”. Deciziile de asanare a centrelor istorice ale orașelor spre exemplu, bazate pe metoda „locuitorii ilegali să plece de unde au venit” și ocuparea de terenuri sau clădiri fără documente crează evicțiuni în lanț și formarea de alte așezări spontane.

- **Prezența ciclului de evicțiune-squaterizare care încurajează utilizarea materialelor non-constructive și crearea de adăposturi improvizate ce se abandonează fără regrete și se refac cu ușurință pe un alt loc.**

Romii din mediul rural se află într-o stare de sărăcie profundă, lipsită de orice orizont de dezvoltare. Aici mizeria este mai mică decât la oraș dar perspectivele de dezvoltare lipsesc cu desăvârșire. De aceea, așezările de romi săraci din sate, se constituie în adevărate rezervoare de imigrație care pun sub presiune ghetourile urbane. Din punct de vedere al calității condițiilor de viață, în pofida veniturilor mult mai mari de la oraș, satele oferă condiții mai bune pe timp de vară. Iarna însă, datorită izolării, existența în astfel de locuri este un exercițiu zilnic de supraviețuire. În aceste perioade ale anului, indiferent de locație, urbană

sau rurală, au existat cazuri de copii decedați prin îngheț. Vulnerabilitatea gospodăriilor rurale este însă, per total, mai mică decât a celor urbane. Acest lucru este determinat de nivelul mult mai ridicat de cunoaștere a tehnicilor de construcție, de relativa accesibilitate a materialelor și de nivelul mult mai înalt de stabilitate a locațiilor.

Se poate spune că starea locuirii romilor din mediul rural este mai bună decât a celor din mediul urban, cu toate acestea migrația se desfășoară dinspre sat spre oraș. Aceste așezări cresc din punct de vedere al dimensiunilor dar și al calității materialelor și tehnicilor folosite. Numărul de locuințe este însă departe de a acoperi sporul natural al populației.

Sărăcia locativă extremă, în special la comunitățile de romi, este asociată cu două aspecte:

- precaritatea locuinței propriu zise (materiale, izolare, dimensiune, densitate de ocupare, echipare pentru încălzire, condiții san-

itare precare) și

- precaritatea mediul comunitar (evacuarea dejecțiilor, accesul la apă potabilă, evacuarea deșeurilor, legătura prin telefon și drumuri cu serviciile sociale).

Sărăcia romilor este una comunitară, atât ca determinare istorică cât și ca mod de existență contemporană.

Aceste date constitutive reclamă acțiuni concertate de intervenție în care primatul ca importanță îl deține urbanismul comunitar. Este posibil ca, în condițiile României, estimările generale ale sărăciei extreme să nu acopere segmentul social în creștere al comunităților expuse locuirii în ghettouri, adăposturi de urgență improvizate (gen vestiare ale unui stadion abandonat) și alte forme de comunități excluse. De aceea, acest gen de intervenții ar trebui făcute urgent și pe scară largă.

Tipologii de locuire

Cercetările de pînă acum, desfășurate în principal de sociologi, în cadrul unor largi proiecte de sinteză a situației romilor, s-au axat în principal pe relevarea caracteristicilor economice, demografice și sociale ale comunităților de romi în relație cu caracterul etnic. Ele au adus însă și date importante cu privire la locuire, direct, prin observație și indirect, prin statistici. Prin crearea acestei tipologii comunitare – care se referă relația acestor comunități cu așezarea principală – încercăm să dăm un caracter sistematic acestor observații cu privire la locuire, diversificînd tradiționala împărțire rural-urban și periferic-central cu un număr minim de tipologii de locuire în care s-ar putea încadra diversitatea de așezări existente. Nu am luat în calcul criterii geografice sau regionale, care pot fi expediate în secundar în opinia noastră, insistînd pe aspectele genetice, relaționale și topologice ale acestor comunități. Am selectat mai multe exemple pentru fiecare caz, ilustrînd tipurile printr-un set de fișe care prezintă cîte un tip de comunitate pe larg plus alte cîteva comunități similare pe scurt.

Motivul pentru care am creat această tipologie este cel al necesității de a dezvolta principii de intervenție diferențiate în ceea ce privește eradicarea sărăciei extreme indiferent de etnie dar și de integrare a comunităților roma în funcție de niște criterii asimilabile de către factorii de decizie. Pentru aceasta am încercat să oferim un *instrument operațional* care să permită identificarea ușoară a tipului de comunitate prin plasarea sub o umbrelă conceptuală a mai multor criterii de natură diferită: topologice, cultural-etnice, istorice, edilitare etc. Tipologiile de acest fel, sub formă de pachete de criterii, pot fi instrumente de identificare rapidă și diferențiere a comunităților cercetate și pot fi corelate cu strategiile de intervenție.

Demersul nostru a fost selectiv și se referă la aspecte generale prezente într-o sumă de așezări și comunități. Credem că se impune însă pentru viitorul apropiat și conturarea unei hărți a comunităților roma care să facă vizibile toate tipurile de locuire identificate și să se constituie în corespondent grafic al principiilor de intervenție care structurează proiectului. O astfel de hartă ar fi utilă în primul rînd pentru aspectele cantitativ-statistice ale problemelor locuirii, dar și pentru a contura strategiile de intervenție la nivel național.

Elemente de topologie

Comunitățile de romi săraci se găsesc de obicei în locuri defavorizate. Ele sînt dependente de așezarea principală iar relația lor spațială cu mediul și cea cu centrul imediat este determinantă pentru dezvoltarea comunității. De aceea ea trebuie descrisă cu exactitate pentru a informa procesul de decizie.

Descrierile de mai jos sînt valabile atît în rural cît și în urban. Pentru a putea lua o decizie corectă cu privire la dezvoltarea sau posibila relocare a acestor așezări s-a trecut la identificarea principalelor tipuri de așezări.

Elementele de relaționare spațială servesc, în primă etapă de analiză, pentru descrierea sintetică a poziționării spațiale a comunităților sărace față de așezarea principală.

Analiza spațială trebuie să țină seama de:

- Gradul de autonomie al așezării – consistența spațială a așezării
- Acces – lungimea și calitatea legăturii, ușurința accesului
- Contiguitate – prezența și calitatea elementelor care asigură contiguitatea
- Vectori – prezența sau absența unor direcții de dezvoltare urbanistică

Pe baza acestor elemente am dezvoltat cîteva tipuri care trebuiesc asociate cu tipologia comunităților pentru a folosi ca bază pentru deciziile de urbanism comunitar.

Izolată

Deși așezarea principală are o legătură cu comunitatea exclusă aceasta este de proastă calitate sau/și este foarte departe. Autonomia spațială nu este însă și o premiză pentru dobîndirea unei identități pozitive a așezării, una care să îi confere un viitor. Sînt comunități condamnate la izolare perpetuă pentru care orice program de dezvoltare, chiar dacă comunitatea îl susține și îl dorește, va fi un eșec. Se recomandă blocarea dezvoltării și inițierea unui program de relocare.

Ex: „Dallas” - Pata Rât, Cluj; zonele 3 și 4 din com. Cetățeni, jud. Argeș

Satelită

Așezarea principală are o bună legătură fizică cu comunitatea săracă dar segregarea spațială trădează o atitudine de marginalizarea și exclu-

une și trasează un viitor cu un prognostic improabil de dezvoltare. De cele mai multe ori astfel de așezări sînt lipsite de alte utilități decît curentul electric. Se recunosc și se clasifică prin totala dependență față de așezarea principală, atît din punct de vedere administrativ cît și economic. Neintegrarea spațială este semnul unei decizii inițiale construită pe valori negative atașate comunității respective. Decizia de modernizare poate fi valabilă numai în cazul în care localitatea se dezvoltă cu repeziciune spre satelitul său.

Ex.: cartierul Dealul Bemilor – Orăștie; sat Perșani – Brașov

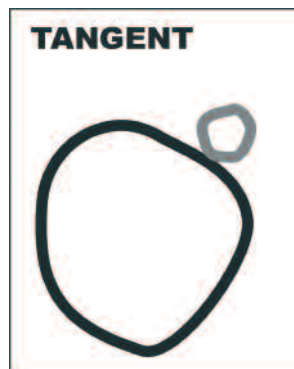
Tangent

Aceste comunități se află "în coasta" așezării și sînt separate de un obstacol fizic, mai mult sau mai puțin permeabil (rîu, cale ferată, pod, barieră), care capătă și o valoare simbolică. Sînt comunitățile cu cea mai mare rată de creștere atît ca număr de comunități cît și ca număr de locuitori. Ele sînt, totodată, tipul de configurație specific așezărilor embrionare. Sînt așezările supuse cel mai des relocărilor, în urma dezvoltării orașelor. Pentru acestea trebuie căutate soluții de fixare și de modernizare pentru a asigura o integrare pe termen lung.

Ex: Valea Rece – Tîrgu Mureș; zona 1, com. Cetățeni; Bălteni – Dîmbovița;

Periferic

Este dezvoltarea istorică a tipului tangent și tipul care se pretează cel mai bine modernizării. O atenție specială trebuie acordată realizării contiguității. Cu cît zona de vecinătate este mai lungă și mai permeabilă și cu cît există mai multe accese, cu atît șansele de dezvoltare sînt mai bune. Sînt comunități cu o puternică conștiință istorică dar și cu toate datele pentru a dobîndi o conștiință politică. Se pretează programelor de autoconstruire și autogospodărire. În decursul istoriei au fost sis-

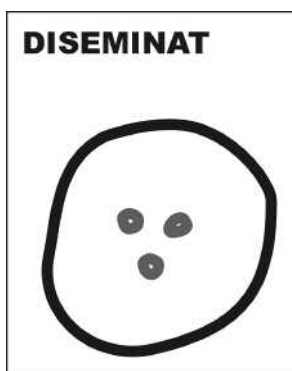
tematic relocate provocînd sărăcirea totală a populației supuse acestei proceduri. Se recomandă modernizarea lor și întărirea elementelor de incluziune.

Ex: str. Dealului – Tg. Mureș; Digului – Orăștie; Șercaia – Sibiu;

Înglobat neintegrat

Sînt configurații spațiale care presupun o discontinuitate în interiorul așezării (meandra unui râu, insulă, zonă industrială), un spațiu rezidual și puțin propriu construirii (zonă inundabilă, zonă de aruncare a deșeurilor), care este locuit ilegal. Sînt comunități de mărimi mici, în care migrația este accentuată, funcționează practic ca niște zone de locuire de tranzit. Suferă periodic măsuri administrative drastice, de demolare și evicțiune forțată, măsuri fără nici un efect pentru că ele se refac imediat în altă parte. Se recomandă rezolvarea individuală a cazurilor locuitorilor, pînă la dispariția comunității și nu relocarea integrală a comunității.
Ex: Peisajului - București; Borșa; Negrești-Oaș;

Diseminat

Sînt propriile comunităților "centrale", care ocupă spații construite, de multe ori în zone istorice, dar care nu construiesc sau nu modernizează spațiul pe care îl locuiesc. În cazul diseminării, locuitorii romi sînt amestecați cu majoritarii și au istorii și standarde de locuire foarte diferite. Sînt situate de multe ori în zone cu probleme economice, constructive (clădiri abandonate, nesigure, insalubre) și cu probleme de proprietate. Nu se diferențiază spațial dar aduc o cultură proprie a locuirii. Se găsesc în majoritatea centrelor istorice.
Ex: Lipscani – București; Dorohoi; Satu Mare; Rodbav – jud. Sibiu;

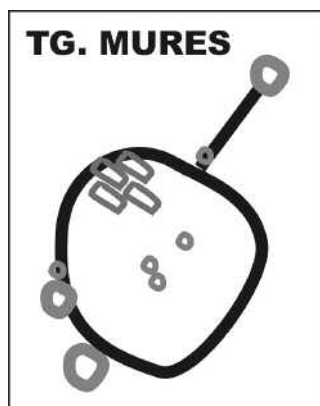
Enclavă

Sînt ușor recunoscutibile prin transformarea locuinței și a mediului înconjurător. Deși integrate spațial în oraș creează o locuire de tip ghetou. Sînt

comunități destructurate și aflate în criză fondate printr-un eveniment de natură administrativă. De obicei valoarea economică a clădirilor și/sau terenului depășesc cu mult posibilitățile economice ale locuitorilor ceea ce recomandă relocarea comunității.

Ex: cartierul Rovinari –Tîrgu Mureș;
Energeticienilor, Zăbrăuți, Piața Rahova,
București;

Exemplu de schemă topologică: Tîrgu Mureș
Se remarcă faptul că toate locațiile cercetate se pretează modernizării. Reprezentările diagramatice de acest tip pot fi folosite pentru a lega mai bine procesul politic de decizie de teritorii, de spații și de grupuri de populație.

Tipologii de comunitati

Orașele concentrează 70% din populația de romi. Aceștia trăiesc într-o varietate de forme comunitare din care am selectat trei tipuri majore, cele care pot fi identificate spațial și din punct de vedere al comportamentului rezidențial. Pentru spațiul rural am folosit de asemenea trei tipuri care combină criterii topologice cu descrieri ale genezei și cu observații rezultate din munca de teren. Motivul pentru care am dezvoltat această tipologie, aparent heteroclită, este acela că ea permite clasificare așezărilor pe criterii foarte ușor identificabile și că i se pot asocia tipuri de intervenție și judecăți de valoare coerente.

1. Comunități “de centru”

Se pot identifica în majoritatea centrelor istorice și a Țesuturilor urbane constituite, cu o anumită vechime. Sînt compuse din indivizi cu background urban, aflați la cel puțin a doua generație de locuire urbană și care au uneori în spate o istorie de transmutări.

Istoric vorbind, stabilirea lor în oraș este imediat următoare eliberării din robie. Demolările care au precedat construcția centrelor civice în perioada ceaușistă au creat și ele, prin prezența a numeroase case abandonate, condiții de formare a acestui gen de comunități. Locuirea lor rezultă de multe ori dintr-un proces de ocupare semi-legală sau ilegală și este caracterizată și guvernată de această formulă inițială. Întîrzierea reglementării legalității locuirii duce la degradarea gravă a construcțiilor. De obicei devin o problemă de imagine a administrației și a majoritarilor, prilej și subiect de manifestare a rasismului colectiv. O parte din spații sînt nelocuite și nelocuibile. Ca problemă de interes public au un grad de notorietate mai mare decît orice alt tip de comunitate de romi, fiind resimțite în conștiința publică ca un corp străin. Acestea sînt situațiile care alimentează atitudinea cea mai des întîlnită în cadrul administrației și care este concretizată prin formula: “Să plece de unde au venit!”. Este evident însă faptul că ei vin dintr-o situație asemănătoare și că evicțiunile nu fac decît să perpetueze problema.

Gradul de coeziune al comunității nu este foarte puternic deși percepția majoritarilor cu privire la modul de funcționare al comunității îi asociază caracteristici ca: gregaritate, unitate, omogenitate. Locuitorii comunităților de acest tip nu construiesc și nu fac decît reparații minore caselor pe care le ocupă. Locuirea este caracterizată de transformarea unui întreg teritoriu asociat și de apariția unor granițe fizice care îl marchează. De multe ori autoritățile construiesc ziduri (Geoagiu, Piatra Neamț, Dorohoi) pentru a le limita accesul direct la străzile centrale.

Comunitățile “de centru” sînt în general diseminate, mai rar enclavizate și sînt locuite de indivizi cu o îndelungată istorie de locuire urbană caracterizați prin diversitate și individualism.

Exemplu: Lipscani – București; Dorohoi – jud. Botoșani; Tg. Mureș – jud. Mureș; Satu Mare – jud. Satu Mare; Dorohoi, Centrul istoric

foto stînga: Deși reprezintă o moștenire istorică cu o puternică valoare identitară pentru oraș, fostele prăvălii evreiești au primit aviz de demolare încă din anul 2002. Foștilor chiriași, (360 de persoane cf. situației prezentate de responsabilii romi) nu li s-a mai reînnoit contractul de închiriere. Locuințele prezintă pericol public. Ex.: bucata de zid din dreapta clădirii nu se sprijină pe nimic iar la partea superioară a apărut deja o fisură majoră. Cu toate acestea, traficul întregii comunități și joaca copiilor se desfășoară prin acest punct periculos. Indolența generalizată a produs deja un accident, un cetățean s-a ales cu capul spart în urma desprinderii unei bucăți de tencuială din tavan.

2. Comunități “de bloc”

Sînt rezultatul relocărilor individuale, evicțiunilor, repartițiilor unor cazuri sociale. Sînt rezultatul unui proces de filtrare produsă de administrație care crează enclavă locuie de cetățeni neintegrabili. Implicațiile pe termen lung ale acestui tip de politici trebuie cîntărite cu mare atenție.

Comunitățile “de bloc” sînt rezultate din politici administrative greșite, care plasează cetățeni cu probleme sociale grupat, în condiții de locuire neconforme standardului lor economic.

Deși sursele de formare ale comunității sînt foarte diverse rezultatul este o omogenizarea a stării sociale. Lipsa oricărui program de reinsertie duce la cel mai rapid ritm de degradare a construcțiilor. Sînt practic lagăre pentru inadaptabili. Sînt eterogene etnic și nu sînt comunități în adevăratul sens al cuvîntului, singurul lucru care îi leagă fiind un eveniment fondator recent și de natură administrativă. Prognosticul de dezvoltare este absolut negativ fiind necesară intervenția rapidă și radicală pentru rezolvarea unor astfel de cazuri. Felul în care se degradează casele este ușor previzibil și comun pentru cazurile din toată țara. Din cauza lipsei veniturilor locatarii încetează plata utilităților. Furnizarea de utilități se întrerupe iar echipamentele aferente sînt demontate și vîndute. Ele sînt înlocuite cu improvizații. În majoritatea cazurilor parterul devine nelocuibil transformîndu-se într-un spațiu de depozitare a gunoierului. Acest tip de comunități se găsește în absolut toate orașele din România, fără excepție.

Exemple: Energeticienilor, București; Bîrlad; Hunedoara; Tîrgu Ocna; Orăștie; Rovinari - Tîrgu Mureș; Satu Mare; Buhuși; „Nato” - Cluj; Timișoara; Bîrlad;

Orăștie, str. Pricazului

Spațiile de locuit sînt guvernate de femei. Bărbatul este mai întotdeauna absent: fie la muncă, fie “plecat la altă”, fie la închisoare. Obiectele, organizarea lor, decorația, toate arată gustul și preferințele femeii. În poza de mai sus putem urmări una dintre puținele manifestări ale unui tînăr – pozele cu femei sumar îmbrăcate din fundal. Apartamentul cu două camere găzduiește două familii.

3. Comunități periurbane

Deși au o structură preponderent rurală au un raport de totală dependență față de oraș. Uneori sînt tangente, alteori satelite. Limita este întotdeauna foarte clară și joacă un rol puternic, inclusiv simbolic, în filtrarea accesului (rîu, stradă importantă, barieră, etc.). Sînt comunități rezultate din relocări succesive, la intervale lungi dar care își păstrează unitatea. Au o remarcabilă conștiință istorică și sînt puternic determinate identitar de raportul de majoritarii alături de care trăiesc. Limba romani este de folosință secundară, ocupațiile tradiționale sînt minimale, portul este de oraș, legăturile cu administrația sînt relativ dezvoltate. Deși au toate datele pentru a se integra, tarele istorice și lipsa de viziune a autorităților locale fac ca acest lucru să nu se producă existînd un vizibil decalaj de asimilare a contemporaneității. Dezvoltarea acestui tip de așezări este practică de autorități ca soluție pentru relocarea romilor “de centru” sau a celor “de bloc”.

În acest tip de așezări se construiesc case folosind o mare varietate de tehnici și materiale dar de o foarte redusă varietate spațială. Tipul de organizare spațial se desfășoară pe o spină principală anturată de o dezvoltare haotică. Deși marcarea teritoriului nu este evidentă există o solidă convenție tacită asupra limitelor fiecărei parcele care sînt identificabile în orice moment prin borne, parcelele sînt de dimensiuni comparabile și se păstrează accese sinuoase care permit legarea de spina centrală.

Densificarea se face fără probleme prin așezarea noului venit prin consens mutual. În majoritatea cazurilor nu există acte asupra terenului dar așezarea este acceptată de autorități în virtutea cutumei și ca validare a relației lor vechimi. Din cauza lipsei actelor și a unei stabilități administrative sînt însă amenințate permanent de pericolul relocării.

Cluj, Pata Rât, Groapa de gunoi

Există oameni care *s-au născut în groapa de gunoi* și care trăiesc de 40 de ani acolo.

Exemple: Valea Rece – Tîrgu Mureș; Dealului – Tîrgu Mureș; str. Cantonului – Cluj; Pata-Rât – Cluj; București.

Comunitățile periurbane sînt așezări locuite de indivizi a căror existență este legată exclusiv de oraș. Locuirea predominantă este de tip adăpost și ilegală, pigmentată de prezența unor locuințe normale sau în curs de normalizare.

4. Comunități pararurale

Prefixul *para* exprimă subsidiaritatea unui mod diferit de locuire în vreme ce *peri* exprimă o alăturare fizică, prin contiguitate, a două obiecte distincte. Comunitățile para-rurale pot fi caracterizate printr-o locuire diseminare în interiorul vetrei majoritare. Aceasta este rezultată prin cumpărare sau, după caz, dar mai rar, prin ocupare ilegală, a unor case din așezări cu populație în declin sau în care s-au produs imigrări masive. Ca model de locuire se aseamănă cu tipul urban "central", în cazul satelor așezarea propriu-zis centrală nefiind semnificativă.

Nu formează comunități în sensul propriu al termenului lucru justificat prin succesiunea lungă a ocupărilor, prin scara mică a acestora și prin împrăștierea într-un teritoriu larg. Se găsesc în principal în Transilvania, nu numai în satele părăsite de sași. Ceea ce le este caracteristic este schimbarea radicală, prin locuire, a caracterului spațiului iar în cazul intervențiilor constructive, o schimbare radicală a construcției inițiale.

Comunitățile pararurale sînt compuse din familii integrate sau în curs de integrare.

(Exemple: Rodbav - Brașov, Viscri - Brașov, Călnic - Alba, Dealu Frumos - Sibiu)

Rodbav, jud. Sibiu
Sașii au plecat demult.
Primăria a primit casele în administrare și le-a alocat cazurilor sociale. Istoriile despre ocupări în forță nu sînt nici pe departe atît de răspîndite în teren ceea ce ne semnalează prezența unui alt stereotip.

5. Comunități perirurale

Se găsesc în continuarea unui sat, de multe ori într-o aparentă continuitate deoarece nu beneficiază de același statut, acces la utilități, și nici nu împărtășesc același tip de organizare spațială și de organizare a gospodăriei. Limitele teritoriale nu sînt atît de marcate ca în cazul comunităților periurbane dar schimbarea de mod de viață este evidentă.

În cazul comunităților bogate deosebiri sînt vizibile imediat la nivelul decorației și, în cele mai multe cazuri, al configurației acoperișurilor. Sînt comunități cu un puternic caracter etnic, în care limba principală este romani, care își păstrează portul și în care se mai practică îndeletnicirile tradiționale.

Sînt comunități ierarhizate, structurate, cu un conducător recunoscut (bulibașă) care au de multe ori la periferie și o pătură de săraci.

În cazul comunităților sărace caracterul locuirii este total subordonat modelului specific zonei chiar și în ceea ce privește decorația. Pentru sărăcia extremă găsim bordeie și, uneori, locuire în adăposturi refolosite (barăci de șantier, căsuțe de camping, containere, rulote, etc.)

Comunitățile perirurale sînt enclave create printr-un eveniment fondator a cărui urmă poate fi găsită în timp și care determină situația prezentă de segregare, caracterizată de o marcată discriminare spațială.

Exemple: Valea lui Stan – jud. Vîlcea; Buzescu – jud. Teleorman; Grajduri –

jud. Iași; Sintești – jud. Ilfov;
Zanea-Ciurea – jud. Iași; satul
Bălteni, comuna Conțești – jud.
Dâmbovița; Perșani – jud. Brașov;
Buzescu – Teleorman

Bălteni, jud. Dâmbovița Ulița de la marginea satului, inițial locuită de români, a fost ocupată prin cumpărări succesive iar casele transformate într-un stil care, deși mult mai modest, consonează cu palatele de la Buzescu, Ciurea, Grajduri, Liești etc.

6. Comunități “autonome”

Deși din punct de vedere administrativ se regăsesc ca parte a unei comune, în practică sînt rupte fizic și comunitar de aceasta. “Autonomie” are aici un sens teritorial, topologic, politic. Se deosebesc de cele *peri-rurale* prin lipsa unui raport de contiguitate între așezarea majoritară și teritoriul pe care locuiesc romii. Relațiile teritoriale nu sînt suficient de puternice iar cele admin-

Bolovanu, jud. Vîlcea – Așezare de rudari între două sate românești.

istrative și economice sînt vizibil mai slabe decît cu restul localității. Distanța dintre ele e mai importantă decît apropierea sau decît situarea sub o aceeași umbrelă administrativă. Sînt de o mare varietate dar în ele predomină sărăcia extremă. Bordeiul monocelular este locuința majoritară. Sînt lipsite de utilități avînd, în cel mai bun caz un racord ilegal la energie electrică. Construcțiile noi se realizează numai în caz de nevoie stringentă, cu mijloace minimale, iar casele care se degradează nu sînt reparate ci, mai degrabă lăsate să se strice și apoi reconstruite.

Așezările izolate conservă un mod de viață patriarhal și profund țărănesc. Tehnicile constructive, ca și strategiile de supraviețuire, sînt mai evolute decît la celelelalte tipuri fără ca asta să genereze și exemple de locuire vernaculară de calitate.

Comunitățile “autonome” sînt comunități abandonate de administrație, care au o lungă istorie de segregare dar una și mai lungă de conviețuire. Sînt rezultate dintr-un proces multisecular de aculturație și de aceea nu se deosebesc fundamental de locuirea majoritară.

Exemplu: Bolovanu – Vîlcea; Cetățeni – zona 3 și 4, jud. Argeș

Observații finale

Comunitățile de romi cercetate au relevat prezența unei surprinzătoare diversități interioare. Niveluri diferite de calitate a locuirii sînt prezente în comunități oricît de mici. Tipurile de așezare a comunității pot prezenta și ușoare tendințe de mixare tipologică (în special în mediul rural).

Demersul nostru a fost selectiv și s-a referit la aspectele generale pregnante prezente într-o sumă de așezări și comunități roma. Credem că se impune însă și conturarea unei **hărți a comunităților roma** care să acopere toate tipurile de locuire identificate, un corespondent grafic al tipologiilor care au structurat cercetarea noastră. O astfel de hartă ar fi utilă în primul rînd pentru nuanțarea aspectele statistice ale problemelor locuirii.

Orăștie

Sorinel shows us the well proudly. They have been moved here, in the lockers under the Mecanica Stadium, from a block of flats with no utilities. Even if water is pouring whenever it rains, they succeeded in keeping the place clean. Medicinal plants grow here and there on the former football pitch; people look after a garden behind the wall, and there were several attempts to breed a swine, but the town hall denied it because they would "damage the pitch". Dampness and mould, chilliness and "the dirty" ones lead to a high level of morbidity.

FISE DE COMUNITATI

Dorohoi

Energeticienilor

Orastie

Cluj Pata Rat

Dallas

Cantonului

Peisajului

Valea Rece

Geoagiu

Balteni

Cetateni

Dorohoi

Centrul istoric

Municipiul Dorohoi, jud. Botoșani

Localizare: În centrul municipiului Dorohoi, în proximitatea primăriei și în continuarea drumului principal de acces în oraș, vis-à-vis de singurul bloc cu 14 etaje din oraș, în fostele case evreiești, un rest de cartier vechi care e amenințat pe toate laturile de centrul civic ceaușist și de continuările lui contemporane care tind să îl completeze în același spirit. Configurația urbană e de același tip cu Lipscănia bucureșteană: case înșiruite pe front continuu, pe terenuri cu deschideri foarte înguste, cu rare accese la stradă (de cel mult 50cm lățime), cu prăvălii la parter orientate spre stradă, care încă mai funcționează și cu locuințe în spate și la etaj. Cea mai mare parte a etajelor sînt nefolosite iar o bună parte din acoperișuri stau să cadă constituind un real pericol pentru locatari și chiar pentru trecători.

Tip: Comunitate “de centru”. Cei mai mulți au un background urban chiar dacă sînt relativ nou veniți în oraș. Sînt total dependenți de oraș, nu există decît foarte puțini cai (2-3) și nu au alte animale.

Mărime: Recensămîntul raportează 480 de romi. Pentru zona studiată, aflată în stare de interdicție de locuire și propusă spre demolare au fost recenzați, de către reprezentanții romilor de la Botoșani, 360 de oameni. Interesant este faptul că primăria, deși are inspecitori și distribuie VMG-ul nu avea pe lista inițială decît 180 de persoane și într-o altă împărțire pe familii. Confrutarea listelor relevă caracterul de raport al listei Primăriei, care numără persoanele pe care le găsește într-o locuință aflată în situație critică și caracterul de indicator al aspirațiilor al listei romilor în care se plasează toți într-o situație defavorizată și se vede o structură familială mai complexă și un grad mult mai mare de individualizare a familiilor.

Fostele prăvălii ale negustorilor evrei încă mai păstrează frumoasele detalii

Curtea din spate

Istoric: Există două etape în istoria comunității, separate de revoluție. Înainte de revoluție aceștia erau foarte puțini și locuiau cu contract. Casele nu erau în stare prea bună dar erau încă locuibile. După revoluție, primarul de atunci, care a condus orașul pînă în 2004, a adus romi din toată Moldova pentru a-și mări numărul de electori (informație rezultată din interviuri cu diverși oameni din primărie sau apropiați de aceasta). Pe fondul plecării vechilor locatari ocupările ilegale s-au înmulțit și situația locativă a început să fie din ce în ce mai dificilă generînd o stare conflictuală cu autoritățile, poliția și majoritarii. Prezența unui șantier abandonat în proximitatea caselor ca și degradarea accentuată a lor a transformat prezența romilor într-o problemă publică cu impact politic, un adevărat catalizator de atitudini discriminatorii. A existat o încercare de a-i închide pe romi după un gard, ceea ce le-ar fi blocat ieșirea principală spre centru și i-ar fi obligat să ocolească toată insula. În urma protestelor organizațiilor de romi gardul a fost demolat. Noul primar a procedat la evacuarea celor găsiți cu buletine pe care se afla trecut un domiciliu în alt oraș.

Statutul locuirii: În urma expertizei făcute de inginerii botoșăneni și a interdicției de folosire a caselor contractele nu au mai fost reînnoite. Cei care locuiesc acolo stau ilegal ceea ce îi face vulnerabili la acțiunile poliției. Totuși, unii au contracte de electricitate ceea ce arată că situația administrativă nu este încă foarte clară.

Standardul de locuire: Deși chiar și cea mai răsărită dintre locuințe poate fi încadrată cu ușurință în categoria sărăcie există diferențe notabile între gospodării, de la case în care găsești un televizor, un aragaz și un telefon mobil pînă la "grote" fără dușumea, fără uși și cu folii de plastic în geam în

care se înghesuie cîte o familie cu 10-12 membri. În aceste cazuri situația este subumană: copii îngrozitor de murdari și aproape dezbrăcați în mijlocul iernii, tuberculoză, alcoolism și obnubilare totală a părinților. Estimăm la aproximativ un sfert cazurile de sărăcie extremă și la o zecime cele de stare degradantă. În aceste situații singura soluție este instituționalizarea celor care locuiesc acolo.

Situația locuirii: Locuințele nu au apă, nu există nici alimentare publică cu apă. Singura pompă aflată în zonă a fost desființată în toamna 2004. Încălzirea se face cu lemne și cu coji de nuci pentru cei care se ocupă cu comerțul cu nuci. Soba tradițională este, aproape invariabil cea de fontă, cu cuptor și picioare. Pe ea fierbe de obicei o oală mare de ceai, principala “mîncare” a celor săraci și alte oale cu apă cu care femeile și fetele (chiar începînd de la 8-9 ani) spală încontinuu, de multe ori fără detergent. Problema aici nu este în nici un caz supraaglomerarea. Cei care au mai multe camere, două, trei sau chiar patru încăperi înșiruite nu folosesc intensiv decît una dintre ele. Este vizibil faptul că depind de o singură sursă de încălzire. Există două zone distincte: cea cu curte comună și cea cu curți individuale. În cea de-a doua stau cei care se consideră “curați”, o parte dintre ei plecați dintre cei “murdari”. Ei au în general casele îngrijite: asta însemnînd că dușumelele sînt reparate și pereții văruiți. Cu toate acestea acoperișurile, aflate în stare de prăbușire iminentă, nu se bucură de atenția nimănui. În gospodăria acestora există mult mai multe obiecte iar ieșirea din casă se face printr-o mică curte. Cea de-a doua zonă are locuitori la parter și locuitori la etaj. Aici locuiesc și 4 familii de români. În curte există două latrine și niște grajduri improvizate. Zonele sînt oarecum separate de cîteva case care nu mai pot fi locuite.

“Tată eroin” – șapte copii, soția la pușcărie pentru furt din buzunare. În comunitate aproape toți copii merg la școală. Fata „cea mare” are grijă de frații ei în timp ce tatăl este plecat după lucru. Tot ea spală rufele. Pe sobă se află o oală cu ceai, nu se văd farfurii, nici urme de alimente. Nu au mai primit ajutoare după ce un inspector a venit și le-a spus că locuiesc bine, pentru că au mobilă (3 paturi, 3 dulapuri, 3 scaune).

Bucuresti, sectorul 3

Bulevardul Energeticienilor, Cartierul Titan,

extras din raportul de cercetare al echipei Celac/Lapadat/Kiraly

fotografii: Iosif Kiraly

Tip de locuire: Urbană. Grup de cămine de nefamiliști, parter+4 fără lift, panouri mari prefabricate. În stare de funcționare la momentul atribuirii (încălzire centrală, energie, apă, tîmplărie, uși la intrare). La momentul studiului, toate utilitățile erau decuplate, parterul vandalizat și folosit ca depozit de gunoi și closet pentru copii.

Mărime: cca. 150 de gospodării cu 1400 persoane (estimații de studiu, pornind de la datele existente la Primărie); 9,3 persoane pe gospodărie care locuiesc în 1-2 camere.

Modul de ocupare, originea ocupării: Atribuite „greviștilor de la Cișmigiu” (iarna 2000) de către Primăria Capitalei. Grup de gospodării divers ca origine etnică, vîrstă, proveniență socială, mod de viață, ocupație, nivel de venituri, reunit prin evenimentul evicțiunii, solidaritatea în protest și intrarea în bloc prin decizie administrativă. După ancheta sumară efectuată în iarna 2003, au rezultat următoarele estimații:

- Gospodării (generații) în medie într-o locuință - 2,6
- Numar mediu de camere pe locuință - 1,46
- Suprafața medie a unei camere – 13,9 mp

Statutul legal al locuirii: 36% - proprietate; 20% - chirie la stat; restul – fără acte.

Standardul de locuire al gospodăriilor din enclava Energeticienilor-Titan.

- Gospodării/familii în mare dificultate economică, care locuiesc în condiții precare și/sau degradate, în locuințe total inadecvate mărimei familiei, lipsite de echipamente esențiale – aprox. 67%.
- Gospodării în dificultate economică, care locuiesc în condiții fizice relativ corecte. Gospodării cu situație materială mai bună, dar care locuiesc în condiții precare și degradate - aprox. 17 %.
- Gospodării cu situație materială bună și situație locativă acceptabilă sau bună – aprox. 16%.

Datele recensămîntului din 2002 arată o anume îmbunătățire cantitativă a situației locuirii, datorată în primul rînd unor procese demografice (descreșterea populației) și, în subsidiar, construcției și reabilitării de locuințe noi. Creșterea procentuală a suprafeței camerelor de locuit depășește net numărul camerelor construite, relevînd tendința de ridicare a standardului. În

același timp, procesul de degradare al stocului existent s-a accentuat. La nivelul locuirii generale, modificările cantitative nu s-au regăsit în îmbunătățirea calitativă a locuirii. Fenomenele cel mai drastice se leagă de apariția categoriilor defavorizate, a stratificării sărăciei (cu polul de sărăcie extremă), a prezenței vizibile a marginalizării și excluziunii sociale. Incidența cea mai mare a acestor evoluții este suportată de etnicii romi și de populația vîrstnică.

SECTORUL 3	Populatia stabila	Nr. gospodarii	Nr. locuinte	Nr. Camere de locuit	MP camere de locuit
2002	391 192	153 244	164.428	373.374	5.885.422
1992	407 793	148 601	153.010	348.108	5.062.266
2002-1992%	95,9%	103,1%	107,5%	107,3%	116,25%

SECTORUL 3	Nr. persoane/ gospodarie	Nr. locuinte/ gospodarie	Nr. Camere/ locuinta	MP/camera	MP/ persoana
2002	2,55	1,06	2,42	15,76	16,67
1992	2,74	1,02	2,42	14,54	14,70

Statistic vorbind, în rîndul populației de etnie romă se întîlnesc frecvent:

- locuințe cu 1-2 camere mici, supraaglomerare;
- coexistența mai multor generații în aceeași încăpăre, absența echipărilor;
- situații frecvente de trai în apartamente degradate de bloc fără nici un fel de echipament sanitar;
- un mic procent de deținere a locuinței în proprietate – fapt care ar încuraja o atitudine responsabilă și pozitivă față de spațiul locativ. Numărul proprietarilor este de trei ori mai mic decît pentru întregul sector;

Fiecare din categoriile dezavantajate enumerate mai sus prezintă un cumul de aspecte particulare și are nevoie de un set de măsuri specifice pentru realizarea unui habitat adecvat. Programul de rezolvare a situației locuirii la categoriile defavorizate include, pe lîngă construcția de locuințe și adăposturi noi, și măsuri cu caracter economic, de ocupare a forței de muncă, ajutor și consiliere juridică, măsuri și programe educative, de informare, de asistență socială, de viață comunitară și mediu cultural. În spiritul planului național anti-sărăcie, al programului care vizează direct pe etnicii romi și al documentelor internaționale referitoare la dreptul la locuire adecvată la care România este parte, strategia locală va trebui să aibă în vedere pachete de măsuri flexibile, integrate, care să se adreseze tuturor aspectelor locuirii.

Această tipologie este bazată pe inventarierea făcută de secțiile de poliție si a recurs la o scalare intuitivă, pe baza unor categorii nestandardizate („precar”, „degradat”, „mediocru”, „foarte bun” etc.), fără o metodologie unitară.

Echipa care a efectuat studiul (Celac, Lapadat, Kiraly) a întregit imaginea existentă prin observații empirice, prin sondaj. Pentru cunoașterea completă și coerentă a tipologiei și situației locuirii și pentru întocmirea planurilor de acțiune este absolut necesară:

- Prelucrarea și cartarea datelor primare ale recensământului locuințelor pentru sectorul 3;
- Întocmirea criteriilor de clasificare și definirea indicatorilor pentru categoriile de locuire;
- Efectuarea unei anchete sociologice pe un eșantion reprezentativ pentru sectorul 3, ale cărei rezultate să fie confruntate cu datele de recensământ;
- Consultarea organizațiilor etniei rome și a locuitorilor cu privire la caracteristicile tradiționale ale locuirii.

Situația existentă. Aspecte generale

Prezentarea rezumă aspectele principale rezultate din explorarea situației existente în materie de locuire și mediul ambiant al locuirii pentru populația defavorizată, inclusiv cea de etnie romă, din sectorul 3 al Capitalei. Analiza efectuată a furnizat materialul necesar pentru câteva concluzii. Ele se referă la particularitățile problemelor locuirii expuse reabilitării și ameliorării în sectorul 3 și la lărgirea evantaiului de soluții pentru construcția scenariilor și variantelor ce vor fi supuse examenului decidenților.

În enclavale de sărăcie, locuirea în condiții foarte precare – cu numeroase situații insalubre și condiții de locuit degradante – coexistă cu neocuparea forței de muncă, venituri accidentale, morbiditate mare, alcoolism și droguri, violență endemică, lipsa documentelor de identitate, vandalizare a construcțiilor și mediu ambiant devastat.

În special în enclavale de blocuri de garsoniere, este evident eșecul acțiunilor de relocare. La trei ani de la instalarea unui grup de familii fără locuință, blocurile de patru nivele se prezintă în următoarea situație:

- ocupare cu densități excesive, de către familii numeroase, cu

mai multe generații, cu mulți copii mici;

- camere cu încălzirea asigurată prin sobe improvizate, periculoase;
- lipsa alimentării cu apă la o locuire colectivă în bloc; deconectate de la orice fel de instalații, spațiile se degradează, evacuarea deșeurilor biologice se face la întâmplare, inclusiv în spațiile comune;
- tîmplăria parterului a fost folosită ca lemn de foc;
- spațiile comune și terenul înconjurător sînt invadate de gunoaie;

Este evident ca această formulă de rezolvare a unor situații de excludere este un eșec, foarte costisitor de altfel. După trei ani familiile instalate în acest mod nu au ieșit din starea de sărăcie extremă, blocul a fost degradat iar autoritatea locală este în fața unui grup de oameni care vor fi evacuați și care vor trebui cazați altfel. (La data apariției acestui volum acest lucru s-a întîmplat deja. Oamenii au fost evacuați fără a li se oferi o alternativă.)

Cauzele acestui eșec sînt multiple. Prima dintre ele rămîne absența unui program comunitar, simultan cu instalarea în bloc, care să asigure asistența, educația, sprijinul financiar și soluții alternative la exploatarea post-ocupare a locuințelor. Toate studiile de caz de locuințe destinate unor categorii marginalizate, de remediere a excluziunii sociale dezvoltate în Europa și Statele Unite, ca și documentele ONU, ale Comunității Europene și ultimele

programe ale Guvernului României conțin, ca parte a acțiunilor de construire, reabilitare sau ameliorare locativă, o componentă de acțiune comunitară, desfășurată permanent, în interiorul comunității respective. Fără asocierea unor programe sociale permanente, programele de îmbunătățire a locuințelor și mediului de locuire vor duce la risipirea unor resurse prețioase și permanentizarea excluziei și degradării categoriilor urbane defavorizate.

Analiza noastră conduce la următoarele constatări:

- **Problematica locuirii cu standard foarte scăzut sau în degradare severă în mediul urban și cu precădere în zonele centrale nu este proprie numai unor comunități de etnie romă.** Examinarea distribuției spațiale a locuirii sub-standard în cazul celor ce cad sub incidența categoriilor sărăcie extremă și sărăcie severă, fie ei majoritari sau de alte etnii pe sub-perimetre și enclave sugerează că soluțiile nu pot fi decât integrate și aplicate pe teritorii delimitate prin studiu aplicat și nu pe criterii etnice. Soluțiile de relocare pe criterii etnice duc la formarea de ghetto-uri și creează premisele pentru excludere și discriminare etnică.
- **Situațiile severe în domeniul locuirii se suprapun situațiilor de sărăcie severă și extremă,** ceea ce trimite la o abordare simultană, flexibilă și diversificată a locuirii în contextul stării economice, sociale și culturale a familiilor.

▪ **Domeniul soluțiilor** la problemele locuirii nu se reduce la atribuirea de terenuri și construcția de locuințe, cu atât mai puțin la crearea unor enclave orientate etnic de locuire îmbunătățită. Scenariile alternative vor trebui examinate în contact cu direcțiile sugerate de planul PNASinc, cum ar fi spre exemplu:

1. Diversificarea soluțiilor la reabilitarea și îmbunătățirea condițiilor de locuire – de naturi diferite, economice, sociale, financiare, educațional-culturale – care să completeze măsurile de construcție și reabilitare fizică propriu zise;
2. Abordarea aspectelor de proprietate asupra locuințelor și terenurilor și de legalitate a locuirii;
3. Personalizarea și flexibilizarea pachetelor și scenariilor propuse;
4. Refuzul soluțiilor bazate pe transmutări energice sau pe crearea unor enclave exclusive cu număr mare de locuitori;
5. Folosirea întregii game de acțiuni de combatere a degradării și sărăciei și a efectelor lor asupra locuirii – locuințe de tip provizoriu, locuințe foarte ieftine, adăposturi temporare.
6. Prioritate absolută acordată situațiilor extreme care există într-o proporție notabilă în sectorul 3 (de tipul situației în zona Energeticienilor), continuare a unei formații istorice defavorabile instalate în primele faze ale industrializării la începutul secolului 20, accentuate de inconsistența programului socialist de modernizare și de efectele negative ale tranziției asupra categoriilor defavorizate.
7. Stimularea ocupării forței de muncă salariate prin includerea celor cărora le sînt destinate locuințele în programul de construcție, amenajare și reabilitare.

8. Asigurarea accesului minimal la alimentarea cu energie electrică și apă potabilă.

9. Concentrarea asupra situațiilor locative severe care există în sectorul 3, de exemplu în zona centrului istoric (cu probleme foarte speciale legate de statutul de protecție arhitectural urbanistică a zonei), în zona adiacentă

Bulevardului Unirii sau, cu aspecte particulare ale unui mediu rural degradat, în Bl. Gării Cățelu.

10. Desfășurarea simultană și continuă a programelor de locuire și programelor sociale, de informare sanitară, culturale și educaționale. Numai parteneriatul între autoritatea locală și asociațiile societății civile (etnice, de locatari, filantropice, religioase) va putea să se adreseze cu soluții valabile problemei sărăciei și excluziunii sociale din sectorul 3.

Orăștie - Stadionul Mecanica

A fost cea mai agresivă cînd am venit. O femeie masivă, cu tatuaje care păreau de pușcărie, cu o cămașă albă foarte curată. Noi, niște bucureșteni cu aparate de fotografiat, veniți în vizită ca mulți alții. A blestemat și înjurat mai tot timpul cît am vorbit cu ceilalți. După vreo oră, pe drum spre ieșire am trecut și pe la ea. Ne-a arătat casa, o celulă de vestiar pe care o împărțise cu un zid pentru a-și face o bucătărie. Toate lucrurile erau la locul lor, preșuri, mileuri... După ce am făcut o poză am văzut un bărbat dormind, aproape invizibil printre pături. „Are cancer. Ia morfină.” a spus ea cu o voce calmă și cu lacrimi în ochi. O oră întreagă de furie topită în cîteva secunde de comunicare.

Orastie

Cercetarea noastră a fost sprijinită de o organizație neguvernamentală locală, *Renaître România*, care se oferă săracilor asistență sanitară și juridică, educație, sprijin și adăpost. Serviciile complexe oferite precum și experiența de lucru fac din *Renaître* un partener valoros pentru administrația locală. Beneficiari *Renaître* sînt 100 de familii, adică 457 de persoane din care 267 de copii. Multe familii sînt monoparentale.

Fundația a desfășurat un foarte interesant program de auto-gospodărire care a implicat administrarea unei ferme la care beneficiarii lucrau pentru a-și asigura hrana. Modelul, un fourierism pragmatic și denudat de orice pulsuni utopice, a generat un tip de adaptare comportamentală care arată că, prin educație bine ținută, o populație de romi urbani, foști lucrători industriali, își poate asigura subzistența dintr-o mică parcelă legumicolă. Experimentul *Renaître* nu contrazice judecata noastră globală asupra comunităților “de centru” ca fiind aproape exclusiv urbane *ergo* antiagricole, dar o îmbogățește cu o excepție determinată de logica specifică a orașelor mici, puțin industrializate și care “plutesc” în teren agricol, în care o organizație puternică sprijinită de o administrație flexibilă poate produce adaptări inteligente.

Cercetarea noastră a cuprins cinci zone:

- Digului, cartier istoric care concentrează majoritatea romilor,
- Dealul Bemilor, așezare la limita orașului, lângă groapa de gunoi
- Pricazului, cartier de blocuri presărat de blocuri distruse, blocuri neterminate și sărăcie severă diseminată
- Stadionul Municipal, în vestiarele cărui sînt adăpostiți cei evacuați de la bloc
- D3 – bloc cu locuire ilegală

Orăștia se confruntă cu o masivă problemă de relocare a celor care stăteau înainte la blocuri. O parte dintre acestea au fost distruse de foștii locatari și sînt aproape abandonate de către cei care le aveau în gestiune. Mai mulți dintre locuitori au fost trimiși în vestiarele stadionului “Mecanica”, astăzi scos din circuitul sportiv.

Aproximativ 25 de familii locuiesc aici, sub tribunele prin care ploaia curge pînă în . Deși hidroizolația a fost refăcută apa continuă să se infiltreze viguros prin rosturi. În loc să repare deasupra planșeului locatarii încearcă să redirecționeze apa care intră în interior. Această strategie, combinată cu închiderea spațiilor (pături puse în geam, uși metalice închise), produce mucegai și igrasie. Într-unul dintre vestiare locatarii au realizat un zid despărțitor care ascunde un wc pe care l-au racordat la canalizarea existentă. Nu are ușă, doar o perdea. Experiența vieții la bloc își face astfel simțită prezența.

Zona Pricazului în care se găsesc cele mai multe blocuri abandonate este un adevărat rezervor de sărăcie severă. Atunci cînd situația familiilor se degradează iremediabil și gospodăria ajunge în stare de sărăcie extremă aceștia sînt forțați să plece în alte locuri. Această mișcare este lovitura de grație pentru cele mai multe dintre familii care, de multe ori, se destramă.

Ca peste tot, principala preocupare este spălatul hainelor. Acestea sînt pașaportul pentru un loc de muncă, fie și temporar, și singura cale de păstrare a contactului cu restul societății. Locuitorii unor astfel de spații sînt destul de greu de deosebit de restul populației din punct de vedere vestimentar. Fosta ieșire a fotbalistilor oferă un loc excelent pentru uscarea rufelor. Singura sursă de apă, pentru care familiile plătesc la paușală, este cișmeaua instalată de primărie la marginea terenului de joc.

O activitate atipică pentru o comunitate de tip urbană, formată din foști muncitori industriali este legumicultura, practică pe minuscule parcele alocate de către primărie. Această activitate este rezultată din colaborarea cu o fundației româno-franceză "Renaître România" care a avut o fermă în care i-a învățat pe beneficiarii programului cum să lucreze. Ferma a fost desființată dar abilitățile au rămas. Pentru orașele mici și pentru locurile în care terenul agri-

col este ușor accesibil aceasta poate fi o soluție. Este de remarcat și mobilierul improvizat ca și prezența sculelor, foarte rare în gospodăriile afectate de sărăcie extremă. Deși inventarul este practic insignifiant locuințele sînt puternic individualizate și sînt securizate cu mai multe lacăte.

Cluj, „Dallas“ & Str. Cantonului (Pata Rât)

La 5 km de Cluj se găsește așezarea Pata Rât. Aici se află două comunități, una dezvoltată spontan, de tip satelit periurban și o enclavă creată ca urmare a evacuărilor din oraș pe o fîșie îngustă de teren situată între o cale ferată și un drum. Prima, denumită de locuitori „Dallas“, este poate cea mai notorie așezare din România și are un metabolism asemănător coloniilor din Vestul Sălbatic - se muncește, se ocupă teritoriul, se speculează, se exploatează orice oportunitate. A doua, strada Cantonului, este o invenție nefericită a administrației clujene, un rezultat al politicilor de urbanism făcute cu ajutorul poliției.

Dallas: Așezarea numără cam 600 de locuitori care locuiesc un teritoriu compact, de aproximativ un două hectare, pe care se află barăci de toate

felurile, cîteva case de lemn și o casă de zid. Doi kilometri mai sus se află groapa de gunoi a orașului Cluj. Există oameni care s-au născut acolo și care trăiesc și muncesc zilnic în groapă. Există bordeie în centrul gropii de gunoi și de jur împrejurul gropii. Copii sînt folosiți pentru colectarea deșeurilor, o activitate foarte intensă și profitabilă din punct de vedere economic de altfel.

Vigoarea economică determină de altfel și caracterul unic al Dallasului printre comunitățile pe care le-am întâlnit: locuitorii muncesc, nu stau acasă și se plîng mult mai puțin decît vecinii lor de la Pata Rât 2, care au case de tablă și electricitate. Este singura comunitate în care am întâlnit un important număr de animale și mașini. Există un dispensar și o casă de rugăciune. Din discuțiile cu locuitorii se înțelege că pentru o parte dintre ei aceasta este o activitate sezonieră.

Cantonului: Alături de locuințele din panouri de tablă realizate de o fundație americană, se află aproximativ 40 de adăposturi improvizate, într-o

locuire de tip cluster. Incendiile sînt frecvente și mistuie cîte două-trei case deodată. Cum așezarea se găsește la 5 kilometri de Cluj, pompierii, a căror intervenție ar fi oricum inutilă, nu pot ajunge la timp.

Mormanul de materiale acoperit cu prelată albastră este o fostă și viitoare casă. A fost demolat acum două zile și i s-a spus să vină aici, pe șina de tren. Poliția din Cluj este astfel principalul actor în politica urbană vis-à-vis de sărăcia extremă. Există oameni care nu au locuit niciodată într-o casă de zid; s-au născut la marginea orașului într-un bordei care a fost demolat și mutat de poliție tot odată la doi ani.

Au fost evacuați acum doi ani dintr-un apartament de bloc. Încă mai au mocheta, așezată direct pe pământ, vitrina și bibelourile din ea. Sînt prezente aproape toate obiectele care definesc o locuire obișnuită. De jur împrejurul acestei încăperi, aparent normale, au țesut un schelet de scînduri rare ce se sprijină pe cîțva pari. Un înveliș de cartoane și folii de plastic formează fațada. Acoperișul, din folie de plastic peste care s-au așezat bolovani, va rezista probabil pînă la următoarea evacuare, cea la care vor pierde jumătate din lucruri, așa cum au pierdut și atunci cînd au venit aici, pe șina de tren.

“Uite, e româncă! Vezi româncă!” zicea ea pupînd-o încontinuu pe cea mică. Primele semne ale conștiinței discriminării apar din prima zi de școală și determină dramatic dezvoltarea copiilor romi. Prezența celor patru familii de români, la fel de săraci ca și vecinii lor, nu reușește să calmeze neliniștea care nu o va părăsi pe fetița care descoperă acum că e diferită de ceilalți copii. Ceea ce vrea ea să ne spună de fapt este: “Uite, eu sînt țigancă și sînt fericită pentru că am fost acceptată.”

“Cînd credeți că o să terminați casa?”

“Nu știu. O lună, două... Abia am început să o ridic.”

“De cînd ?”

“De vreo două luni, așa...”

“Păi... și înainte unde ați stat?”

“La niște rude... da’ n-am stat decît vreo două-trei luni.”

“Și înainte ?”

“Ne-am descurcat și noi cum am putut... Ba pe la rude...”

“Păi, vă mutați destul de des...”

“Da... Cam la șase luni, așa... Ne-a fost cam greu... Ne mai ajutăm și noi cum putem, că sîntem oameni, nu?”

Str. Peisajului - București, sectorul 2

Pe malul lacului Fundeni, într-o zonă inundabilă, s-a dezvoltat o mică așezare de romi. Ea are o lungă istorie, care începe probabil cu robia pe moșiile Ghiculeștilor dar care, în conștiința locuitorilor, nu poate fi regăsită mai departe de perioada interbelică. Metabolismul istoric este similar celorlalte așezări periurbane – aici au locuit părinții lor, copii au plecat la bloc iar acum se întorc.

Pe lângă cele aproximativ 40 de case obișnuite, cu standard de locuire normal, specifice periferiilor bucureștene, mai există și aproximativ 20 de gospodării plasate în bordeie. O strategie specific urbană de dezvoltare este cea a grupării lor (între 3 și 8 adăposturi) formînd astfel o formă pe care o vom denumi *cluster*.

Locuințele sînt realizate într-o tehnică relativ avansată, o structură de lemn tip sandwich, umplută cu pămînt. Sînt prezente și tencuieli parțiale, unele, deși din pămînt, armate cu plasă de oțel. Între prima și a doua vizită au mai apărut cel puțin 8 bordeie noi cu locuitori proveniți din evacuările private, ca urmare a retrocedărilor de imobile naționalizate.

Romii din zonă se autodenumesc “ursari”, deși se ocupă cu fierăria. Ei confecționează scoabe în niște mici cuptoare alimentate cu cărbuni și lucrează ca fierari pe șantierelor din jur. Deși cîștigurile din muncă sînt destul de importante ele nu se regăsesc în calitatea locuirii.

Un cluster format din patru adăposturi găzduiește o familie care vine din Constanța, părinții și cei cinci copii. Ultimii trei copii sînt născuți în București. Nimeni din familie nu are acte.

Șapte persoane dorm pe două paturi și pe jos. În fața încăperii de 2 X 2,5m se găsește un hol-bucătărie de 1,5m X 2,5m în care familia își ține hainele pe cîteva prăjini. Deși sînt

tineri și cu putere de muncă, (el muncește pe șantier) locuința este absolut mizerabilă. Din interviu rezultă că nu au locuit niciodată undeva mai mult de șase luni la rând.

Clusterul din imaginea de mai jos conține 5 locuințe, aparține unei “proprietărese” care închiriază camere. În spate să găsește o fierărie. De curînd i s-a mai adosat o cameră în care locuiește fiica femeii. S-au mutat aici recent, în urma evacuării din casa în care locuia în zona Gării de Nord. Femeia s-a născut aici, a trăit și ea împreună cu fiica în aceeași zonă, dar a fost evacu-

ată în urmă cu câțiva ani. Copii “au fost duși în altă parte, pînă cînd se rezolvă”.

Al treilea cluster găzduiește în prima celulă, o încăpere de 2x3,6 m, o familie cu doi copii. Înăuntru este curat, au televizor, aragaz cu butelie, radio și apă într-o găleată curată. Au chiar și frigider, pe care trebuie să îl țină afară pentru că înăuntru nu mai e loc. Casa lipită de ei a ars și acum e complet demolată. Din ferice, peretele despărțitor de chirpici a rezistat la incendiu. Bolovanul pe care stă piciorul patului indică nivelul apei pe timp de ploaie abundentă. Bărbatul lucrează în construcții, e tînăr și în putere, și câștigă relativ bine, mult peste limita sărăciei.

Este un caz în care limitele metodologice ale anchetei bazate pe măsurarea venitului, a consumului sau a obiectelor aflate în patrimoniu devin foarte vizibile. Cît de mulți săraci se află de fapt în România?

“Să muncească și ei. Ăștia stau toată ziua cu sticla la gură. Au bani, nu mai stați să-i ascultați. Au bani, da’-i cheltuie într-o zi și pînă fac rost de alți bani stau la mila altora. Sînt mincinoși, dom’le ! Dacă le dai haine sau conserve, ei le vînd. Nu merită să faci nici un efort pentru ei. Să muncească și pe urmă să ceară. Eu, dacă vreți să ma credeți, sînt tot țigan, ursar, dar mi-am făcut de unu’ singur gospodărie, tot ce am... că am muncit, nu ca ei.”

Valea Rece, Tîrgu Mures

Localizare: La periferia municipiului Tg. Mureș, dincolo de drumul ocolitor, pe o vale care se dezvoltă în continuarea unui cartier de blocuri.

Tip: Comunitate “peri-urbană”. Deși sînt dincolo de drum și strînși cu toții într-o vale, legătura cu orașul e evidentă. La fel de evidentă este și structura rurală a așezării ca și lipsa apei și a canalizării. În mod surprinzător există gaze, urmare a unei intervenții a unui deputat rom local din perioada comunistă, care “a reușit să-i influențeze pe șefii de la București”. Doar o mică parte din locuitori sînt racordați la gaze iar dintre aceștia, o parte au contoarele ridicate pentru neplată. Limba principală este maghiara dar și româna este destul de funcțională. Copii preferă însă maghiara ceea ce o indică drept limbă maternă. Numai bătrînii mai vorbesc romani - “copii înțeleg, dar nu vorbesc între ei”.

Mărime: Au fost raportați 1460 de locuitori, majoritatea romi. Există aproximativ 300 de locuințe de mărimi foarte diferite și cu statute diverse.

Beneficiind de o superbă vedere panoramică asupra orașului Tîrgu Mureș, cartierul Valea Rece, dezvoltat viguros în urma celor 15 ani de tranziție, găzduiește astăzi 1460 de suflete aflate într-un permanent du-te-vino către unica sursă de apă, pompa din vale. Femei, copii, bătrîni, fiecare cu cîte o găleată, un bidon, se intersectează pe ulițele acestei așezări periurbane tipice. Deși există gaze și curent, ba chiar o bucată de stradă asfaltată, deși primăria a făcut cîteva case și au și un telefon public, viitorul rezolvării situației nici măcar nu se întrevade din bordeiele din spatele străzii principale.

Istoric: “Țigănia” era mai jos acum 50 de ani, acolo unde acum sînt blocurile. După ce au fost mutați au avut și o biserică, prin anii 70. Popa catolic se uita însă după femei așa că a trebuit să plece de acolo. După aia biserica a fost vîndută (sic). (interviu cu Lenghel, liderul comunității).

Incidența bolilor grave și a handicapurilor severe este destul de mare și foarte vizibilă. Din păcate nu există studii specifice care să aducă date statistice. Femeia din fotografie, suferindă de cancer la plămâni, se va proteja în continuare de frig cu cartoanele bătute pe peretele bordeiului. Nu e primul caz pe care îl vedem, de multe ori sîntem în fața unor oameni care și-au pierdut capacitatea de muncă sau care sînt repinși sistematic de la angajări. "Nu cumva sînteți rom?" a fost întreat, politicoș, ginerele ei, atunci cînd a vrut să se angajeze muncitor necalificat. Exteriorul casei bătrînilor exprimă nu numai lipsa de forță de muncă dar și diluarea cunoștințelor cu privire la construire. O mare parte a acestor oameni a locuit la bloc. Întoarcerea în "țigănie" i-a găsit fără cunoștințele care le permiteau părinților lor să construiască bordeie de pămînt care să reziste mai mult de un anotimp

Statutul locuirii: Locuitorii nu au acte de proprietate, terenul este al primăriei. Totuși, ei vînd și cumpără terenuri, moștenesc fișii de pămînt pe care și le împart, au contracte de electricitate și gaze.

Standardul de locuire: foarte variat: de la casa cu etaj, cu 2-3 camere pe nivel, construită din cărămidă, la clasicul bordei monocelular din bîrne rare solidarizate minimal cu lut. Drumul principal, cel care străpunge practic valea, este parțial asfaltat. În afară de acesta nu mai există însă decît un drum ocolitor, de pămînt. La casele din rîndul 2, 3, 4 se ajunge trecînd din curte în curte. Există și cazuri de mizerie patologică: am remarcat un copil handicapat grav, dezbrăca în noroi, în mijlocul iernii. Nimeni nu părea să aibă grijă de el. Cazurile de sărăcie extremă sînt într-o proporție de aproximativ 60%. Situația acestor oameni este pusă pe seama alcoolismului deși, la așa-zisa cîrciumă nu există decît copii care cumpără pufuleți.

Situația locuirii: Locuințele nu au apă, nu există decît o cișmea la baza văii. De acolo se naște o procesiune continuă de oameni care cară apă cu bidoane, găleți, butoașe puse pe cărucioare. Pentru a spăla rufe e nevoie de o zi întreagă de pregătiri pentru a umple butoaiele. Pompa este atît de importantă încît “șeful pompei” a devenit leaderul comunității și este angajat al primăriei.

Încălzirea se face cu gaze, pentru casele de pe strada principală și cu lemne pentru restul. Comunitatea beneficiază de o școală, aflată la baza văii și de o biserică neoprotestantă. Majoritatea este însă catolică dar există și ortodocși. La strada principală casele sînt de cărămidă și, lucru nemaîntîlnit, la una dintre ele, aflată în construcție, se folosește termosistem (termoizolație de polistiren prinsă în dibluri, acoperită de o tencuială aplicată pe o plasă de fibră de sticlă). Nu am reușit să contactăm proprietarul pentru a afla dacă “e la modă” sau chiar înțelege importanța gestului său constructiv. Ni s-a spus că este vorba despre o persoană care a lucrat în Germania. Casele de la strada principală folosesc aproape tot arsenalul de accesorii și materiale al vilelor contemporane.

Programe: Pentru comunitate există programe ale primăriei care încearcă să rezolve problemele locuirii insalubre. În 2005 a fost realizată o construcție cu 4 locuințe. Principala problemă rămîne însă alimentarea cu apă.

Casa lui Lenghel, șeful comunității nu este una tipică dar modelul de locuire, cu separare pe generații și pe sexe este unul ideal pentru familiile numeroase de romi. Casa fetei măritate, noul nucleu familial, despărțită de nucleul principal, este și ea ilustrativă pentru strategiile și idealurile de dezvoltare ale structurilor gospodăriei tradiționale. Materialele au costat aproximativ 20 mil. lei (550 euro), sumă care a fost strânsă în timp și completată de darurile de nuntă.

Dealului, Tîrgu Mures

Peter Balogh e un leader atipic. Nu prin faptul că are telefon mobil ci pentru că a reușit să folosească orele de lucru în serviciul comunității – obligatorii pentru acordarea Venitului Minim Garantat – în curățenie și dotări minime chiar pentru comunitatea de romi din Dealului. Pajiștea care înconjoară locuințele este impecabil de curată, pompa de apă se află pe o platformă betonată și e îngradită. Mai mult, poteca ce duce la apă e acoperită de resturi ceramice atent înglobate în sol. Background-ul de muncitori industriali e vizibil și în calitatea construcțiilor: case de cărămidă cu acoperișuri de țiglă, cu timpanele închise cu scînduri.

În capătul dinspre groapa de lut a fabricii de cărămidă terenul stă să cadă peste excavatoarele de dedesubt. Aici stau cei care nu au avut unde și cu ce să își mai facă case. Aici se află și un teren de joacă pentru copii, două balanșoare și o bară, luate din oraș prin bunăvoința primăriei. Un grup de scoțieni vine în fiecare vară și mai construiește câte o casă. Terenul e însă al fabricii de cărămidă iar, dincolo de el se află pădurea, unde, dacă te duci să iei lemne ești arestat. În fiecare comunitate există arestați pentru lemne. În pădure, la trei kilometri distanță de ultima locuință locuiesc în corturi de polietilenă câțiva romi pe care Balogh îi consideră ai lui. Acolo, astă iarnă, un copil a murit acolo din cauza frigului.

Geoagiu

Comunitatea de romi, plasată pe malul râului Geoagiu, are o vechime considerabilă, peste o sută de ani. Ascunsă de un gard de beton realizat în perioada comunistă “pentru a nu-i deranja pe turiști”, și desfășurată pe aproximativ 2 km, așezarea numără aproximativ 1000 de oameni. Deși este situată relativ central în termeni geometrici, tipologic este o enclavă. Standardul de locuire este destul de variat, începând cu case care se apropie de cel al populației majoritare, acestea aflându-se în zona

de confluență a comunităților, pînă la bordeie mizerabile în capătul celălalt. Ca peste tot, ele sînt într-o ierarhie aproape perfectă, una care ilustrează starea generală a locuitorilor. Imaginile sînt din zona intermediară.

O parte din romii din Geoagiu sînt cărămidari. Cu toate acestea există numeroase case din alte materiale semn că materialul tradițional nu are un monopol în circuitul economic local. Cărămizile sînt scumpe pentru că arderea se face cu lemne care e scump la rîndul lui. Ele înglobează foarte multă muncă iar calitatea și rezistența în timp a produsului este redusă. O parte dintre locuitori nu își poate permite însă nici un fel de material de construcție. Ei folosesc resturi de bîrne și alte materiale recuperate și pămînt.

Așezarea nu are nici un fel de amenajări comunitare. Romii sînt folosiți pentru muncă, în contul Venitului Minim Garantat, în alte părți în oraș, niciodată pentru a amenaja teritoriul pe care locuiesc. Din cauza lipsei unui șanț casele se inundă periodic. Lipsa de coeziune, de scule ca și lipsa unui lider cu autoritate nu creează condiții pentru activități comunitare. Nu există nici un

loc de joacă, și nici un loc de întâlnire a comunității cu excepția unei mese aflată la intrarea pe strada romilor. Tot acolo se află și un magazin care vinde ulei, zahăr la plic, pâine și sare. Am întâlnit și un caz de longevitate deosebită, rar în astfel de comunități, o bătrână de 85 de ani care trăiește absolut singură.

Sat Balteni, Comuna Contesti, judetul Dîmbovita

Tip de comunitate

Comunitatea este una de tip „para-rural”, plasată la marginea satului, la o distanță de aproximativ 3 km. de centrul administrativ al comunei, de-a lungul unui drum județean ușor deviat de la șoseaua București–Tîrgoviște.

Creșterea rapidă a numărului de romi, transformarea habitatului și limita reprezentată de șoselele care înconjoară nucleul principal al așezării de romi (drumul național și cel județean) o prefigurează ca viitoare așezare autonomă.

Satul este populat preponderent de romi căldărari. Este o comunitate tradițională în care se vorbește încă limba romani și se poartă portul tradițional. Au bulibașă, deși nu mai este același ca acum 15 ani (remarca Primarului este că fost ca au fost și ei influențați de Revoluție). Casele comunității romi ocupă întreaga zonă dispusă în partea stângă a șoselei (pe direcția sud-nord, spre Conțești), și o parte din zona dispusă pe partea dreaptă. Parțial, există o continuitate spațială cu restul satului Bălteni, care, în principiu, ar trebui să fie evidentă din simplu fapt că tot satul a fost construit de români, dar, în fapt, transformarea mediului construit este foarte vizibilă și viguros marcată constituind o limită teritorială.

Istoricul comunității

Acolo unde există azi comunitatea de romi au locuit români înainte. Ni s-a spus că ar mai fi încă 3–4 proprietari „vechi” dar creșterea demografică accelerată a populației roma a avut ca rezultat migrarea familiilor de români. Comunitatea a început să se formeze în anii '60, când s-au stabilit acolo 7 familii de nomazi, corturari. Politica comunistă a încercat să-i stabilească undeva și au mai fost încercări și în comunele Lungulețu și Brezoaiele, dar au eșuat, pentru că populația de români nu i-a acceptat.

Bălteni. Decorație cu șablonul. Fiecare casă are un motiv diferit.

Zona era locuită înainte de români. „În prima perioadă veneau, lăseau corturile și plecau. Și îi urmarea poliția și-i aducea la loc. Oamenii (românii) au început să vîndă casele pe chitanțe de mîină și de asta acum nu-și pot pune curent electric, pentru că Renel-ul nu acceptă să te conecteze dacă nu faci dovada că ești proprietar.” (interviu primar)

Creșterea populației a fost foarte rapidă, ajungîndu-se la 1000 de persoane în 2005. La ultimul recensămînt au fost înregistrați aproximativ 1000 de romi, din 5600 locuitori cît are întreaga comună. Numărul de copii dintr-o familie variază între 3 și 7, din spusele primarului. Din interviurile am descoperit că există și familii cu 8-9 copii.

În prezent vin romi care fură și fac acte de tâlhărie din toată țara. „*Fug de poliție și se stabilesc aici. În zona aici este și bunăvoința poliției, o larghețe și de aceea au venit țigani din alte zone care nu erau doriți acolo pentru că au făcut fărâdelegi. Poliția însă, pentru că nu au buletin, nu îi pedepsește.*”

Prezența elementului textil este o reminiscență a cortului. Este modalitatea cea mai ușoară de a rezova o închidere și relativa ei inficiență nu pare a-i deranja pe locatari. Deși, la prima vedere, accesul e foarte liber dintr-o curte în alta, am fost întorși din drum atunci când am vrut să documentăm mai amănunțit această casă și cortul alăturat în care, se pare, se afla un fel de atelier. De remarcat prezența a trei texturi diferite pe fațadă dar și tehnica plîngerii colective „priviți domnu’ nici ușă ca lumea nu avem”. După un minut am aflat că persoana care mă invitase în curte și îmi dădea diverse relații nu locuia de fapt acolo.

În perioada comunistă făceau măhuri, linguri, vase de bucătărie, căldări și vindeau prin sate. Acum majoritatea trăiesc din *Venitul Minim Garantat*. Din păcate, după cum apreciază și primarul, nici munca în folosul comunității nu poate fi controlată, pentru că romii știu că le vin banii de la stat și că nu depinde numai de Primărie. De aceea, primarul aprecia că ar fi fost mai util dacă ar fi primit bani pentru diverse activități de construcții sau pentru curățirea spațiului public, decât „să le dea VMG-ul și aceștia să-și măture corturile, pentru că refuză altă activitate”. (interviu primar)

Gospodăria si locuința

Majoritatea gospodăriilor sînt alcătuite din părinți și copiii lor, iar în cazul în care copiii sînt căsătoriți locuiesc și ei tot cu părinții. Cei care și-au făcut cîte o casă de o cameră stau și cîte doi, trei, în condiții mizerabile – pe jos au pămînt, se văd culoare săpate de șobolani, pereții sînt crăpați, etc. Într-o cameră locuiesc minimum 3 persoane (doi părinți și un copil).

Tipul de locuință aflat într-o stare pauperă avansată este casa monocelulară. Există însă și case cu două sau trei încăperi, cu spații auxiliare sau de trecere. Multe dintre gospodăriile marcate cu gard, dar și cele nemarcate, dispun de corturi care se constituie în spații auxiliare: bucătărie, grajd, depozitarea lemnului. Satul este despărțit de o șosea care face legătura cu centrul administrativ al comunei.

Casele sînt pe sistem paiantă și sînt lipite cu pămînt. Acoperișul bordeielor este în două ape iar timpanele sînt înfundate cu alcătuiuri textile. Podul este folosit pentru depozitare și pentru uscat rufe. Se poate remarca în imaginea alăturată „scara” improvizată în perete. Nu există utilități (apă, salubritate sau canalizare). Există un sistem improvizat de racordare la sursele de energie electrică, de care nu beneficiază toate casele. Încălzirea se face cu lemne. Nu există apă curentă ci doar cîteva puțuri în toată comunitatea. Nu au toaletă în curte, ci mai departe de case, în cîmp. De fapt nu este ceva amenajat. Femeile spun ca e rușine sa fie văzute. Întrebată însă dacă ar accepta să aibă toaletă în casă, spun că da.

Spălarea rufelor se face în curte, în copaie. Nu există un rîu în vecinătate doar puțuri în cîteva dintre curți. În ceea ce privește igiena corporală, spun că încălzesc apa pe sobă și se spală pe rînd în casă. Oamenii din Bălteni sînt mai curați decît cei din alte comunități. Este un semn de prezență a unor valori comunitare, nu numai a unui nivel de bunăstare ceva mai ridicat decît în alte părți. Bordeiele, chiar cel mai prăpădite, nu miroseau în interior (doar unele dintre persoanele de care ne-am apropiat). Este vizibil însă efortul de a fi curați; ca peste tot în comunitățile de romi rufe sînt întinse peste tot. Femeile sînt îmbrăcate cu fuste tradiționale, migălos călcate și poartă podoabe și salbe, nu foarte bogate.

Locuință monocelulară din cărămidă care reia tipul bordeiului de paiantă. Depășirea primului nivel de sărăcie duce la apariția primei anexe, o magazie cu rol de vestibul de acces și de bucătărie de vară în care sînt ținute alimente și obiecte diverse (poza stînga). Există o singură fereastră care, deși are două rînduri de geamuri, nu este dotată decît cu un singur rînd de ferestre. Pereții sînt decorați cu șablonul de o bătrînă din sat care a primit pentru asta niște untură la schimb. Nivelul general de curățenie este vizibil mai ridicat și se explică prin faptul că în casă sînt „numai” 4 persoane.

Surse de venit/subzistență

Majoritatea au animale – cresc cai în niște corturi improvizate de ei și au și păsări (curcani și gîște). Nu au pămînt și nu se ocupă cu agricultura. Furturile

sistematice de pe terenurile înconjurătoare au făcut ca terenurile din proximitatea comunității să nu mai fie cultivate.

O sursă importantă de venit este reprezentată de colectarea și vânzarea fierului vechi fără a folosi intermediari. În ultima vreme unii membri ai comunității, nu mulți, și-au deschis firme de fier vechi. Acestea sînt preferate altor activități pentru că „iese banu’ repede” (interviu Primar). Această sursă de venit se reflectă în primul rînd în vestimentație și în modificările aduse caselor (acoperiș de tablă cu decorațiuni care trebuie să facă vizibile bunăstarea, prestigiul, modificarea statutului social).

„De cînd cu activitatea asta economică s-au schimbat unii. Sînt impecabili unii dintre ei. Aceasta a dus și la diferențe între ei și la construcția de case.” (interviu primar)

Diviziunea muncii în gospodărie

Femeile par să aibă multă autoritate. Una dintre ele a spus că a ținut doi bărbați ca să-i construiască casa și acum e singură. Bărbații sînt percepuți ca fiind afemeiați și sînt foarte multe divorțuri în comunitate.

Decorația este extrem de importantă. Chiar dacă nu este terminată, casa trebuie să aibă un element distinctiv, de cele mai multe ori tradițional – turnulețul, picturile - dar cîteodată și de inspirație modernă: arcul de beton armat preluat probabil de la o clădire publică. De remarcat indiferența poziționării golurilor pe fațadă ca și ignorarea totală a ideii de scurgere gravitațională. Elementele decorative de beton sînt confecționate manual, chiar de către proprietar (așa declară el), acoperișurile fiind însă executate de meșteri despre care ni s-a spus că sînt români.

Interacțiune cu exteriorul

Membrii comunității nu sînt angajați, rezervele pe care le au posibili angajatori fiind motivate de potențialele acte antisociale. Există o diferențiere pe care chiar romii o fac între ei, spunînd că *unii se ocupă cu furtul din recoltele sătenilor*. Primarul, de asemenea, ne-a spus că romii fură de la oamenii din comună și de aceea este o stare tensionată.

Descinderea în sat, facilitată de primarul comunei, a arătat o disponibilitate a

membrilor comunității pentru dialog, însă dialogul este foarte repede convertit într-o suită de solicitări privind soluționările unui set de probleme:

1. reglementarea regimului proprietății și a statutului de apartenență incert (sînt persoane care nu sînt înregistrate în comuna Conțești);
2. ocuparea forței de muncă;
3. sprijin pentru obținere despăgubirilor pentru cei care au fost deportați în al doilea război.

Programe

Am observat că relația dinspre membrii comunității spre primar este de respect, situația fiind explicabilă prin absența unui lider real al comunității care să-i reprezinte și să cunoască legislația privitoare la problemele de ordin social ale membrilor comunității. Dinspre primar spre comunitatea romă s-au exprimat preocupări pentru ameliorarea situației de sărăcie extremă, pe teren rezultînd totuși o relație insuficientă, ambiguă *primar-comunitate*. Primarul a amintit două proiecte aflate în derulare:

1. „Sănătate înainte de toate”, care vizează crearea unui dispensar care să asigure un control medical periodic și o educație sanitară minimală, înțelegînd prin aceasta și planning-ul familial, să acorde primul ajutor;

2. un proiect pentru ocuparea forței de muncă – construcția unei brutării.

Tonul cu care primarul și-a prezentat preocupările și proiectele pentru îmbunătățirea condițiilor de existență ale populației romă pot fi interpretate, la o primă vedere, ca un paravan, o cenzură, interpus între echipa care a făcut documentarea și comunitatea observată.

Narativ

Apartenența confesională este la religia ortodoxă, peste 90%, existînd și 2 familii care aparțin cultului penticostal.

În comunitate nu există dispensar. Nefiind proprietari și neavînd buletin de identitate nu li se poate face domiciliu stabil în localitate și de aceea unii nu pot lua V.M.G. - ul. Pe de alta parte, lipsa buletinului de identitate îi face să simtă că se pot strecura foarte ușor și nu pot fi trași la răspundere.

Copiii familiilor rome merg la școală, însă abandonează foarte repede (peste 50 de copii romi în clasele I-II). Fetele însă nu merg pentru că se tem că se dau la ele băieții din afara comunității; (interviu cu o femeie, mamă a unei fete). Au mahmudele, însă puține și se folosesc doar la cumpărutul fetelor. Au dinți de aur cu care se mîndresc, pentru ca se „vede frumos”. Aceștia sînt făcuți de “un cizmar care vine cîteodată” și, la prima vedere par a fi realizați prin îmbrăcarea caninilor sănătoși. Sursele de venit sînt Venitul Minim Garantat și sumele obținute din colectarea și vînzarea fierului vechi. Regimul proprietății este incert, în sensul existenței a doar 2 acte de proprietate pentru terenul ocupat și a chitanțelor de mînă pentru terenul preluat de la familiile românilor care au plecat. Există și persoane care nu se regăsesc în registrele de evidență a populației.

În cazurile de sărăcie extremă, se remarcă un nivel mediu de coeziune prin ajutorul cu alimente acordat familiilor aflate în nevoi. Am fost ajutați să ajungem la bordeiele unde locuiesc astfel de familii, prezentîndu-ni-se situațiile cu insistență. De asemenea cei care stau în case aflate într-o stare foarte mare de deteriorare li se îngăduie să meargă pe la alții acasă în timpul zilei pentru a se încălzi și nu petrec decît nopțile în colibe quasi-înghețate. Bulibașa nu pare să exercite o influență apreciabilă.

Deși la multe familii sărăcia este extremă, rata mortalității este mai scăzută decît la familiile de români. Vîrstele la care se produce mariajul sînt de 12-15 ani, la 8-9 ani realizîndu-se logodna. Se estimează o creștere a nivelului de alfabetizare, explicația fiind posibilitatea de obținere a carnetului auto.

Membrii comunității nu se recunosc a fi realmente reprezentați de vreo instanță. Pot fi două explicații:

1. neimplicarea nimănui în rezolvarea problemelor (bulibașă, un alt tip de lider, primar);
2. disocierea de orice autoritate locală (bulibașă, un alt tip de lider, primar), o dată cu apariția unei echipe de documentare-cercetare venită de la București (folosirea aparatelor foto, a camerei video) și apelul la străinul venit de la centru pentru a face observații privitoare la condițiile de existență ale comunității.

Cetățeni Zona II. În orice sărăcie există un centru al sărăciei. Cel mai sărac dintre săraci, Haralambie, nu mai era de găsit, era cu toată familia la spital. Vecinii lor, o familie cu opt copii, tocmai o aduseseră acasă de la sanatoriul de tuberculoși pe fata cea mare.

Comuna Cetateni, judetul Arges

Tip de comunitate

Așezare combinată, parțial „autonomă“, aflată la 3-4 km distanță de comuna Cetățeni, pe cursul râului Dîmbovița. Comunitatea este împărțită în patru subzone, diferențiate prin (1) *mărime*, (2) *regimul proprietății*, (3) *apartenența administrativă a teritoriului ocupat*, și (4) *nivelul sărăciei*. Cele mai multe case au câte o cameră; există însă și construcții cu etaj, finalizate sau în curs de finalizare, ori mai *aranjate*, care au mai mult de două camere.

Istoricul așezării, mărime

Comunitatea poartă marca rudarilor. S-au așezat în zonă la începutul sec. XIX. La sfîrșitul sec. XIX existau 5 bordeie. Rudarii stabiliți în afara comunei Cetățeni executau lucrări de amenajare (rărit) a pădurii. În 1975 erau înregistrate 105 persoane, iar în prezent numărul locuitorilor zonei extra-comunale este puțin peste 800 (primarul avansează un număr de 811 membri).

Zona I

Este cea mai mare (în jur de 50-60 de case). Are o școală proprie pentru ciclul primar. Majoritatea familiilor din zona I au acte de proprietate (*afirmația primarului*). În 1945 au fost împrăprietărite 11 familii. Este de presupus că cele 4 ha dispuse de primărie pentru împrăprietărire în 1945 s-au dispersat, proprietățile fiind micșorate. Aici există cele mai multe dintre casele care înregistrează un nivel peste cel de sărăcie extremă. Proprietățile sînt împrăprietărite, gospodăriile sînt curate în cele mai multe dintre cazuri. Am constatat inexistența structurilor de rezistență la caselor cu etaj. Accesul la șosea se face pe două poduri de lemn, unul dintre ele putînd fi accesat auto.

Zona II

În ordinea dispunerii pe cursul Dîmboviței, este a treia ca mărime. Casele sînt așezate la baza muntelui, în jurul sau chiar pe situl arheologic. Majoritatea caselor dispun doar de o încăpăre, eventual cu o prispă. Totalul gospodăriilor este de aproximativ 20, din care doar 3-4 împrăprietărite cu gard (de doi metri, fără a avea vizibilitate de pe uliță) și au mai mult de o cameră. La cele mai multe familii, formate înainte de 1989, numărul copiilor este între 7-9 pe familie. La familiile formate spre sfîrșitul anilor '90 numărul copiilor a scăzut foarte mult, 1 pînă la 3 copii. Accesul la șosea se face pe un pod de lemn. Casele se află pe teritoriul comunei Stoenești.

Vecinii lui Haralambie, nouă oameni într-un bordei. Este începutul unei zone care cuprinde aproximativ 40 de gospodării de acest fel.

unui cult neo-protestant, fapt care explică disponibilitatea pentru dialog cu exteriorul. O parte din membrii comunității au lucrat fie la o mină din zonă, fie la Cîmpulung ori angajați cu normă la diverse ferme din zona Bărăganului și Dobrogei.

Zona III

A doua ca mărime, de asemenea dispusă pe cursul Dîmboviței și la baza muntelui, numără în jur de 25 de case.

Construcțiile, în parte împrejmuite, datînd dinaintea de 1989, sînt făcute din cărămidă și dau senzația de rezistență și de preocupare pentru asigurarea unor condiții mai bune de existență. O parte dintre familiile zonei III aparțin

Zona IV

Este ultima ca mărime (20 case); se află pe cursul unui afluent al Dîmboviței. Construcțiile sînt de tip monocelular. Familiile numără pînă la 9-16 membri.

Locuința este perfect similară adăposturilor tradiționale turcești, *gecekondu*. Acestea sînt compuse dintr-o încăpere de locuit și o anexă pentru depozitare, de obicei fără ferestre. Încăperea principală este extrem de curată. Locuința aparține unui cuplu foarte tînăr care are un singur copil, în vîrstă de aproximativ cinci ani. Hotărîrea de a trăi mai bine nu pare să aibă însă un viitor din punct de vedere locativ. Un colț al casei se află deja deasupra rîului Dîmbovița.

Legături inter-zonale

Între cele patru zone există legături, în primul rând de ordinul rudeniei, apoi, prin înrudire, s-au produs și treceri de la o confesiune la alta. Zona III este periodic vizitată de membri ai cultului neo-protestant din centrul comunei Cetățeni sau din alte localități. O parte dintre rudarii localizați în zona II afirmă că nu se găsesc în relații bune cu starețul mănăstirii. („*Starețul nu ne dă voie să construim.*”) În zona II se găsește o proprietate a mănăstirii Cetățuia Negru-Vodă, punct de plecare-sosire a funicularului care asigură transportul materialelor de construcții la mănăstire. Înainte de a obține această proprietate, mănăstirea se afla în bune relații cu una din familiile cu un nivel mediu de locuire: două camere, bucătărie, televizor, alt corp al casei neterminat, mașină etc.

Lider comunitar

Comunitatea rudarilor nu are un bulibașă, în schimb sînt reprezentați de un lider care este și consilier local la primăria din Cetățeni. Liderul (apelat *Bombone!*) locuiește în zona III. Întrebat în ce relații se află cu primăria, cu mănăstirea de pe munte, spune că atît primarul cît și starețul le-a dat de fiecare dată o mîină de ajutor. Reprezentarea comunității în consiliul local este recunoscută doar de primar, mai puțin de către cei reprezentați. Nu are autoritate. Tatăl actualului lider a fost deputat comunist. A chemat meșteri care i-au construit casa din imagine, cea mai mare din zonă la vremea respectivă. Toată zona III de altfel folosește culoarea și elementele arhitecturale și decorative de cărămidă.

Perecepție interzonală

Membrii celor patru zone, numite de mine I, II, III și IV, percep diferențele spațiale ale teritoriilor pe care le ocupă. Cei din zonele I și III spun despre cei din zonele II și IV că sînt mai amărîți, că sînt *ca vai de capul lor*. Descinderea noastră în trei din cele patru zone însoțiți de primar relevă o atitudine rezervată față de preocupările autorităților locale pentru rezolvarea problemelor de administrație. Zonele I, II și III se află pe teritoriul comunei Stoenеști, locuitorii fiind totuși în evidența comunei Cetățeni. Primarul a expus următoarea situație: *Frontiera dintre cele două comune desparte comunitatea de rudari de aproximativ*

30-40 de ani. Acum câțiva ani s-a inițiat o negociere între cele două comune pentru a clarifica statutul incert a trei din zonele identificate de noi. Comuna Cetățeni a propus două soluții: 1. preluarea membrilor familiilor rome din zonele respective de către primăria Stoenеști; 2. Cedarea de către comuna Stoenеști a teri-

toriului ocupat de zonele respective. Primăria Stoenеști a respins ambele propuneri.

Cînd am vorbit cu rudarii din zona III, de altfel cei mai doritori a se implica în rezolvarea problemelor comunității, aceștia ne-au spus că de fapt teritoriile zonelor cu statut incert au făcut parte inițial din comuna Cetățeni, iar frontiera existentă a fost mutată pentru ca populația romă, cu o rată a natalității foarte ridicată și cu un potențial de depășire a populației românești, să nu poată stabili la un moment dat primarul comunei.

Surse de venit/subzistență

În prezent ocupația de bază este culesul fructelor de pădure, a ciupercilor, prelucrarea lemnului din pădure, lingurărie. Au animale (găini, găște, curcani, porci și unii cai). Sunt foarte mulți câini. Vara muncesc ca zilieri pămîntul la oamenii din sat, dar spun ca nu sunt prea mulți care apelează la serviciile lor, pentru ca unii își muncesc singuri pămîntul. O pondere ridicată o au persoanele care primesc *Venit Minim Garantat*.

Identitate

De remarcat că cea mai mare parte a populației romă din cele patru zone se consideră români, fapt atestat de ultimul recensămînt (sursa - primarul comunei). Nu se mai vorbește limba, nu au o vestimentație care să-i diferențeze de români. Copiii sunt o mândrie, „e tot ce lasă în urma un om” (bărbat în vîrstă) și după cum mi-a spus o femeie e mare păcat să nu-i faci (avortul). O parte din comunitate (cu precădere în zona I și zona III; un singur caz în zona II) există o apartenență la un cult neo-protestant (*noi sîntem pocăiți*); ceilalți sînt ortodocși și frecventează mănăstirea Cetățuia Negru-Vodă.

Relația cu autoritățile locale

Am observat că în toate trei zonele vizitate există o nemulțumiri în legătură cu modul în care primarul administrează comuna, implicit felul în care le sînt tratate problemele. Este posibil ca preluarea problemelor comunității de către liderul lor, în calitate de consilier local, să fie un tampon între comunitate și

primărie, instituirea unei verigi birocratice, tendința primarului de a se dere-sponsabiliza. Faptul că am fost întrebat dacă este posibil ca primarul să fie dat jos din funcție poate fi interpretat ca o neîncredere în liderul local.

O parte din locuitorii zonelor II și III spun că dacă li s-ar da teren în altă parte s-ar muta. Afirmatia o contrazice pe cea a primarului care spune că le-a oferit rudarilor o poiană pe teritoriul comunei, cu utilități (drum, electricitate, apa), oferta reglementînd astfel și regimul proprietății (li s-ar da acte de proprietate), dar că membrii comunității au refuzat.

O altă nemulțumire a rudarilor (în special cei din zona III) este legată de taxele impuse de consiliul local celor care au autoturism, drujbă sau alte aparate care ar putea fi folosite pentru obținerea unui venit suplimentar. Taxele aplicate în aceste cazuri sînt în valoare de 1.000.000 de lei. Celor care primesc VMG li se scade taxa locală din suma primită (VMG este în valoare de 1.600.000 de lei).

Problemele comunității

În ceea ce privește comunitatea rudarilor am identificat un ridicat nivel de așteptare relativ la (1) *clarificarea regimului proprietății*, (2) *îmbunătățirea condițiilor de locuit*, (3) *ridicarea nivelului educației sanitare* și mai ales (4) *intervenția statului pentru crearea de locuri de muncă*. Nu am vizitat zona IV. Din observare vizuală am constatat asemănări cu zona II din punctul de vedere al condițiilor de locuit (sărăcie extremă).

Utilități

Până în 1990 rudarii au fost foarte săraci. Singurele surse de venit proveneau din muncă la fermele din Bărăgan și Dobrogea, ori din slujbe în localitățile învecinate sau la Cîmpulung Muscel. După 1990 au fost conectați la curent electric, au TV. Se încălzesc cu lemne. Au câteva puțuri în curți, dar nu are fiecare. Spală rufe în curte și le clătesc la râu. Există doar cîteva toalete. Nu există locuri special amenajate pentru depozitarea gunoierului. În cele mai multe dintre cazuri gunoierul este aruncat pe marginea rîului Dîmbovița, ori după stîncile de la baza muntelui (situl arheologic este afectat în acest sens).

Locuire

În majoritatea cazurilor este ocupată o singură cameră, uneori fiind locuită chiar de 9-10 persoane. În casele cu mai multe camere părinții ocupă o cameră separat de copii (cazul unei familii cu 5 camere, 9 copii, apartenență religioasă la un cult neo-protestant). Primarul a amintit ideea, propusă în consiliul local, ca munca în folosul comunității să fie convertită în construire de case în comunitatea de romi. Din observațiile sumare am constatat inexistența unui grad de coeziune pe care un asemenea proiect să se poată sprijini.

Membrii comunității din zona III spun că nu mai au unde să construiască, una dintre case fiind construită în uliță. Unul dintre locuitorii zonei III crede că dacă ar lua foc una dintre case, ar arde toate, dată fiind apropierea dintre ele. Ca și în celelalte zone, casa este alcătuită din o singură încăpere în care locuiește întreaga familie. Multe din casele din partea de început a acestei zone sunt din cărămidă. Ele au fost construite pînă în 1990.

În general, cînd este vorba de construcția unei locuințe, nu este apelat person-alul specializat. *Casa mi-am construit-o eu*, este afirmația cel mai des întîlnită (caz zona II, casă cu o cameră, o prispă și o cămară cu acces din interior). În zona I am vizitat o casă cu etaj, neterminată. Pentru proiectare nu fusese consultat un arhitect. La construcție a fost ajutat de rude, vecini (familie de pocăiți). Casa, netencuită făcea vizibil arbitrariul construcției căreia îi lipsea o minimă centură de beton între cele două nivele. În zona III, datorită conformației reliefului care nu oferă un spațiu generos unei dezvoltări urbanistice, am observat construcții înghesuite.

Sănătate, igienă

Membrii comunității sînt arondați la dispensarul comunei Cetățeni. Alimentarea cu apă se face de la fîntîni. O parte dintre tinerii căsătoriți sînt conștienți de necesitatea unui planning familial, explicînd opțiunea prin raționamente de ordin economic.

Spaime, temeri

Apa: apropierea de cursul rîului Dîmbovița, posibilitatea creșterii cursului apei. Focul: perimetrul construit foarte înghesuit le induce o teamă pronunțată față de un posibil incendiu. Autoritățile locale: nerezolvarea regimului proprietății, apartenența perimetrului construit la o comună diferită de cea la care sînt luați în evidență.

Proiecte

Din afirmațiile primarului se pare că nu a fost propus nici un proiect de dezvoltate a comunității. A existat o inițiativă pentru refacerea unui pod peste Dîmbovița. Proiectul a fost realizat pe jumătate (a fost adus un pod dezafectat din altă zonă a județului Argeș).

PRINCIPII DE INTERVENTIE

Treptele locuirii

Pachet de masuri /

Integrare / Non-discriminare / Diversificare / Salt

optim / Cooperare

Evaluare

Decizie

Optiuni

Masuri

Urbanism

Arhitectura

Șercaia, Brașov

„Lucrăm pe doua milioane jumate. Cît ne-o mai ține patronu...”

Treptele locuirii

Standardele de locuire urmăresc îndeaproape standardul de viață al unui individ. Se poate spune că standardul de locuire îl exprimă pe acesta cu suficient de mare exactitate pentru a-l putea încadra pe o treaptă de venituri/educație/aspirații prin simpla vizitare a casei. Modul în care un individ se raportează la spațiu este o parte a *weltanschauungului* personal, are dimensiuni calitative care pot fi descrise și cuantificate prin indicatori spațiali: grad de diferențiere spațială între generații și între membrii familiei, gradul de curățenie, prezența spațiilor de acces și reprezentare, de depozitare, pentru îngrijirea corpului etc.

În cazul particular al romilor săraci avem de a face cu un stereotip care presupune un divorț între calitatea locuinței și standardul general de viață. Majoritarii par să observe, să facă schimb de opinii și să aplice o judecată asupra locuitorilor aflați în sărăcie care spune că acestora “le place să trăiască bine: mănâncă bine, beau și dansează”, dar că nu le place să muncească și să își repare locuințele. Pe baza observațiilor empirice putem afirma că această viziune este un cumul de impresii false, mitologie urbană și frustrări proiectate asupra unui grup definibil ca *purtător de alteritate*.

Dezvoltarea standardului de locuire este un deziderat major al oricărei familii, ba chiar un scop în sine pentru diverse straturi sociale sau subculturi, atât urbane cât și rurale. Existența mai multor trepte de locuire, chiar a unei gradații foarte fine a standardului, este foarte vizibilă în cadrul pieței libere care oferă și negociază nu numai niveluri de dotare ci și alte valori asociate. De exemplu, un anunț de tipul: “apartament cu 2 băi și finisaje occidentale” nu exprimă numai un nivel de mărime, ci și unul de confort și dotare deci, plasarea pe o treaptă superioară față de celelalte apartamente. Se poate trece de la un nivel la altul de locuire în cadrul aceluiași spațiu fizic. În privința dotărilor se constată o gradație infinit fină între case. Afirmăm acest lucru pentru a semnala relativitatea metodelor de sondaj în uz, care se folosesc de o suită de 8 dotări pentru a defini un nivel de locuire. Încercarea de a plasa un subiect pe o scară prin se poate uneori dovedi uneori înșelătoare prin cuantificarea dotărilor, suprafețelor locuibile, ba chiar și a veniturilor.

Locuirea unui individ, familie sau comunitate are un caracter calitativ care poate fi descris printr-o ierarhie în cadrul căreia actorii se plasează cu exactitate. Ierarhia are un caracter relativ, condiționat de factorii de influență și de valorile locale dar e guvernată de valori non-relative, majoritatea cuantificabile: venit, patrimoniu, educație, informație.

Acest model de scară a locuirii ne folosește ca sprijin pentru analiza comunităților și pentru susținerea principiilor de intervenție.

Model metaforic folosit de VET (Villes en transition)

Modelului de ascensiune socială în trepte i se pot asocia câteva reguli rezultate din generalizarea unor observații empirice.

lema 1 a saltului optim

Nu se pot sări trepte. Orice forțare a avansului duce la o retragere pe treapta inferioară. Această afirmație poate fi exemplificată copios prin exemple de neadaptare la locuirea de la bloc, caracteristice pentru o mare parte a populației României. În cazul sărăciei extreme, adică al pornirii de pe treapta cea mai de jos, ascenderea la un nivel prea ridicat de locuire a dus, în majoritatea cazurilor, la distrugerea spațiului de locuit.

Anumiți indivizi sau chiar generații întregi din populații date sînt puse în situația de a avansa rapid pe aceste trepte ale locuirii. Este vorba de diverse cazuri sociale cărora li se repartizează locuințe pe care, în scurt timp, nu le mai pot întreține. Este și cazul romilor, angajați la întreprinderi în perioada comunistă, deasemeni repartizați la bloc, care astăzi se întorc astăzi la locuirea în bordeie.

lema 2 a vizibilității

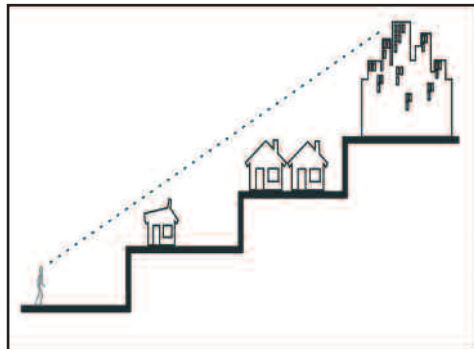
Un individ va urca pe treapta următoare numai dacă aceasta este vizibilă. Dorința sa de ascensiune este dată de numărul treptelor pe care le vede dar și de lungimea pe care o are de parcurs pînă la punctul de urcare. Corolar: Forța de atracție a unui model de locuire de standard normal este dată de proximitatea ei față de locuirea în sărăcie extremă și de posibilitatea de a accedea la ea prin parcurgerea mai multor trepte intermediare.

lema 3 a avansului orizontal

Pentru a sări pe treapta următoare trebuie să te afli la baza ei. Orice treaptă are o lungime pe care trebuie să o parcurgi integral dacă vrei să sari pe următoarea. Nivelul de aglomerare este un factor determinant pentru

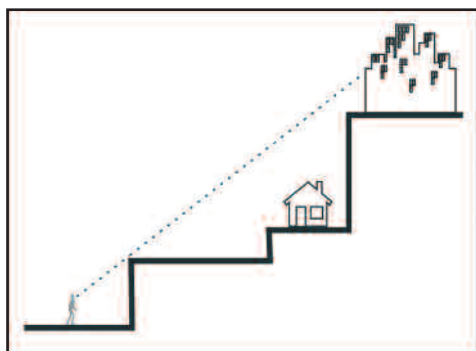
viteza de ascensiune dar și pentru dorința de ascensiune prin introducerea unei distanțe subiective.

Vizibilitatea normală nu presupune automat și posibilitatea de ascensiune normală. În mod ideal ascensiunea ar trebui să se facă pe o treaptă lină. De exemplu, existența mai multor tipuri de blocuri de locuințe crează o continuitate de standarde apropiate care favorizează dinamici ascendente sau descendente cu pași mici. Această situație nu se regăsește și la limita de jos a locuirii.

Vizibilitate bună, ascensiune imposibilă

Din punct de vedere al locuirii România se află azi în situația de a avea largi păături ale populației aflate cu mult sub un standard decent, situație care tinde să se permanentizeze. Diferența dintre cei aflați pe treapta cea mai de jos și cei aflați pe o treaptă de locuire relativ decentă este foarte mare și constituie un obstacol pentru realizarea unei mobilități sociale ascendente.

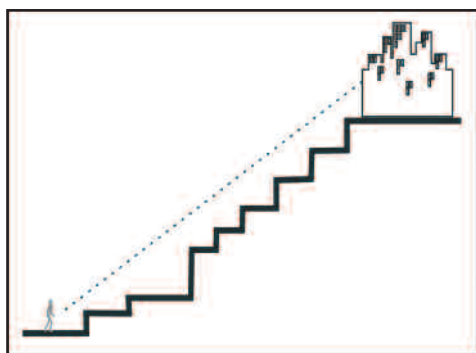

Vizibilitate proastă, ascensiune imposibilă

Pentru corectarea acestei situații se impune crearea de trepte intermediare. Acestea au rolul de a permite ascensiunea și de a crea un efect ascensional permanent.

Modelul scării rulante. Saltul minim și cel maxim.

Faptului de a introduce o familie sau o comunitate într-un trend ascendent din punctul de vedere al mobilității sociale duce la dezvoltare durabilă.

Vizibilitate bună, ascensiune posibilă

Scopul saltului pe care o comunitate îl face sub impactul unui proiect, este de a motiva o acțiune ulterioară care să fie inițiată de jos în sus, să vină

de la individ, de la comunitatea săracă și să conducă la dezvoltare. Astfel pasul inițial, asistat și „artificial”, de intrare pe scara rulantă va fi urmat de pași autentici ai comunității. Pentru ca aceasta să se întâmple trebuie ca pasul inițial să fie optim și să motiveze spre acțiune.

Există două pericole care trebuiesc evitate. Pe de o parte, un pas prea mic va conserva starea comunității provocând doar îmbunătățiri temporare și epidermice. Așezările de barăci tip șantier produc o evidentă îmbunătățire a imaginii în comparație cu cele cu case acoperite cu carton și folii de plastic dar, în condițiile în care locul, locuirea și statutul locuitorilor nu se schimbă, starea lor psihică este la fel ca înainte sau mai proastă. Dacă schimbarea este minimă ei simt că, pe termen lung nu pot schimba nimic. Schimbarea unui tip de bordei cu un altul, mai tehnologic, mai performant, nu este o soluție reală. Pericolul este ca oamenii să devină astfel insensibili la schimbare.

Pe de altă parte pasul poate fi copleșitor. Chiar dacă locuințele au toate utilitățile necesare, dar costurile de întreținere nu pot fi acoperite, casele vor ajunge în timp la nivelul economic al locatarilor. Prin urmare, dacă locuințele depășesc cu mult posibilitățile economice ale viitorilor proprietari impactul va fi deasemenea negativ. Frecvent apar situații în care locatarii vând diferite bunuri din casă – geamuri, radiatoare, uși, instalații electrice pentru a obține venituri de supraviețuire. Dacă proiectul are o valoare materială inițială prea mare va depăși posibilitățile de asimilare a noilor locatari.

Corelarea între nivelul economic al unui grup țintă și nivelul de dotare al unor locuințe propuse este principala misiune a unui coordonator de proiect. Stabilirea noului nivel de locuire trebuie sprijinită pe rezultatele unei cercetări și nu poate fi o decizie politică sau o simplă aplicare a unor standarde stabilite prin diverse norme generale. Situația actuală a României, nu foarte diferită de cea a altor țări europene, este ilustrativă în acest sens. Standardele de locuire prea înalte, definite prin legea locuinței, presupun un salt prea mare pentru un grup social prea consistent numeric pentru a fi asimilat cu o minoritate neintegrabilă.

Cum poate fi schimbat modelul de mobilitate socială?

Situația prezentă arată o mobilitate redusă, generată de o „lipsă de vizibilitate” și de o „înghesuială” pe trepte, astfel încât cineva aflat pe o treaptă foarte joasă nu vede nici o posibilitate de a se ridica pe o treaptă mai bună. Chiar dacă această posibilitate, și accesul la o poziție mai bună există în plan obiectiv, ea nu este percepută în plan subiectiv. Indivizii se simt astfel prinși într-o capcană pe nivelul pe care se află. Ei învață să coopereze și să

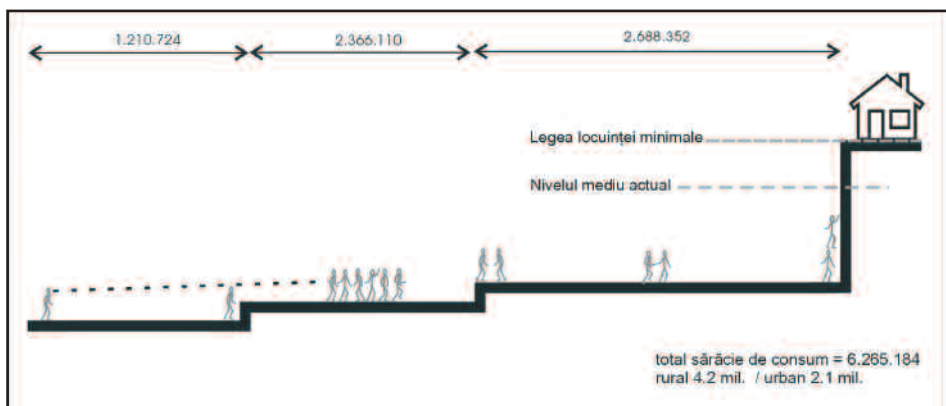
se adapteze la starea de sărăcie permanentizată și dezvoltă predominant strategii de păstrare a status quo-ului.

Dacă o familie/comunitate este introdusă pe scara rulantă și constată că există o posibilitate de a accede la o poziție mai bună, aceasta va fi motivată pentru dezvoltarea de strategii, nu numai de adaptare la noua situație, ci de ascensiune.

Strategiile de ieșire din sărăcie încep cu plasarea indivizilor pe treapta corectă.

Proiectele trebuie să facă transparent oamenilor faptul că se poate ajunge pe o treaptă superioară. Astfel, ori de câte ori cineva mai crește o treaptă trebuie să poată să vadă și treapta superioară și faptul că se poate ajunge acolo. Aceasta motivează acțiunile individului prin conștientizarea posibilității de a accede la un nivel mai bun de trai.

Proiectele de locuire trebuie să vizeze mai multe niveluri de sărăcie și să ofere alternative pentru familii situate pe diverse trepte de venit în interiorul unei comunități. Pe măsură ce familiile evoluează prin propriile eforturi și acumulează resurse trebuie să li se dea posibilitatea de a avansa pe scara rulantă.

Starea sărăciei în România și corelația ei cu problema locuirii: numărul de săraci este mare (aglomerație), distanța dintre trepte este mare (avans orizontal lent), lipsesc treptele intermediare (salt optim imposibil), vizibilitatea este redusă (lipsa unui pol de atracție).

Principii de intervenție

Dinamica accentuată a populației afectate de sărăcie extremă (indici demografici, mobilitate) face ca trendurile care reies prin analiză statistică să fie valabile pe termen relativ scurt. Un alt aspect, deloc neglijabil, este *caracterul eluziv* al sărăciei extreme. Deși oamenii sînt în general dispuși să își exhibe revendicativ sărăcia, în cazul celei extreme avem de-a face cu numeroase persoane care au o capacitate redusă de a se exprima sau sînt lipsite total de această capacitate, fie din motive fizice (imobilizați la pat), psihice (afecțiuni ale vorbirii, depresie severă) sau culturale (necunoașterea limbii, absența vocabularului). Aceste motive fac ca analiza statistică să fie dificilă și, dincolo de stabilirea unui ordin de mărime și a trendului de dezvoltare, relativ puțin relevantă pentru stabilirea unor strategii generale. Vom schița o serie de **principii de intervenție** pe care ne vom construi strategia de intervenție în comunitățile de romi săraci:

Principiul pachetului de măsuri (1)

Primul principiu este acela că orice intervenție constă într-un **pachet de măsuri**. Acestea nu au efect operațional decît dacă sînt aplicate simultan sau într-o perioadă compactă de timp. La sfîrșitul acestei perioade persoana sau comunitatea vizată trebuie să fi făcut un salt pe scara socio-economică (sau, pentru comunități, trebuie să existe un număr suficient de mare de membri ai grupului care să-și fi îmbunătățit semnificativ viața) pentru ca intervenția să fie reușită. Măsurarea efectului se face în termeni de **salt real** și de **stabilitate** (mărimi cuantificabile).

Locuințele au un primat, ca importanță și valoare de investiție, dar, în absența modernizării serviciilor comunitare, a rezolvării situației juridice, a învățămîntului, planningului familial, locurilor de muncă, asistenței sanitare, nu rămîn decît conserve de lux pentru sărăcie și mizerie. Insistăm asupra priorității pe care ar trebui să o aibă rezolvarea urbanistică și rezolvarea locuințelor pentru că se remarcă faptul că, astăzi, majoritatea intervențiilor sînt de natură educativă, formativă și sanitară. Există un întreg curent de opinie care afirmă că educația este soluția pentru a rezolva problemele sărăciei și ale excluderii sociale. Starea locuințelor pe care le-am vizitat pe parcursul documentării ne permite însă să afirmăm că îmbunătățirea locuirii ar putea întrerupe cercul vicios al excluziunii sociale.

Pachetul de măsuri trebuie să realizeze unui salt real al comunității și să asigure stabilitatea acestuia. În cadrul pachetului de măsuri prioritatea zero o constituie realizarea intervențiilor de urbanism comunitar.

Ca măsură singulară, construcția de locuințe noi nu este soluția la sărăcia extremă. Soluția trebuie căutată în acțiune concertată ce include:

- organizare corectă a spațiului comunității (drumuri și alei, parcelare, evacuarea dejecțiilor în condiții sanitare sigure, a apei de ploaie și gunoaielor).
- oportunități de muncă.
- acces la educație și servicii sanitare.
- susținerea întreținerii adecvate.

Principiul integrării spațiale și sociale (2)

Al doilea principiu vizează *integrarea*. Instalarea, în perimetrele cu locuințe defavorizate, a serviciilor esențiale de incluziune socială (asistență medicală, educație, formare vocațională, asistență socială) este esențială dar, în cazul în care segregarea comunității este accentuată ele trebuie să se afle pe o graniță. De multe ori, existența lor în teritoriul majorității, deși generează probleme de acces, este un factor de integrare.

Localizarea serviciilor publice definește gradul de integrare. Acestea servicii trebuie să fie o interfață cu majoritatea.

Principiul non-discriminării etnice (3)

Problematica locuirii cu standard foarte scăzut sau în degradare severă nu este proprie numai unor comunități de etnie romă. Examinarea distribuției spațiale a locuirii sub-standard, ale situației locuirii celor ce cad sub incidența categoriilor sărăcie extremă și sărăcie severă, fie ei majoritari sau de alte etnii pe sub-perimetre și enclave sugerează că soluțiile nu pot fi decât integrate și aplicate pe teritorii delimitate prin studiu aplicat și nu pe criterii etnice. Soluția de relocare pe criterii etnice duce la formarea de ghetto-uri și creează premisele pentru excludere și discriminare etnică.

Strategiile programatice trebuie să aibă în vedere că orice proiect cu componentă spațială (locuințe, comunități, evicțiuni, transmutări) formulat în termeni de etnie poate avea efecte contraintuitive, prin adâncirea segregării, excluziunii și prin ghettoizare.

Alegerea terenurilor, proximitatea spațială între comunități, existența unor echipamente de întâlnire (școli, instituții sanitare) trebuie să țină seama de intențiile esențiale ale unei societăți deschise, opusă discriminării, excluziunii, formării enclavelor etnico-sociale (în cazul nostru de romi în sărăcie extremă).

Principiul particularizării și al diversificării (4)

Al patrulea principiu statuează că fiecare intervenție are ca destinatar o comunitate particulară în interiorul căreia există o diversitate ce nu trebuie

simplificată. Fiecare comunitate reclamă o soluție particulară în raport cu tipul în care se încadrează, cu mărimea ei, cu mărimea investiției, cu strategiile locale de dezvoltare etc.. Standardizarea soluțiilor duce la pierderea acordului fin care trebuie realizat între comunitatea de bază și comunitatea minoritară, între posibilitățile locale și standardele de construire.

În interiorul unui grup coexistă întotdeauna mai multe niveluri de sărăcie. Dacă diferențele sînt semnificative este necesar ca, pentru fiecare familie, să fie definit un *salt optim*. Pentru a crea un efect de *scară rulantă* treptele trebuie să fie vizibile. Ele trebuie să coexiste în interiorul sau în proximitatea aceluiași sit.

Cu alte cuvinte nu este recomandabil să faci o așezare de săraci extremi la marginea unui cartier foarte sărac, nici la marginea orașului unde nu există nici un reper de locuire și nici unul cultural și economic de dezvoltare, unde nu există treapta superioară, capabilă să exercite o *forță de atracție* care trebuie să fie la o distanță infinit mică pentru a fi eficientă.

Folosirea întregii game de forme de combatere a sărăciei severe și extreme constă în locuințe sociale, locuințe de tip provizoriu, locuințe foarte ieftine, adăposturi temporare, concesiune de terenuri, ajutor în materiale de construcție etc.

Fiecare indicator trebuie parametrizat în funcție de situația existentă. În cadrul oricărei comunități există cazuri care nu se pot rezolva prin soluția comună și care cer un surplus de atenție și o rezolvare specială. Inexistența unor strategii de rezolvare a acestor cazuri (i.e. configurații spațiale diferite) poate induce presiuni majore asupra mediului construit. Este imposibil să faci o proiectare diferențiată pentru fiecare familie în parte dar este greșit să introduci forțat o diversitate de cazuri sociale într-o unică formulă spațială și de locuire.

Standardizarea și simplificarea locuirii accentuează tendințele negative și distructive ale locuirii. Omogenizarea produce decompensare

Principiul saltului optim (5)

Saltul trebuie făcut pe treapta imediat superioară. Saltul lung implică riscul de revenire la starea inițială prin declanșarea unei crize de inadaptare (decompensare). Există, din păcate, numeroase exemple în care mutarea unor comunități roma în locuințe noi nu a produs nici un efect pozitiv. A arunca vina asupra comunităților respective este o greșală.

Definirea saltului maxim și a celui minim este principala sarcină metodologică a unei intervenții într-un caz dat.

Principiul continuității (6)

Intervenția trebuie să fie masivă pentru o primă fază, bine determi-

nată, în care se produce *saltul*. Ea nu se oprește decît în momentul în care s-a produs *stabilizarea*. Intervențiile „nehotărîte”, discontinue, în care nu s-au identificat corect prioritățile, sînt doar o risipă de mijloace.

Orice plan de intervenție trebuie făcut pe termen mediu sau lung și trebuie să conțină în mod obligatoriu măsuri de evaluare a eficienței post-ocupationale.

Principiul cooperativ (7)

Numai parteneriatul între autoritatea locală și asociațiile societății civile (etnice, de locatari, filantropice, religioase) va putea să se adreseze cu soluții valabile problemei sărăciei și excluziunii sociale. Lipsa reprezentanților societății civile duce la imposibilitatea implementării *pachetului de măsuri*, mai ales în condițiile în care, nici o autoritate administrativă din România nu are nici capacitatea și nici mijloacele de a produce o transformare pozitivă unor grupuri mari și cu probleme atât de grave. Intervenția participativă, cea mai cunoscută temă a proiectelor de acest fel, funcționează însă mai puțin în cazurile de sărăcie extremă. Acest gen de abordare se poate constitui chiar ca frînă în cazurile în care coeziunea internă este slabă și capacitatea de muncă este extrem de redusă. Este de reținut ca principiu de lucru atunci cînd timpul în care se are în vedere realizarea intervenției este suficient de lung și numărul de mediatori implicați este suficient de mare.

Consultarea comunității și a societății civile deschide calea pentru rezolvarea durabilă a problemelor. Implicarea lor directă se poate face după o evaluare corectă a capacităților reale și nu ca principiu infailibil.

Propuneri de acțiune

Aspecte critice ale problemei locuirii de sărăcie extremă care trebuie preluate de programele strategice cu caracter politic, de cadrul administrativ și legislativ:

- Populația afectată de sărăcie extremă (incluzând aspecte locale și comunitare) este de ordinul a 1.000.000 persoane, respectiv cca 200.000 nuclee familiale de 4-5 persoane.
- Spre deosebire de celelate segmente ale sărăciei, care înregistrează o tendință de scădere, sărăcia extremă și deteriorarea condițiilor de locuire (locuință, localitate, mediu) are o tendință de creștere ce trebuie documentată prin studii și anchete specializate.
- Programele existente nu contracarează fluxul către așezări/ghettouri de sărăcie extremă, formarea altor așezări spontane și rata de reproducere a sărăciei extreme.

- În absența unei monitorizări post-predare a locuințelor construite prin programele destinate categoriilor celor mai dezavantajate, inclusiv pentru etnicii romi, și a unor acțiuni comprehensive de integrare socială concomitente, cu toate sumele relativ mari implicate, rezultatul pare a fi avut doar un caracter demonstrativ, de multe ori diluat sau anulat în timp.

- Este necesară extinderea prevederilor legii locuinței minimale prin prevederi care să încurajeze „saltul prim” de la formația spontană și adăposturile din materiale non-constructive la locuințe adaptate la condiții de sărăcie.

- Experiența internațională menționată în documente, intervenții la conferințe internaționale subliniază eficiența unor programe bazate pe:

1. proiectare urbană integrată.
2. accesul la echipamentele comunitare de bază (apă sănătoasă, telefon, transport).
3. reglementarea problemelor de proprietate și stabilitate.
coordonarea cu programele sociale și de creere de locuri de muncă.
4. accesul la educație și asistență sanitară.
5. folosirea de tehnologii intermediare.
6. acordarea de granturi și credite în materiale pentru auto-construcție dirijată de o concepție arhitecturală intermediară, cu tehnicieni care să supravegheze construcția de locuințe.

Specialiștii Băncii Mondiale estimează, pornind de la experiența unor programe din Bosnia, Georgia, Azerbaidjan, Vietnam că, granturi/credite în materiale de cca 2000 USD, împreună cu dotări comunitare primare, pot susține realizarea prin auto-construcție îndrumată a nucleului prim al unei locuințe adecvate situațiilor de sărăcie extremă. Observațiile de teren ale acestui studiu confirmă această estimare.

O completare a Legii Locuinței, care să permită realizarea acestui tip de intervenții este necesară. Pentru a nu destabiliza standardele superioare de construire ea ar trebui să conțină definiții ale tipurilor de intervenție acceptabile și ale condițiilor în care acestea pot fi făcute.

Pe lângă aceasta, asigurarea consultanței și informării gratuite în domeniul urbanistic și juridic ar deschide calea spre sistematizarea așezărilor semi-legale, multe din ele prea mari și prea vechi pentru a mai fi desființate sau reorganizate radical.

În acest sens s-ar putea reține propunerea creării funcției de **arhitect din oficiu**, similară avocatului din oficiu și care să asigure un minim de coerență oricărei activități de construire, fie ea și de bordeie. Prezența unor oameni cu calificare profesională, în primul rând arhitecți și ingineri constructori ar fi un factor educativ și ar produce un efect de organizare spațială pe termen lung.

Recomandările Urban Housing Policy Unit
Unitatea de Politici de Locuire Urbană - Banca Mondială
 Ellen Hamilton, urbanist, specialist în sărăcie urbană

Decade of Roma Inclusion 2005-2015, Roma Housing Workshop,
 Budapesta, 27-28 Septembrie 2004

Aspecte critice și constrângeri în programele de locuire în comunitățile sărace – cercuri vicioase:

Aspecte legate de magnitudinea problemei:

1. Comunitățile sărace informale în creștere numerică și de populație.
2. Numeroase așezări în condiții de teren periculoase, izolate.
3. Izolare față de locurile de muncă și educație.

Aspecte legate de nevoi (*supply*):

§ Terenuri disponibile limitate, de proastă calitate.

§ Costurile construcțiilor:

1. Coduri și standarde prea înalte, imposibil a fi satisfăcute de oamenii aflați în sărăcie.
2. Urmare – restrângerea posibilității de a avea acces la o locuință legală, construită în condiții legale.
3. Absența unei scheme generale a așezării.

· Aspecte legate de accesibilitatea la utilități comunale:

§ Restricțiile legate de acordarea unor beneficii/ajutoare/facilități condiționate de rezidența legală (problemă foarte mare în comunitățile ilegale)

Ce se poate face?

Priorități și acțiuni pozitive posibile în programele legate de locuire:

- „Formalizarea” așezărilor informale adiacente localităților de câte ori este posibil și justificat din punctul de vedere al mediului.
 - A face lesnicioasă și inteligibilă procedura de construcție legală.
 - Soluționarea problemelor neclare de proprietate asupra terenurilor și clădirilor
- Îmbunătățirea echipării în zonele de sărăcie cu multiple dezavantaje (*multi-deprived areas*)
 - Alimentare cu electricitate, apă, gaz, drumuri în zonele unde aceste investiții se justifică economic și oferă oportunități de muncă legală

- Promovarea de politici care reunesc, nu izolează – deci de politici adresate tuturor celor săraci, indiferent de etnie (romi, familii tinere sărace, tineri din instituțiile de copii).

Ce nu trebuie făcut:

- Locuințe sociale (de proprietate publică) la standarde comune:
Sînt prea costisitoare în raport cu veniturile familiilor în sărăcie.
Nu răspund situațiilor diverse ale familiilor mari din zona de sărăcie.
Ținînd seama de costurile ridicate, se realizează prea puține locuințe în raport cu necesarul.
Contribuie la segregare și ghettoizare.
Ridică probleme insolubile de întreținere.

Practici pozitive

Din experiența proiectelor derulate în ultimii ani pentru dezvoltare comunitară am remarcat o serie de practici pozitive pe care le-am reținut ca *soluții complementare* celor de ordin exclusiv urbanistic, care vizează intervenția. În sensul acesta, credem că poate fi utilă o strategie care să includă măsuri de tipul:

- instituirea unui corp de agenți civici, pe modelul celor formați prin proiectul PHARE Democrație (desfășurat de Institutul Intercultural și Consiliul Județean Timiș);
- elaborarea și implementarea unor programe specifice de dezvoltare comunitară comprehensivă, cu participarea comunităților romi. Încurajarea inițiativelor comunității pentru dezvoltarea unor proiecte care să genereze locuri de muncă (de ex. *cărămidărie*), eventual sprijinirea înființării unor asociații cărora consiliul local să-i concesioneze un teren pentru dezvoltarea unui astfel de proiect (v. Geoagiu);
- organizarea unor întâlniri în plan local pentru a stimula cooperarea între reprezentanții autorităților locale și reprezentanți ai comunității de romi;

Practici de lucru

- Contactul trebuie făcut cu șeful comunității. Dacă aceasta nu are un conducător trebuie acționat pentru formarea unui grup de inițiativă care își va desemna, în mod natural și nedirijat, un lider.
- Este necesară prezența unui mediator, o persoană educată, capabilă de comunicare cu administrația, dedicată rezolvării problemelor comunității, care are o cunoaștere aprofundată, nemijlocită a oamenilor din locul respectiv. În mod ideal acesta este un misionar, un preot, un învățător.

În cazul realizării unor locuințe noi, pentru relocarea familiilor trebuie să se folosească procedee de:

filtrare momentul relocării este cel al maximei interacțiuni a administrației cu comunitatea sau cu individul – atunci se produce o filtrare, pe baza unui principiu valid (venit, structură familială, aspirații, prezența unui inventar, etc) care poate reforma comunitatea;

condiționare ex.: „îți dau alocația dacă te duci la școală”, „te angajez dacă îți faci analizele” (TBC, sifilis), „îți dau materiale de construcție dacă respecti proiectul meu”, „îți dau repartiție dacă muncești la construcție” etc.

Scenarii de intervenție

Evaluarea

1. Evaluarea tipului de comunitate

Se va evalua în primul rând situația topologică a comunității pentru a determina corect *influența distanței față de localitatea principală și ușurința accesului* ca factori determinanți pentru potențialul de dezvoltare a zonei. Pasul al doilea constă în evaluarea tipului comunității, conform tipologiei prezentate, din punct de vedere al datelor de amplasament, istoricului, ocupațiilor majoritare, gradului de integrare, etc.

2. Evaluarea amplasamentului și culegerea datelor

a) descrierea amplasamentului și a relației cu vecinătatea. Evaluarea lui pe o scară de la 1 la 5 unde 1 corespunde lui *foarte bun* și 5 lui *foarte prost*.

	calificativ	obs
1. Stabilitatea solului		
2. Zona inundabilă		
3. Înclinarea terenului (declivitate generală)		
4. Proximitate groapă gunoi		
5. Legătura cu așezarea de bază		
6. Apă		
7. Canal		
8. Energie electrică		
9. Gaz		
10. Telefonie		
11. Evacuare gunoi		
12. Iluminat public		
13. Drumuri principale		
14. Drumuri secundare		
15. Evacuare ape pluviale (șanțuri)		
16. Proximitatea unei surse de poluare majore		
17. Amplasament neconstruibil tehnic (respectarea distanțelor de siguranță și de protecție sanitară față de: linii înaltă tensiune, stații epurare, groapă gunoi, cale ferată, zonă industrială)		
Evaluare generală		

- b) mărimea comunității: număr de persoane, număr de gospodării, număr de familii, număr copii
- c) evaluarea gradului de sărăcie și al omogenității: pe o scară de la unul la 5, evaluări calitative, simple, cu menționarea procentului estimativ
- d) istoric: data înființării, originea locuitorilor, istoria relațiilor cu autoritățile etc.

Culegerea de date se va face în mod direct, în comunitate, cu verificarea exactității datelor aflate în momentul respectiv la primărie sau la liderii comunității. Se atrage atenția asupra fluctuației acestor date și a necesității imperative de a obține date recente și realiste, singurele care pot fundamenta decizia.

Decizia

1. Cine ia decizia?

În momentul de față există numeroase cereri de rezolvare a situației locative venite din partea autorităților locale către cele centrale. Deciziile de finanțare se iau la nivel central, în majoritate în funcție de afilierea politică a primarului, iar cele tehnice la nivel local. Lipsa de expertiză, evaluările incomplete sau greșite, stereotipurile își fac simțite din plin prezența.

Cei chemați să rezolve o situație în care o comunitate se află sînt de cele mai multe ori la prima intervenție de acest fel iar decizia se ia sub imperativul urgenței. De obicei decizia amplasamentului se ia de către primar, cu ajutorul consiliului local, la inițiativa acestora. Fundamentarea locuirii viitoare este astfel grevată de alegerea inițială. Menționăm cazul Dorohoi, în care primăria a hotărît construirea pe un teren care este separat de oraș printr-o zonă industrială, cazul Satu Mare, în care s-a construit peste un fost loc de depozitare a deșeurilor provenite de la un spital. La Pata Rât 2 (Cantonului), lângă Cluj, colonia nou înființată se găsește la 4 km de oraș, pe o fișie de aproximativ 15 m, aflată între drum și calea ferată, într-o zonă industrială lipsită de orice parametru urban.

Acest gen de decizii sînt fundamentate pe: necunoașterea terenului, stereotipuri și rasism - care determină o decizie deliberată de segregare, lipsă de viziune asupra dezvoltării localității. Deși atitudinea proiectanților este de a trata aceste decizii (strămutare, modernizare, așezare nouă), ca decizii politicepe care le pot lua doar autorităților locale, se impune trecerea lor printr-un filtru profesional și integrarea oricărui gest de acest tip în planul de dezvoltare al localității. Implicarea unui proiectant de specialitate în fazele timpurii ale deciziei poate echilibra, cu argumente tehnice, decizia politică.

La decizie trebuie să participe și comunitatea majoritară.

Primarul și consiliul local trebuie să ia o decizie strategică, care vizează un orizont cât mai lung de timp și care asigură o dezvoltare durabilă. Decizia se ia pe baza unor analize profesionale exhaustive și a unei previziuni bugetare realiste în urma consultărilor cu comunitatea vizată și cu comunitatea locală.

2. Când se ia decizia?

Decizia se ia numai după efectuarea unei analize complete și după verificarea ei de către cel puțin un evaluator independent. Informarea comunității este absolut esențială, nu neapărat pentru a obține un acord, improbabil în cazul desființării, ci pentru a da posibilitatea membrilor comunității de a lua decizii individuale și pentru a obține un eventual sprijin în acțiunile care trebuiesc întreprinse.

Decizia se ia numai după ce sînt identificate soluțiile pentru toate operațiunile care trebuiesc aplicate în decursul intervenției. Nu se pot face evacuări fără a avea deja locuri în care să așezi oamenii evacuați.

3. Care sînt factorii care determină decizia?

Respectarea principiilor de intervenție determină calitatea deciziei. Deciziile trebuie să se ia pe termen mediu sau lung și nu pe termen scurt. Ele nu sînt decizii de urgență. Identificarea priorităților este esențială pentru impactul pe termen scurt dar principala sarcină este dezvoltarea pe termen lung. În mod ideal aceste decizii trebuie să evite suprapunerea cu calendarul electoral.

Decidentul are de obicei la dispoziție mai multe mijloace pentru a impune soluții de forță și mai puține pentru a realiza proiecte de integrare pe termen lung. Pentru niște politicieni cu un mandat limitat tentația soluției rapide este foarte mare. Atragem atenția însă că, oricît ar fi de grave situațiile în care se află comunitățile respective, rezolvarea de urgență implică riscul de a rata rezolvarea pe termen lung. Analiza economică trebuie să conducă la o alocare rațională a resurselor pentru a rezolva un număr rezonabil de cazuri în acord cu bugetul local. Ca regulă generală, din cauza costurilor mari implicate, tendința este de a rezolva puține cazuri. Această abordare este sortită eșecului pe termen lung. Alternativa constă în dezvoltarea unor soluții care să permită rezolvarea în masă a unor probleme ale acestui gen de comunități.

Folosirea rațională a terenului este esențială pentru stabilitatea soluției și pentru viabilizarea ei economică. În cadrul ei, parcelarea este gestul inițial fundamental.

Propuneri

- *Analiza profesională* trebuie să preceadă decizia. Aparent aceasta se realizează și astăzi prin studiul de fezabilitate. Cunoașterea reală a situației a fost însă înlocuită de gesturi birocratice sumare. Pentru a introduce parametrii realității în studiile care fundamentează decizia cei care realizează raportul de evaluare ar trebui să fie încărcăți cu mai multă responsabilitate.
- Faza de fundamentare a deciziei se cere completată cu *demersuri consultative* în care să fie implicate asociațiile de romi și societatea civilă în general. Transformare problemei sărăciei extreme în *subiect de dezvoltare publică* la nivel local este o bună strategie care, deși poate crea neliniști inițiale, va elimina tensiunile și blocajele pe termen lung.
- Este necesară o fază de instructaj, training, problematizare, sensibilizare în care să fie implicați *arhitecții șefi de județ și de municipiu*. Aceștia sînt cei care pot și care trebuie să devină actori principali în luarea deciziei la nivel local. Este de asemenea de dorit efectuarea unui studiu la nivel național de diagnosticare a comunităților care să fie sintetizat într-o hartă.
- Trebuie emise acte normative care să se refere la *interdicția demolărilor și a evacuărilor fără a asigura o alternativă de locuire*. Totodată trebuie întărită cunoaștere efectelor grave pe care aceste practici, curente în momentul actual, le produc.

Aspecte legale

Legea locuinței 114/1996 prevede la art. că: „Locuința socială se realizează cu respectarea suprafeței utile și a dotărilor stabilite în limita suprafeței construite, potrivit anexei nr. 1 la prezenta lege.”. Acestea pot fi reduse sau mărite cu maxim 10%. Articolul 51 spune că „Locuința de necesitate se finanțează și se realizează în condițiile stabilite pentru locuința socială.”.

Avem deci, trasate liniile directoare pentru proiectanții construcțiilor noi. Potrivit acestei legi aceștia trebuie să prevadă o suprafață construită care variază între 58 m² de persoană pentru garsoniere, pînă la 21,37 m² de persoană pentru familiile compuse din opt persoane.

ANEXA Nr. 1**EXIGENȚE MINIMALE pentru locuințe****A. Cerințe minimale:**

1. acces liber individual la spațiul locuibil, fără tulburarea posesiei și a folosinței exclusive a spațiului deținut de către o altă persoană sau familie;
2. spațiu pentru odihnă;
3. spațiu pentru prepararea hranei;
4. grup sanitar;
5. acces la energia electrică și apa potabilă, evacuarea controlată a apelor uzate și a reziduurilor menajere.

B. Suprafețe minimale:

Persoane/ familie	Camere/ locuință	Camera de zi	Dormit oare	Loc de luat masa	Bucătărie	Încăperi sanitare	Spații de depozita re	Supraf etă utilă	Suprafață construită
nr.	nr.	m ²	m ²	m ²	m ²	m ²	m ²	m ²	m ²
1	1	18,00	-	2,50	5,00	4,50	2,00	37,00	58,00
2	2	18,00	12,00	3,00	5,00	4,50	2,00	52,00	81,00
3	3	18,00	22,00	3,00	5,50	6,50	2,50	66,00	102,00
4	3	19,00	24,00	3,50	5,50	6,50	3,50	74,00	115,00
5	4	20,00	34,00	3,50	6,00	7,50	4,00	87,00	135,00
6	4	21,00	36,00	4,50	6,00	7,50	4,50	93,00	144,00
7	5	22,00	46,00	5,00	6,50	9,00	5,00	107,00	166,00
8	5	22,00	48,00	6,00	6,50	9,00	5,50	110,00	171,00

NOTĂ:

- Suprafața camerei de zi de la locuința cu o cameră include spațiul pentru dormit.
- Locul de luat masa poate fi înglobat în bucătărie sau în camera de zi.
- Înălțimea liberă minimă a camerelor de locuit va fi de 2,55 m, cu excepția mansardelor, supanelor și nișelor, la care se va asigura un volum minim de 15 m³ de persoană.
- Suprafața locuibilă este suprafața desfășurată a încăperilor de locuit. Ea cuprinde suprafața dormitoarelor și a camerei de zi.

- Suprafața utilă este suprafața desfășurată, mai puțin suprafața aferentă pereților.
- Suprafața utilă a locuinței este suma tuturor suprafețelor utile ale încăperilor. Ea cuprinde: cameră de zi, dormitoare, băi, WC, duș, bucătărie, spații de depozitare și de circulație din interiorul locuinței. Nu se cuprind: suprafața logiilor și a balcoanelor, pragurile golurilor de uși, ale trecerilor cu deschideri până la 1,00 m, nișele de radiatoare, precum și suprafețele ocupate de sobe și cazane de baie (câte 0,50 m² pentru fiecare sobă și cazan de baie), în cazul în care încălzirea se face cu sobe. În cazul locuințelor duplex, rampa, mai puțin palierele, nu se cuprinde în suprafața utilă a locuinței.
- Suprafața construită pe locuință, prevăzută în tabelul B, este suma suprafețelor utile ale încăperilor, logiilor, balcoanelor, precum și a cotei-părți din suprafețele părților comune ale clădirilor (spălătorii, uscătorii, casa scării, inclusiv anexele pentru colectarea, depozitarea și evacuarea deșeurilor menajere, casa liftului etc.), la care se adaugă suprafața aferentă pereților interiori și exteriori ai locuinței; în cazul încălzirii cu combustibil solid, se adaugă suprafața aferentă sobelor și cazanelor de baie. Nu sunt cuprinse suprafețele aferente boxelor de la subsol și ale garajelor care pot fi prevăzute distinct.
- Suprafața încăperii sanitare principale din locuință va permite accesul la cada de baie al persoanelor imobilizate în scaun cu roțile.
- Încăperea sanitară se include în locuință, în cazul în care pot fi asigurate alimentarea cu apă și canalizarea.
- Lățimea minimă de circulație a coridoarelor și a vestibulului din interiorul locuinței va fi de 120 cm.
- În funcție de amplasamentul construcției, suprafețele construite pot avea abateri în limitele de $\pm 10\%$.
- Numărul de persoane pe locuințe se utilizează la repartizarea locuințelor sociale, de intervenție, de serviciu și de necesitate.

Anexa mai prevede și numărul de încăperi sanitare ca și gradul lor de dotare.

Este definită și dotarea cu instalații electrice ca și dotarea bucătăriilor. În fine, sînt descrise și spații și instalații de folosință comună pentru clădirile cu mai multe locuințe

Dacă facem un calcul simplu, înmulțind suprafața minimă acceptată de lege, adică 19,23 m² (locuință pentru opt persoane minus 10%) cu numărul de persoane care au nevoie de o locuință, 1.000.000 și cu un costul minim pentru suprafața construită – 200 Euro/m² obținem suma de 3.85 miliarde Euro.

Aceste costuri reprezintă doar locuințele, fără utilități. Dacă luăm însă în considerare faptul că numărul celor care au nevoie de case este mai mare – sărăcia locativă afectînd mai mult de 2,5 milioane de români – și dacă ne

gîndim că majoritatea familiilor au sub opt membri, ceea ce duce la suprafețe construite mai mari, uneori dublu față de valoarea luată în calcul, avem de-a face cu sume mult mai mari.

În momentul de față interpretarea literală a anumitor prevederi ale Legii Locuinței este principala sursă a blocajului administrativ și investițional pentru rezolvarea problemei locative a celor aflați în sărăcie extremă.

Suprafețele minimale, definite prin lege, au un efect pozitiv pentru îmbunătățirea calității locuințelor în România. Ele sînt un ajutor pentru proiectant în impunerea unor standarde mai ridicate pentru locuința medie a românului mediu. Din păcate ele sînt absolut inaplicabile în cazurile pe care le descriem în lucrarea noastră.

Soluția constă în crearea de noi standarde pentru problemele sărăciei extreme, circumscrise exact problematicii acesteia. Acestea și-ar găsi locul într-o lege a locuinței sociale minimale sau de standard redus, care să se adreseze ca soluție limitată temporal pentru un orizont de aproximativ 10 ani și care să fie orientată strict către grupurile care trebuie să beneficieze de ea. Lucrul cu dublu standard este, desigur, un pericol pentru piața de construcții, pentru piața de proiectare și un risc politic prin virtualele acuze de discriminare. Este însă singura soluție pentru a pune în acord posibilitățile economice cu nevoile actuale.

Diferența dintre valoare investițiilor actuale și necesarul minim identificat este de minim 3,5 miliarde de Euro. În aceste condiții singura cale de a avansa în rezolvarea problemei locuinței sociale pentru persoane aflate în sărăcie extremă este prin definirea unor noi standarde de construire.

Cele doua optiuni de interventie

Ce fel de decizii se pot lua cu privire la o comunitate aflată în sărăcie extremă? Demolarea construcțiilor ilegale și/sau evacuarea construcțiilor în care se locuiește fără forme legale sînt astăzi soluțiile cele mai populare. Nimeni nu se întreabă unde se duc acei oameni și dacă nu cumva beneficiile rezultate din eliberarea unui spațiu nu sînt întrecute de prețul pe care societatea trebuie să îl plătească în timp pentru rezolvarea problemelor sociale create prin acea evacuare. De aceea, orice decizie de evacuare luată fără relocare nu este o opțiune. Chiar și demolarea de urgență, care este la prima vedere o decizie pur tehnică, nu poate justifica abandonul administrativ pe care îl practică astăzi autoritățile la adăpostul scuzei lipselor de resurse.

Demolarea și evacuarea nu sînt decizii care se pot lua fără asigurarea relocării ci doar o etapă a acesteia.

Din acest motiv cele două decizii nu pot fi decît *modernizarea și relocarea*.

Modernizare *in situ* (1)

Se poate lua numai în cazul în care există toate condițiile pentru integrare, sau atunci cînd ele pot fi îndeplinite într-un viitor apropiat. Se recomandă atunci cînd sînt îndeplinite condițiile de mediu, cînd vecinătatea este favorabilă ridicării standardului de locuire. Nu se recomandă realizarea de intervenții în comunități destructurate.

Nu se recomandă intervenții de modernizare la blocuri. În cazul aglomerărilor de sărăcie extremă în blocuri se recomandă relocarea comunității în alt sistem de locuire și modernizarea blocului pentru alte nevoi. Cei care vor fi relocați la bloc trebuie să aibă un standard economic care să le permită suținerea unei astfel de locuri. Se recomandă pentru comunitățile peri-urbane care au o istorie de stabilitate și o situație de tangență și în rural. Proximitatea unor locuri de muncă este un criteriu esențial pentru decizia modernizării.

Relocare (2)

a) desființarea unei așezări compromise > **construcția unei așezări noi**

Ordinea operațiilor este de fapt inversă, întîi se construiește noua locație și după aceea se demolează. Logica deciziei pleacă însă de la necesitatea desființării. Este o decizie care trebuie luată atunci cînd șansele de dezvoltare sînt inexistente sau atît de depărtate în timp încît devin improbable.

b) evacuarea unei locații în criză locativă › modernizarea locației + relocarea temporară a comunității › **revenire pe situl inițial** (operațiune tip **sertar**)

Este un model consacrat dar cu rezultate improbabile pentru cazul în care populația vizată se află în sărăcie extremă deoarece, de fiecare dată, valoarea construcției modernizate va crește mai rapid decât veniturile familiilor respective. Analiza post-ocupare arată că: fie populația care revine este doar într-o măsură insignifiantă cea care a plecat (Satu Mare), fie construcția va fi degradată din nou (Energeticienilor, Orăștie).

c) evacuarea unei locații în criză locativă › modernizarea locației și folosirea ei pentru alte scopuri + **relocarea comunității › construcția unei așezări noi**

Este soluția cea mai bună atunci când ai de-a face cu comunități omogene social, din punct de vedere al modului de viață și al veniturilor. Este soluția ideală pentru blocuri și pentru clădiri cu valoare economică semnificativă aflate în centrele orașelor.

d) evacuarea unei locații în criză locativă › modernizarea locației și folosirea ei pentru alte scopuri + **relocare individuală**

Este un proces care presupune existența unui număr suficient de locuințe care să preia familiile respective, dar și faptul că acele locuințe nu depășesc saltul maxim pe care îl poate face familia respectivă. Procesul mai presupune și o rezervă de timp dat fiind numărul relativ mare al membrilor, un aparat administrativ mobil și activ și se pretează unor comunități recente, mici și nestructurate. Pericolul constă în pierderea controlului asupra rezultatelor intervenției dar și în refacerea comunității dacă procesul de desființare durează prea mult timp.

Desființarea

Se ia atunci când nu există nici o șansă de dezvoltare sănătoasă, chiar dacă situația prezentă la data evaluării este relativ stabilă. Nu este o decizie de urgență. Nu se face prin soluții de forță ci prin negociere cu comunitatea respectivă.

Desființarea unor comunități destructurate implică crearea unor structuri care să susțină dezvoltarea individuală. Energeticienilor, Zăbrăuți, Rovinari și toate celelalte comunitățile de bloc au nevoie să fie relocate pentru a repara blocurile respective dar evacuarea nediscriminată și necontrolată crează probleme mai mari decât beneficiile.

Construirea *ex novo*

Rezolvarea problemei locuințelor pentru romi trebuie să se facă printr-o soluție care să fie în primul rând corectă din punct de vedere economic și de abia după aceea să fie în acord cu caracteristicile etnice. Acest acord fin cu modurile și valorile specifice de locuire are o valență secundară și fiecare proiectant în parte îl poate realiza printr-un balans de tradiție și modernitate, în grade diferite pentru fiecare comunitate în parte. În cazul sărăciei extreme și a celei severe nu se poate porni de la etnicitate pentru a ajunge la o soluție de locuire corectă ci de la adecvarea locuirii la standardul economic al familiei respective. Estimăm că, pentru aproximativ 70% dintre romi, adică exact pentru cei care au nevoie presantă de o locuință decentă, problema locuirii nu trebuie adresată în termeni etnici.

Un factor cu greutate în luarea deciziei îl reprezintă condițiile de mediu. Distanța și poziționarea față de așezarea principală sînt cheia dezvoltării comunității. Crearea unei așezări noi trebuie să respecte toate principiile enunțate. În caz contrar cercul vicios se închide.

Observații finale

Statul, autoritățile centrale, trebuie să se implice în centralizarea acestor intervenții, în controlul modului de alocare și în toate activitățile de sprijin logistic. Decizia trebuie însă să aparțină autorităților locale care să se sprijine pe un cadru normativ care să le permită dezvoltarea de soluții creative. Pentru o parte, destul de mică, a romilor aflați în sărăcie soluția autoconstruirii este fezabilă. Ea nu trebuie fetișizată sau ridicată la rang de soluție unică, deși literatura de specialitate mai veche a transformat-o în loc comun. Filozofiile de intervenție sînt, desigur, determinate de culoarea politică aflată la guvernare. Acestea pot determina o anumită concentrare a intervenției către cei ce se pot ajuta singuri sau către cei care nu se pot ajuta deloc, către o nivelare a standardelor sau către o totală liberalizare a lor ș.a.m.d.. Nu trebuie să uităm însă că soluțiile trebuie să privească comunitățile, să se sprijine pe recunoașterea unor nedreptăți istorice față de romi și pe înțelegerea sărăciei extreme ca problemă mai degrabă administrativă și tehnică decît ca una politică.

Deciziile de intervenție trebuie să întrerupă cercul vicios al sărăciei prin soluții durabile și cît mai puțin dependente de comandamente politice imediate.

Masuri de interventie

Urbanism

alegerea locului

1.1 contiguitate cu așezarea de bază – lipit sau inclus în perimetrul așezării de bază. Dacă nu există un model vizibil de locuire al majorității și o relație de vecinătate aceste comunități dezvoltă moduri de locuire anarhice și anomice.

1.2 acces direct la un drum principal, lipsa oricărui fel de baraj – barieră, gard, poartă, cale ferată; proximitate față de mijloacele de transport în comun.

1.3 loc cu posibilități de dezvoltare economică. În lipsa locurilor de muncă apar activitățile antisociale. Nu se recomandă plasarea acestor comunități în zone exclusiv rezidențiale. Trebuie să existe o posibilitate de absorbție de muncă slab sau mediu calificată în proximitate.

1.4 plasarea așezării pe un teren bun
loc lipsit de defecte majore – mirosuri neplăcute, poluare, instabilitatea solului, pericol de inundații. Loc care întrunește toate condițiile pentru construit și sănătatea mediului. Locuitorii săraci trebuie tratați drept cetățeni cu drepturi egale altfel premiza inițială a intervenției nu mai este dezvoltarea ci segregarea. Această alegere este esențială pentru promovarea incluziunii sociale și pentru evitarea discriminării.

Urbanism preliminar cu servicii esențiale

Pentru o așezare *ex novo* planurile de urbanism ar trebui să includă toate țințele pe care le au în cazul proiectării curente. Pentru operațiunile de *modernizare* ele includ operațiuni de demolare, construire, reparcelare și trasare de străzi. Punctele esențiale sînt:

2.1 rezolvarea legăturii cu așezarea principală – drum modernizat, iluminat, pe care să poată circula utilaje, mașini de pompieri, salvare, în orice anotimp.

2.2 parcelare, trasare drumuri, alei – dimensionarea parcelelor și a circulațiilor se face în funcție de mărimea și de tipul comunității.

2.3 acces apă – cișmele publice echipate cu dispozitive de manevrare de mare rezistență (antivandalism) și dispuse la o distanță maximă de 200 m și care deservește un număr de maxim 20 familii. Dimensionarea rețelei pentru a asigura posibilitatea ulterioară de racordare individuală.

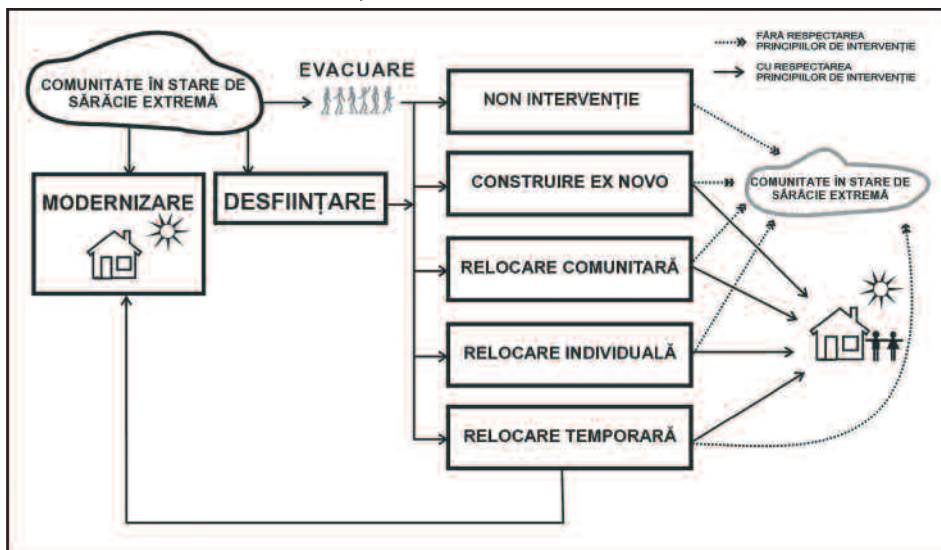
2.4 evacuare deșeuri – asigurarea distanțelor sanitare pentru wc-uri, puncte de colectare a gunoierului menajer, sistem de autogestiune

2.5 iluminat public – asigurarea unei situații de control al traseelor și de siguranță a spațiilor comune

2.6 elemente de sistematizare verticală – evacuarea apelor pluviale prin șanțuri, realizarea unei declivități pentru îndepărtarea apei de construcții etc.

Pentru comunitățile care au un disponibil de forță de muncă se va urmări folosirea acestora pentru realizarea de amenajări în interiorul teritoriului comunitar.

Ex.: str. Dealului, Tg. Mureș – colectarea gunoiului se face în cadrul orelor de muncă prevăzute pentru asigurarea VGM. Curățenia este impecabilă. Str. Digului – canalizarea pluvială este improvizată deși romii prestează muncă de săpat șanțuri în alte locuri în oraș; idem Geoagiu; Dorohoi – pentru noile locuințe sociale au fost folosiți la săpat numai români. Romii și-au găsit totuși loc la săpăturile pentru utilități și la amenajările finale.

2. configurare spații publice

Chiar dacă nu există fonduri pentru realizarea lor într-o primă etapă trebuie să prevădă locuri pentru dezvoltarea de servicii publice și spații publice.

§ loc de joacă pentru copii (obligatoriu),

§ clădire comunitară (obligatoriu) care să cuprindă o încăpăre cu funcție sanitară (planning familial, consulatății ocazionale, tratamente medicale și asigurarea asistenței de urgență), telefon public, chioșc cu produse de primă necesitate (pâine, alimente nealterabile, produse pentru

igienă personală, presă)

§ spațiu de cult – nu este obligatorie prezența acestuia dar asigură un arbitru, suplinește absența figurii paterne, aduce pace socială. Din păcate trebuie să remarcăm efectul de potențare a natalității produs de cultele neoprotestante.

§ spații de învățămînt – trebuie să fie integrate, clase mixte. Este recomandat să fie localizate în interiorul localității principale sau pe limita dintre comunități.

Rolurile parohului și învățătorului sînt esențiale în asigurarea coeziunii comunitare. Chiar dacă nu există spații specializate ei trebuie să fie prezenți în spații alternative, care să le asigure comunicarea cu oamenii.

Așezările trebuie să fie mici. Nu este cazul să aibă o rezervă de dezvoltare pentru a descuraja formarea de ghetouri. Se va urmări atingerea unor parametri urbani de densitate și folosirea rațională a terenurilor. Se atrage atenția asupra elementelor de separare, existente sau care pot apărea prin dezvoltarea așezării principale, și care trebuiesc eliminate din start pentru asigurarea contiguității.

Folosirea rațională a terenului

Fără dubiu, una din problemele cele mai dramatice ale comunităților în sărăcie extremă este calitatea și folosirea terenurilor. Nivelul de locuire extrem de scăzut, adesea minat de pericole directe la viața locuitorilor are cîteva surse generate de terenul propriu zis - în datele sale de dimensiune și calitate – și de modul de folosire.

- Așezarea (fie spontană fie uneori direcționată de decizii locale) pe terenuri reziduale sau degradate (umpluturi, terenuri inundabile, gropi de gunoi, depozite de deșeuri industriale, rîpe friabile etc).
- Densități foarte mari de ocupare a terenului la sol care agravează efectele densităților foarte mari de locuire. În aceste condiții apropierea între latrine, sursele de apă și locuințe explică ratele foarte înalte ale îmbolnăvirilor de hepatită, parazitoze și infecții ale sistemului digestiv.
- Densitățile excesive și lipsa distanțelor între case (dictate și de nevoia de a economisi energia) sînt responsabile pentru incendiile frecvente.
- Sisteme elementare de gospodărie comunală (drumuri,

alei între case, șanțuri etc) sînt rare și par a nu intra decît accidental în preocupările autorităților sau conducătorilor comunităților.

În aceste împrejurări a lămurii ce înseamnă o folosire rațională a terenului pentru comunitățile de sărăcie extremă dar și pentru administrațiile care gestionează terenurile comunităților locale nu este o problemă banală.

În cazul locuinței propriu zise avansul „în trepte” către structuri mai sigure, cu densități de ocupare mai mici și o diviziune funcțională rațională flancat de asigurarea prioritară a drumurilor, apei, evacuării deșeurilor și accesului la servicii comunale primare pare o soluție durabilă, chiar dacă mai lentă. În cazul organizării și utilizării terenurilor pentru comunitățile sărace marginale, formate sau în formare, problema raționalizării se pune în termeni similari. Ca și în cazul locuirii, ea are două componente:

- o componentă tehnică, care se exprimă prin distanțe de siguranță, suprafețe, rezerve de teren pentru echipamente comunale.
- o componentă educațional-socială, de explicare a normelor, distanțelor de gardă, modului de amplasare al caselor, al dependențelor și al gestiunii apei.

Alocarea rațională a unor terenuri propice pentru viața umană, asigurarea echipării comunale primare și normele sanitare vor trebui să facă obiectul unei grile simple, inteligibile, ușor de aplicat, dublate de o misiune de explicare și educare în comunități.

Arhitectură

Principii de proiectare

Gesturile arhitecturale care pot genera acest gen de construcții presupun adecvarea la o situație socială, la un standard economic care trebuie înțeles nemijlocit de către proiectant, și la o cultură a locuirii care trebuie sprijinită în evoluție dar care nu trebuie pusă în criză. Arhitectura clădirilor care se realizează în aceste comunități este rezultatul unor opțiuni primordial etice. Dimensiunea estetică se va găsi în subsidiar. Discursurile despre importanța frumosului pentru transformarea vieții individului, stimabile și de dorit a fi prezente, se pot găsi fără obiect atîta vreme cît înțelegerea situației reale este în suferință.

În ceea ce privește sistemul structural și tehnicile constructive se cere imperios folosirea unor tehnologii intermediare (nici *high-tech* nici *low-tech*) și a tehnicilor locale, meșteșugărești. Acestea presupun o îndrumare meticuloasă pentru a realiza, în final, o construcție la standarde cît mai înalte folosind forța de muncă locală. Principiile de proiectare a locuințelor sociale de urgență nu trebuie să ducă la diferențe prea mari față de cele vernaculare. Dacă urmărim organizarea spațial-funcțională a acestor construcții remarcăm că este vorba despre una simplificată, în care nu există spații tampon, spațiile de depozitare lipsesc sau sînt reduse la minim iar în absența canalizării grupurile sanitare se află în afara locuinței. Prisma apare doar la țară, ca un ecou al arhitecturii locale.

Ordinea dezvoltării unei scheme spațiale și funcționale este următoarea:

1. o cameră care include o sobă pe timp de iarnă. Soba este mutată afară pe timp de vară. Pentru spălat se folosește aceeași încăpere prin succesiune temporală. Iarna aproape că nu există activități de igienă personală.
2. două camere, una pentru părinți una pentru copii. În camera părinților se și gătește.
3. două camere și o bucătărie.
4. două camere, o bucătărie și o baie.
5. trei camere: un dormitor pentru părinți, unul pentru fete și unul pentru băieți. Bucătărie și, eventual, baie.

Camera de zi nu este o prioritate, separarea pe generații și pe sexe da. Prin urmare toate camerele trebuiesc proiectate pentru a putea cuprinde locuri de dormit în configurații corecte. Baia vine mult în urma bucătăriei ca

importanță. E mai important să nu gătești în locul în care dormi decât să ai un loc special pentru făcut baie. Spațiile de depozitare sînt absolut inutile pentru nivelurile de jos al sărăciei, cea severă și cea extremă. Ele au un rol real în îmbunătățirea condițiilor de locuire doar un nivel mai de sus, cel al sărăciei „normale”. Sînt spații pe care locuitorii le percep ca inutile și le transformă imediat ce iau în primire o locuință „prea împărțită”.

Există un stereotip cu privire la obiceiul și dorința romilor de a locui într-o singură cameră. O parte din proiectele propuse pînă acum par să fixeze acest stereotip. Atragem atenția asupra dorinței explicate de a avea mai multe camere. Locuirea într-o singură cameră, oricît de mare ar fi aceasta, nu este un deziderat real al romilor ci doar o soluție de minimă rezistență pentru asigurarea supraviețuirii.

Încălzirea centrală generează costuri care nu pot fi suportate de către familiile beneficiare. Soluția corectă este cea cu sobe. Încălzirea individuală a camerelor permite folosirea pe post de combustibil a unei diversități mai mari de materiale. Trecerea la un nivel superior de confort se poate face gradat și exact la momentul în care gospodăria este pregătită pentru aceasta. Sistemele de încălzire centralizate nu fac decât să elimine locuitorii cu venituri reduse sau, dacă devin inutile prin debranșare, pot fi distruse. Instalațiile de apă sînt de obicei prevăzute a fi realizate cu materialele și cu echipamentele cele mai ieftine. În exploatare aceasta generează probleme insurmontabile de întreținere. Este de preferat să ai un singur robinet pentru o gospodărie dar cu o fiabilitate ridicată, decât să ai mai multe puncte de apă cu pierderi însemnate și pericol de scurgeri. La scara comunității însă, existența a cît mai multe puncte de apă este un deziderat care trebuie urmărit.

Instalațiile electrice sînt de multe ori suprasolicitate din cauza folosirii echipamentelor de încălzire improvizate. Proiectarea trebuie să țină cont de aceasta. Dat fiind numărul redus de echipamente este suficientă o priză dublă în fiecare cameră. Aceasta poate fi plasată lîngă întrerupător, lîngă ușă circuitele devenind astfel foarte scurte, deci ieftine și ușor controlabile.

Tema de proiectare

În situația unei intervenții este obligatoriu ca tema de proiectare să conțină o fișă a comunității care să cuprindă următoarele elemente:

1. tipul comunității
se stabilește conform tipologiei enunțate în capitolul despre comunități
2. număr de persoane
numărul total dă dimensiunea problemei la nivel local. Chiar dacă intervenția este dimensionată doar pentru o parte a comunității, proiectantul va avea în vedere conservarea șanselor de intervenție pentru toată comunitatea.
3. număr de familii (gospodării)
structura gospodăriei (familie extinsă) – marcarea generațiilor și a familiilor componente prin recenzarea fiecărui membru și marcarea gradului de rudenie soț/soție/bunică/copil. Scopul este identificarea unităților familiale distincte care au nevoie de locuințe distincte. Se face prin anchetă socială pentru a permite exprimarea opțiunilor personale. Se atrage atenția asupra stereotipului: “așa le place, să stea împreună”. Adevărul este că generațiile tinere vor să se despartă.

În urma analizării acestei structuri proiectantul va stabili numărul de case și numărul de încăperi necesare pentru fiecare locuință în parte.

4. situația sărăciei pe familii (tabel arbore)

Nr. gospodării												
Nr. familii												
Nr. membri	<10			7-10			4-6			2-3		
Nr. familii												
grad de sărăcie	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Nr. familii												

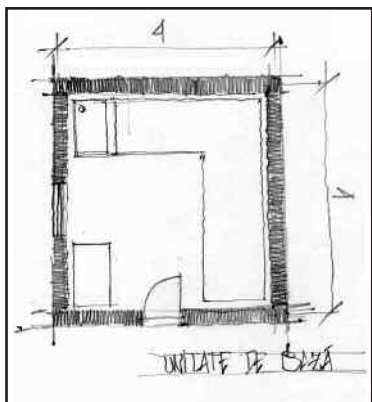
OBS.: numărul de familii este mai mare decât cel al gospodăriilor și se obține prin defalcarea gospodăriilor în unități familiale de bază. Gradul de sărăcie determină nivelul de echipare, finisaje și suprafața totală.

5. situația legală – dacă au documente personale, acte de proprietate, acte de închiriere
6. dacă au animale mari
grajdurile și orice altă anexă fac parte din gospodărie, nu pot fi grupate la marginea localității
7. bolnavi cronici care necesită asistență, handicapați, boli psihice, alcoolism avansat
se va urmări internarea celor contagioși în spitale. Se atrage atenția asupra frecvenței ridicate a cazurilor de tuberculoză.
8. opțiuni personale: de vecinătate, de exercitare de activități meșteșugărești etc.

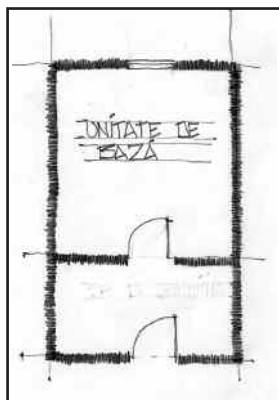
Distribuția unităților familiale de bază după numărul de membri și după gradul de sărăcie trebuie să producă o corelare a numărului de persoane cu numărul de camere. De obicei, acest lucru se face conform legii locuinței 114/97 care, la anexa 1, prezintă un tabel în care sînt precizate: numărul de camere, suprafețele minimale și distribuția lor în funcție de numărul de persoane. În cazul sărăciei extreme aceste standarde depășesc cu mult atît capacitatea de investiție a autorităților cît și capacitatea familiei de a le întreține. În situația în care resursele economice nu sînt suficiente pentru îndeplinirea dezideratelor enunțate de lege proiectantul va reevalua critic posibilitatea de a rezolva integral problema locuirii pentru fiecare familie în parte și pentru întreaga comunitate în general prin adaptarea soluției de proiectare la problematica specifică sărăciei extreme.

În acest context trebuie precizată cvasi-inutilitatea spațiilor de depozitare și a spațiului tampon de la intrare. Este de preferat ca, în condițiile unei improbabile racordări la rețeaua de canalizare să se prevadă WC-uri în curte. Se atrage atenția asupra faptului că, deși în covîrșitoarea majoritate a cazurilor se doarme lîngă locul de preparat hrana, separarea bucătăriei de

camerele de dormit este primul deziderat al familiilor, înaintea existenței unei băi. Nu se recomandă deci soluții de tip bucătărie americană. Existența unei camere de zi, în accepțiunea arhitecturală curentă, nu este în chestiune. Aceasta este o cameră pentru dormit.

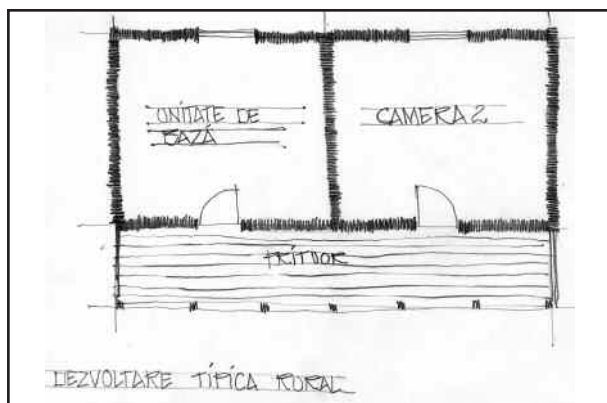

Unitatea medie de bază întîlnită în aceste comunități este de patru pe patru metri. Nivelul următor de dezvoltare, dedus din observarea locuințelor întîlnite în cerc-

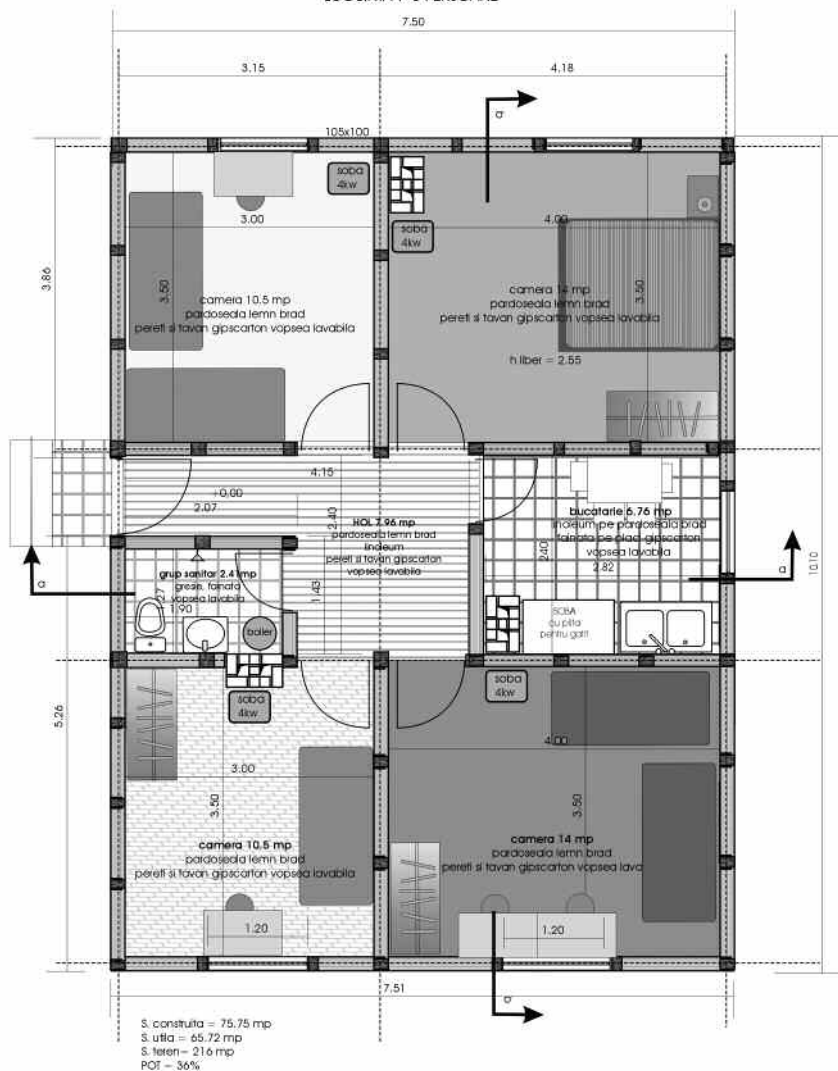

etare, presupune adăugarea încă a unei camere și apoi a unei verande-bucătărie, de dimensiune mai mică. Locuințele cu mai multe niveluri provoacă mari probleme de utilizare în comun. Este indicat ca, în funcție de disponibilul de teren să se realizeze locuințe parter cu acces separat. O grupare a locuințelor, fie prin cuplare fie prin înșiruire este însă de urmărit, mai ales atunci când există posibilitatea de a racorda construcția la rețelele edilitare. Dată fiind dimensiunea problemei și lipsa de terenuri care să îndeplinească condițiile tehnice și dezideratele incluziunii sociale, economia de teren este vitală.

O foarte mare parte dintre romii săraci nu au caracteristici etnice sau rasiale pregnante. O parte dintre ei, deși complet marginalizați de societatea românească, nu mai prețuiesc valorile tradiționale și nu mai vorbesc limba. Identitatea etnică se poate manifesta în forme arhitecturale, în special prin decorație și culoare, numai de la un nivel economic mediu. Culoarele mai intense la interior sînt una dintre puținele modalități de racordare la un specific etnic. Problema specificității este însă deschisă și o include cu necesitate și pe cea a specificității locale, de multe ori mai puternică.

LOCUINTA 7-8 PERSOANE

EXEMPLE ROMÂNIA
Dorohoi
Geoagiu

Exemple de intervenții în România

Construcții noi asistate. Post-utilizare

Acest capitol se oprește pe scurt asupra unui număr limitat de exemple de construcții de locuințe noi, asistate fie de autoritățile locale fie de programe umanitare sau filantropice, interne sau internaționale. Exemplele propuse nu sunt cele mai cunoscute, cum ar fi cel de la Piatra Neamț sau de la Zăbrăuți, dar evidențiază câteva dintre problemele recurente cu care se confruntă programele de construcție de locuințe dezvoltate în așezările în extremă sărăcie.

În cazul proiectelor dezvoltate de autoritățile locale, în genere legate de relocarea unor grupuri de gospodării, relocare legată de evacuări, problemele pot fi grupate în felul următor:

1. recurgerea la terenuri improprie, fără legături sau cu legături proaste cu așezarea principală (lângă terasamentul de cale ferată, pe terenuri industriale sau depozite de deșeuri etc).
2. lansarea construcției de locuințe în absența unor amenajări edilitare de bază.
3. proiectarea locuințelor prin referire la normele de suprafață ale locuinței minimale pentru a putea fi asimilate de sistemul de avizare/aprobare. Această restricție generează modificarea drastică a distribuției funcționale a locuințelor și o postutilizare care nu are nimic comun cu normele inițiale. Astfel, echivalentul unei garsoniere (bucătărie 8 mp, cameră 18 mp, hol 8,2 mp, baie fără echipament, în așteptarea realizării utilităților comunale - 3 mp) este ocupat de o familie cu 5-6 membri. Rezultatul este transformarea holului și bucătăriei în camere de

Cluj – Pata Rât 2 – str. Cantonului

Locuințe realizate de filantropi olandezi și americani pentru care primăria asigură energia electrică și apa (la pompă). Situl se găsește pe o fișie îngustă, între șosea și calea ferată.

locuit și a băii – în bucătărie.

4. rezolvarea situațiilor de urgență prin atribuirea unor construcții abandonate (ca în cazul cabinelor stadionului din Orăștie, a căminelor de nefamiliști etc).

În cazul proiectelor dezvoltate de organizații umanitare sau grupuri filantropice, examenul post-utilizare arată că:

1. de regulă ocupanții nu continuă și nu termină casa primită (realizarea termoizolației, tencuire, închiderea timpanelor șarpantei, amenajări exterioare etc)
2. se produc construcții ale unor „celule de supraviețuire” (de cca. 16 mp) pentru cei mai nevoiași dintre nevoiașii unei comunități, pe locurile ocupate și înainte de ei, fără coordonare cu un eventual plan de amenajare comunală.
3. evaluările profesionale asupra utilizării post-atribuire a locuințelor nou construite lipsesc. Se știe puțin despre ocuparea actuală și starea caselor construite prin programe finanțate din exterior.

Dorohoi

Acest raport a fost produs în octombrie 2004 pentru informarea promotorului investiției, MTCT și Primăria Municipiului Dorohoi “Locuințe sociale în regim de urgență pentru populația Roma”, cu privire la situația din teren. El conține atât o analiză inițială a stării de fapt cât și o schiță de principii de intervenție și dezvoltare. (C.B.)

Ca urmare a vizitei în orașul Dorohoi și a consultării schițelor de idee cu privire la realizarea unor locuințe sociale pentru populația roma am realizat o suită de observații la fața locului însoțindu-le de câteva concluzii și propuneri înaintate autorităților și beneficiarilor.

1. Referitor la situația terenului alocat de primărie pentru proiect:

1.1. Zona propusă pentru prima etapă a proiectului se află la limita actuală a orașului dar este separată de acesta prin zona industrială. Terenul propus a fi folosit pentru prima etapă, în suprafață de aproximativ 2 ha, este acoperit cu o cantitate importantă de deșeuri de porțelan, sticlă și resturi de agregate pentru betoane (rezultate din spălarea Cifelor). El nu poate deveni construibil decât în urma unui vast program de ecologizare și de refacere a mediului. Terenul este în imediata apropiere de fabrica de sticlă și de stația de epurare a orașului. Este necesar un studiu de mediu, care să definească zona de protecție necesară pentru a realiza locuințe în proximitatea acestor obiective, și de un proiect de ecologizare.

1.2. Distanța pînă la unitățile de învățămînt este de aproximativ 4 km. Aceasta limitează accesul la educație a copiilor săraci care vor locui în zonă și deci și șansa lor de a depăși starea de sărăcie.

1.3. Nu există transport în comun, comerț, servicii, unități sanitare sau edificii de cult pe o distanță de cîțiva kilometri.

1.4. Utilitățile se află la distanțe destul de mari (terenul e practic extravilan) iar drumul este în stare foarte proastă. Zona are un potențial de amenajare prin proximitatea unor racorduri dar costul acestor lucrări nu trebuie subestimat iar posibilitățile actuale ale primăriei sînt foarte reduse. Spre exemplu există stîlpi de electricitate dar nu mai există fire, canalizarea trebuie să ocolească decantoarele stației de epurare, etc.

Locația propusă pentru dezvoltare nu a fost studiată urbanistic printr-un PUZ sau PUD și nici măcar vizitată direct de către cei care au avut-o în vedere pentru dezvoltare. Ea ar putea fi calificată în acest moment ca zonă de segregare și excludere a populației sărace și a romilor și nu ca zonă de dezvoltare a orașului. Pentru a nu produce astfel de efecte este necesar un

studiu de urbanism care să prefigureze o dezvoltare completă, de tip urban, a zonei.

2. Cu privire la situația caselor propuse spre demolare:

2.1. Fațadele fostelor locuințe evreiești au o remarcabilă calitate ambientală și o foarte bună calitate a detaliilor și a tencuielii. Nu putem decât să regretăm decizia demolării totale. Din informațiile fugare pe care autoritățile ni le-au dat mai există câteva case vechi, care la prima vedere stau destul de bine în picioare, care sînt propuse spre demolare. Deși este evident că pentru a restaura aceste clădiri costurile sînt mult peste posibilitățile locale poate că ar trebui sugerată o mai atentă gestionare a patrimoniului local în ideea de a conserva o valoare ambientală autentică a orașului.

2.2. Casele în care locuiește populația ce trebuie strămutată au grade diferite de degradare. Cîteva dintre ele sînt încă solide dar majoritatea sînt un adevărat pericol public. Am fost conduși la un cetățean care a fost operat în urma faptului că o bucată de tavan i-a căzut în cap în timp ce dormea. O mare parte a unor elemente de construcție sînt în pericol de a se prăbuși. Chiar dacă oamenii de acolo locuiesc ilegal și au fost preveniți asupra acestui lucru este o problemă de conștiință să încercăm să prevenim accidentele.

2.3. Nu există cișmele publice, toalete publice și nici puncte de colectare a gunoiului ceea ce duce la o mizerie generalizată. Inexistența acestor funcțiuni minime nu poate fi justificată de iminența demolării, (de altminteri destul de improbabilă în viitorul apropiat) și nu face decât să contribuie la adîncirea prăpastiei sociale. Pentru o parte a acestor construcții este urgent să se facă lucrări minimale de asigurare a stabilității și de demolare parțială. Este un gest de iresponsabilitate să așteptăm producerea unor evenimente cu rezultate fatale. Este deasemenea recomandabilă luarea urgentă de măsuri de asigurare a igienei publice.

3. Referitor la situația populației roma din orașul Dorohoi:

3. 1. Datele privind numărul populației și structura familială sînt incomplete dar ultimele estimări se îndreaptă spre un număr de 300 de persoane. Structura familială, educația și situația economică a acestora, deși statistic clasificabilă sub limita sărăciei, diferă în mod sesizabil. Ar fi o greșeală ca romii să fie tratați unitar. Menționăm și faptul că în aceeași zonă și în aceeași situație se află și cîteva familii de români.

3. 2. Pentru familiile care au o situație stabilă acest lucru se reflectă și în felul în care își întrețin sau își îmbunătățesc chiar locuința. Aceștia se vor adapta unei noi locații și vor reuși să își formeze o gospodărie. O parte dintre ei nu au însă puterea de a se autoadministra. Pentru aceștia este nevoie de un program de asistență.

3. 3. Romii formează un grup dezorganizat, nu au un conducător și nici reprezentanți locali. Atitudinea populației majoritatea este ostilă iar cea a autorităților a fost marcată pînă acum de o profundă indiferență. Echipa actuală, deși determinată de presiunea populației locale și de intervenția autorităților centrale de a rezolva problema, nu are oameni care să intre în dialog cu romii, nu are puse la punct strategii corecte de integrare a acestora și manifestă mefiență față de posibilitatea de a rezolva altfel decît prin segregare și măsuri de forță.

Deși situația actuală a relațiilor dintre romi și majoritari este dificilă, singura cale de a evita adîncirea prăpastiei existente este o politică de integrare. Pentru aceasta este nevoie de identificare și cultivarea unor mediatori, atît din sfera administrativă cît și din zona neguvernamentală, care să realizeze, pe termen lung, acest obiectiv.

4. Referitor la propunerile în fază de idee:

4. 1. În lipsa unor date de temă exacte proiectanții se ghidează după legea locuinței. Pentru o situație specială este însă nevoie de măsuri speciale. Clasificarea ca locuințe sociale duce la soluții standard, corecte din punct de vedere legal, dar nerealiste și neadaptate situației. Dacă luăm în calcul resursele financiare disponibile, modul de viață și facem o analiză a nevoilor este evident că sînt suficiente suprafețe mai mici și scheme funcționale mai apropiate de modul de viață tradițional. Locuințele realizate astfel ar putea avea statut de locuințe de urgență.

4. 2. Caracterul locuirii este cel de locuire semi-colectivă, care se desfășoară "la curte", dar nu în gospodării individuale clasice (fără teren cultivat, animale mici). O schemă cu locuințe individuale de acest fel duce la un POT (Procent de ocupare a terenului) de 20%. Este nevoie de un grad mai mare de ocupare al terenului pentru a genera o structură urbană și pentru păstra o rezervă de dezvoltare pentru întregul grup vizat.

4. 3. Analiza comparativă a trei variante constructive: structură lemn cu panouri sandwich, zidărie BCA, și structură metalică cu panouri tablă izolată indică o creștere liniară a costurilor dar o scădere invers proporțională a timpului de execuție. Dată fiind urgența situației credem că soluția construc-

tivă cea mai rapidă este cea cu panouri de tablă izolate cu poliuretan, cea cu panouri de lemn fiind de luat în calcul din motive economice.

4. 4. Pentru a minimiza costurile este suficient ca grupul sanitar să fie în curte. Curtea are rol de spațiu de depozitare, uscătorie, loc de socializare și preparare a hranei și pentru aceste familii precum și de spațiu pentru animale.

4. 5. Canalizarea străzii, pentru evacuarea apelor pluviale, se poate face, în primă instanță, cu șanțuri. Investiția principală în infrastructură trebuie făcută în drumuri și, pe cât posibil, completată cu un transport public de care să beneficieze și Broscăuțiul.

Locuințe de necesitate, Dorohoi, jud. Botoșani

Construirea de locuințe de necesitate în orașul Dorohoi a fost dictată de iminența prăbușirii mai multor clădiri existente în centrul orașului, ocupate de o populație cu venituri reduse, în majoritate de etnie romă. Clădirile existente, prezintă un grad avansat de degradare la nivelul structurii de rezistență, constând în fisuri multiple ale zidăriei, tasări, igrasie, inclusiv distrugerea șarpantelor și învelitorilor, fațade distruse etc. În aceste condiții, clădirile aflate în amplasament pun în pericol siguranța celor care locuiesc în spațiile respective și în împrejurimi. Clădirile au interdicție de folosire conform documentației înaintate de Inspectoratul în Construcții Botoșani fiind într-o fază foarte avansată de degradare.

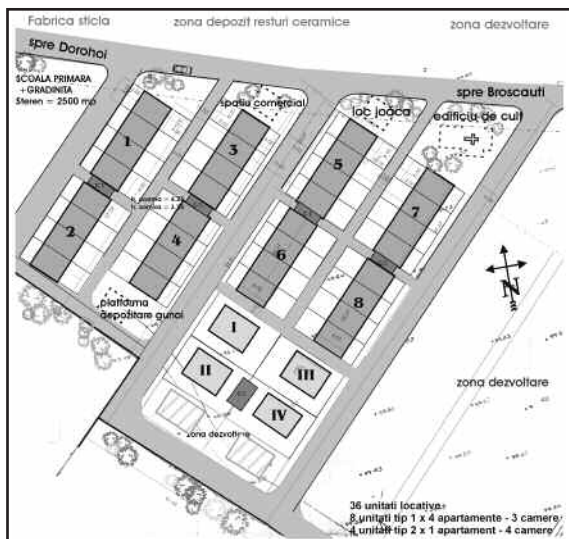
Conform datelor prezentate de către beneficiar, în clădirile expertizate locuiesc aproximativ 360 de persoane. Investiția propusă va rezolva cazarea pentru cele 180 de persoane existente pe listă. În vederea rezolvării acestei situații de urgență, sunt necesare realizarea unor noi locuințe de necesitate, astfel încât să fie asigurate condițiile minimale de locuit pentru populația afectată. Datorită faptului că majoritatea populației aflată în această situație este de etnie romă, această investiție se înscrie în *Strategia Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor* adoptată prin H.G. 430 din aprilie 2001, precum și al *Legii nr. 116 din 15 martie 2002 privind prevenirea și combaterea marginalizării sociale*.

În aceste condiții, se respectă astfel și *Recomandarea Consiliului Europei nr. 17/2001 cu privire la îmbunătățirea situației economice și de angajare în muncă a romilor/țigănilor și „nomazilor” din Europa – adoptată la 27 noiembrie 2001.*

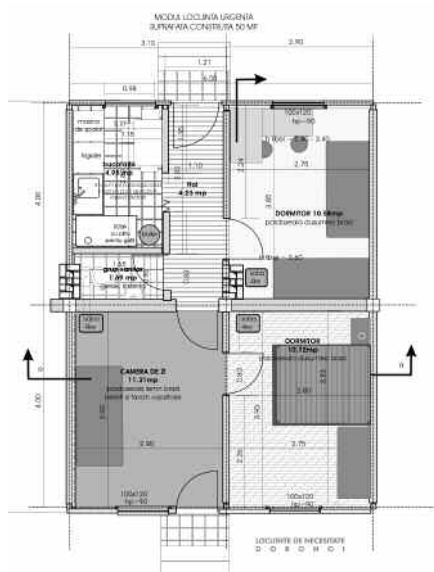
Soluția de locuire aleasă, favorizează adăpostirea a cît mai multe persoane în condiții minimale în detrimetrul unor dotări, finisaje și instalații care pot face obiectul unor proiecte de îmbunătățiri ulterioare. Tipul de locuire ales este în concordanță cu experiența lor de locuire recentă. Soluția tehnică constructivă aleasă a fost impusă de timpul scurt în care trebuia realizat obiectivul, de condițiile de lucru specifice zonei (iarnă grea, cu temperaturi scăzute și căderi masive de zăpadă) și de necesitatea de a obține un pret de cost scazut.

DATE DESPRE AMPLASAMENT:

Terenul este situat pe drumul care leagă Municipiul Dorohoi de comuna Broscăuți și se află în proprietatea Primăriei Municipiului Dorohoi. Suprafața

totală a terenului alocat pentru locuințe sociale este de 47000 mp conform Hotărârii Consiliului Local. Pe acest teren nu se afla nici o construcție. Aria pe care sa făcut investiția este de cca. 8500 m². Terenul nu era racordat la rețeaua electrică, la rețeaua de gaze și la canalizarea orașului în momentul debutului investiției. Astăzi există apă, canal și electricitate și un proiect de racordare la

rețeaua de gaz. Terenul se învecinează cu stația de epurare a orașului și cu serele municipalității. El se află la marginea orașului, după zona industrială, în imediata vecinătate a comunei Broscăuți.

Investiția constă în 8 imobile cu 4 apartamente a câte trei camere și 4 case individuale cu patru camere, în total 36 locuințe. Construcțiile au regim de înălțime parter și sînt amplasate la 5.5 m de aliniamentul șoselei.

Proiectul a prevăzut realizarea unor locuințe cu un standard mediu de calitate destinate adăpostirii persoanelor a căror locuințe sînt în stare de demolare. Soluția

de arhitectură aleasă a urmărit realizarea unui număr cît mai mare de apartamente pentru a rezolva cel puțin jumătate din necesarul de urgență. În aceste condiții comisia MTCT (Ministerului construcțiilor, transporturilor și turismului) și Comisia tehnică a Primăriei Dorohoi au aprobat realizarea unor apartamente cu un grad de echipare mai redus și suprafețe mai mici decît cele prevăzute în Anexa 1 din Legea locuinței 114/96.

Clădirile care s-au realizat sînt de două tipuri:

Primul tip este reprezentat de o clădire parter cu 4 apartamente, realizată pe structură de lemn, cu închiderile exterioare din panouri prefabricate de lemn tip sandwich din lemn, compuse din montanți cu secțiunea de 5x14 cm prinși între două plăci de OSB cu grosimea de 10mm. Între plăci s-a montează vată minerală iar la interior s-a placat cu rigips și s-a vărut cu

vopsitorii lavabile. Șarpanta este realizată din panouri prefabricate cu aceeași structură care sprijină pe pereți structurali și este acoperită cu țigla.

Cele patru apartamente sînt identice și, împreună cu curțile aferente, alcătuiesc o configurație tip "locuințe înșiruite".

Apartamentele au următoarea configurație: un hol de intrare, o bucatărie, o cameră de zi, două dormitoare și un grup sanitar. Holul de intrare este încăperea de acces și distribuție a locuinței. Apartamentele au următoarea configurație: un hol de intrare, o bucatărie, o cameră de zi, două dormitoare și un grup sanitar. Pardoseala este acoperită cu linoleum. Bucătăria este echipată cu un spălător de inox cu scurgător și cu un aragaz pentru gătit. Porțiunea de deasupra spălătorului este placată cu faianță. În bucatărie s-au prevăzut prize pentru alimentarea unui frigider și a unei mașini de spălat. Prizele au împămîntare. Alimentarea cu apă se face de la rețeaua orașului. Grupul sanitar este dotat cu vas de toaletă cu rezervor suspendat și cu chiuvetă. Deasemenea a fost prevăzut și un duș. Pardoseala este acoperită cu gresie iar pereții cu faianță pînă la înălțimea de 1.80 m. Camera de zi și dormitoarele sînt finisate cu vopsea lavabilă. Este prevăzută cîte o priză și un loc de lampă în fiecare cameră.

Alimentarea cu apă se face de la rețeaua orașului iar evacuarea apelor menajere se face la sistemul de canalizare. Încălzirea se va realiza cu

radiatoare alimentate de o centrală termică cu combustibil solid plasată într-o încăpere distinctă plasată între două corpuri de cădere. S-a prevăzut montarea de țîmplărie cu geam termopan.

Tipul al doilea – 4 unități – Locuință individuală cu patru camere. Structura de rezistență este din lemn cu închiderile exterioare din panouri sandwich din lemn cu termoizolație de vată minerală. Apartamentele au următoarea configurație: un hol de intrare, o bucatărie, o cameră de zi, trei dormitoare și un grup sanitar. Finisajele și nivelul de dotare sînt aceleași ca la primul tip.

Exteriorul cladirilor a fost finisat cu placaj PVC (sideing), țîmplaria este din PVC de culoare albă cu geam termopan. Curțile au cîte o alee de minim 90 cm pavată cu dale de beton. Precolectarea gunoiului se face prin depunerea acestuia în pubele standardizate din mase plastice. Soluția urbanistică propusă permite amenajarea de fîșii verzi, cu rol de protecție fața de zona industrială și de uzina de epurare, prin plantări cu arbuști decorativi. Va fi executat un gard pe toată lungimea curților iar porțiunea dinspre șoseaua Dorohoi-Broscauți va fi delimitată prin borduri, vegetație și stîlpi de iluminat public.

Procent de ocupare al terenului - **(P.O.T.)** este de 48% pentru tipul 1 și de 36% pentru tipul 2.

Satu Mare

Locuințe sociale realizate de fundația Hans Siedel la Satu Mare au fost destinate cazării temporare a familiilor evacuate dintr-un bloc deteriorat. Operațiunea de tip sertar a dus la reabilitarea blocului dar și la schimbarea de populație. Vechii locatari au rămas în strada Toamnei unde, de data asta, locuiesc legal. La mijloc vedem centrala termică. Iarna aceasta au avut căldura oprită timp de trei luni pentru neplată. Întreținerea pentru un apartament cu două camere ajunge la 2 milioane lei în condițiile în care marea majoritate trăiește din VGM-ul de 1,6 milioane. Este absolut necesară o monitorizare e evoluției ocupării operațiunilor de acest tip pentru a realiza cu adevărat obiectivele de incluziune socială.

Locuitorii provin dintr-o serie de blocuri care fuseseră aduse într-o stare de degradare totală. Operațiunea a presupus mutarea locatarilor în niște locuințe sociale și repararea blocurilor. Foarte puțini au reușit însă să se întoarcă la bloc. Locuințele sînt construite pe un teren care era folosit înainte ca loc de depozitare a deșeurilor provenite de la un spital. Chiar și acum locuitorii mai găsesc seringi și tuburi de medicamente (interviu, femeie roma, 42 ani). Situația este cu atît mai periculoasă cu cît cei care găsesc de obicei aceste lucruri sînt copii.

Unitățile locative cuprind un vestibul, între ușile căruia nu se poate plasa nimic, o baie echipată cu scaun WC, cădiță de duș și chiuvetă și o cameră sau două. Sistemul constructiv este format dintr-un schelet de lemn realizat din montați de 7X7 cm umplut cu vată minerală. La exterior este aplicat un lambriu de scînduri iar la interior placaj de gipscarton. Din cauza lipsei hidroizolației, a înălțimii foarte mici a soclului, a trotuarelor de protecție prea mici și a porozității terenului partea de jos a locuințelor este plină de igrasie. În primul an de funcționare pardoselile de lemn au fost îmbibate de apă. Locatarii le-au scos și au turnat un strat gros de beton. Șobolanii își fac loc prin pereții subțiri iar podul, nevizitabil, adăpostește gîndaci.

Cazul cetățeanului din imagine este exemplar pentru efectele pe care le are discontinuitatea în acțiune și pierderea voluntară a controlului autorităților asupra acestui gen de intervenție. El este diagnosticat schizofren și este permanent sedat ca urmare a medicației care i se administrează. Ea, fără educație, nu a lucrat niciodată, nu sînt căsătorii legal. Împreună au făcut trei copii și, după ce nu au mai putut sta la mama, pentru că erau prea mulți, au ocupat un apartament de bloc în condiții pe care nu pot sau nu vor să le clarifice. Acolo au locuit în condiții semilegale dar extrem de grele, după aprecierea lor, o vreme, pînă cînd blocul a fost refăcut. Au fost mutați aici în timp ce el era la închisoare pentru lovitură cauzatoare de moarte. După eliberare, acum 7 ani, el s-a întors la familie. În acești 7 ani au mai făcut 7 copii. Acum au zece copii și trăiesc toți într-o singură cameră. Bani se duc pe calmante.

Pericolul acestui gen de intervenții constă în posibila explozie demografică pe care o pot găzdui. Îmbunătățirea inițială a condițiilor de locuit atrage după sine și o dezvoltare neplanificată a familiei. Orice relocare ar trebui însoțită de măsuri de educație a reproducerii și de planning familial. Este dovedit statistic că numărul de copii pe care și-i doresc femeile rom este nesemnificativ diferit față de cel al celorlalte femei, dar este la fel de clar că accesul lor la măsuri contraceptive este aproape nul.

Str . Vulturilor

Locuințele din strada Vulturilor reiau proiectul barăcilor din Toamnei la scară mai redusă dar în același sistem, cu centrală termică la mijloc. Intervenția este îmbogățită de prezența a opt locuințe realizate din cărămidă, la standarde bune dar în spiritul limitat al legii locuinței. “Garsonierele” standard, corecte ca suprafețe, cu bucătărie deschisă, prevăzute cu baie, folosesc pentru adăpostirea a două familii; una stă în bucătărie iar cealaltă în dormitor. În total sînt opt persoane.

Tîrgu Mures

Valea Rece

În zona Valea Rece Primăria a început construirea a patru apartamente grupate într-o construcție P+1 ce va găzdui familiile ale căror bordeie au fost demolate. Probleme generate de necesitatea conformării cu Legea Locuinței s-au făcut simțite și aici prin preluarea nediscriminată a suprafețelor descrise în anexa 1 a Legii locuinței și transformarea lor într-o garsonieră standard, unica investiție pe care și-o permit consiliile locale. Mărimea familiei pare să treacă pe locul doi în fața necesității de a avea vestibul și spațiu de depozitare de 2 m². Ideea modernizării locale și treptate este însă perfect valabilă.

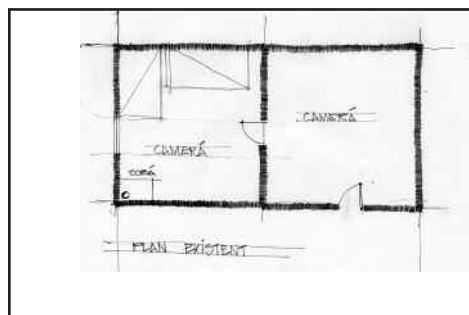
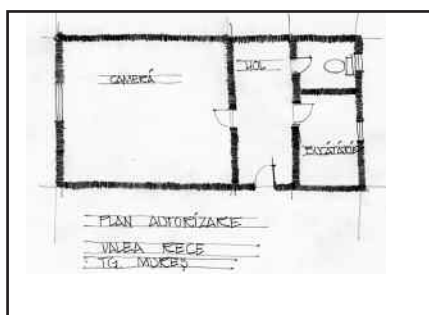
Lenghel este reprezentantul comunității din Valea Rece și angajat al primăriei. Este un om gospodăr și echilibrat. Are o casă cu trei camere pe care a cumpărat-o după ce a plecat de la bloc. În ea locuiesc 9 persoane. De curînd fata cea mare s-a măritat așa că Lenghel a făcut rost de 20 milioane de lei, din care a cumpărat materiale și a mai făcut o casă în curtea din spate. Casa e realizată pe o structură de lemn umplută cu pămînt și nu are fundații dar stă pe o placă de beton. I-a fost adăugat un soclu și va fi ținută. Tavanul este termoizolat cu vată minerală iar interioarele sînt finisate cu plăci de gips carton. Casa este monocelulară și are o ușă și o fereastră fiind ilustrarea perfectă a “unității de bază”.

Într-o așezare dominată de bordeie noile tehnologii își fac timid apariția. Proprietarul a lucrat în Germania de unde a venit cu ideea clară că termoizolația cu polistiren este bună și a pus-o în practică pe modesta lui casă. Este un caz singular care arată o preferință clară pentru locuirea în comunitatea de proveniență.

O dezvoltare vernaculară care fagocitează o casă mai veche. Legătura dintre ele e umplută cu mortar iar acoperișul se va completa când vor face rost de următorii bani. Practic, construcția nouă o înghite pe cea veche.

Casă realizată cu sprijinul primăriei de o fundație. Aceași problemă de proiectare, corectată pe parcurs de beneficiari – o garsonieră “corectă” cu hol, baie (deși nu există apă și canalizare) și bucatărie. Atunci când viitorii locatari au văzut începutul zidurilor despărțitoare le-a desființat imediat și a obținut două camere cinstite, cu intrare de afară. Pe lângă cele două familii de la parter, la etaj au mai apărut două familii.

Cei trei frați au lucrat în străinătate și se ocupă “cu bișnița”. Au moștenit pământul de la părinți. Moștenirea este relativă, de vreme ce tot pământul

aparține de fapt primăriei și altor cetățeni iar ei nu au acte. Totuși, cei 50 de ani de locuire continuă i-au făcut să-și investească veniturile aici. De remarcat înțrările perfect separate.

Construcție realizată de un grup filantropic olandez care găzduiește o familie cu doi copii. Construcția este realizată din lemn, în sistem sandwich umplut cu pământ. Întrebați de ce nu repară un loc în care pământul a căzut și a apărut o gaură cei din casă au fost de părere că este inutil pentru că oricum, o să cadă din nou.

Dealului

Unitate de bază

Celula de bază este o încăpere de aproximativ 4X4 m. care adăpostește un nucleu familial. De multe ori diviziunea spațială a acestui nucleu se face printr-o construcție nouă dar principiul adițional este mai răspândit. Ușa din spate și forma acoperișului așteaptă pentru următoarea tranșă a investiției.

Strada Dealului are toate casele realizate din cărămidă, de multe ori recuperată din demolări. Cei mai mulți dintre locuitori au lucrat de altfel la fabrica de cărămidă. Casa din imagine este realizată de un cuplu care lucrează în Ungaria. Pe lângă forța financiară, sensibil mai mare decât a restului comunității este vizibilă și calitatea foarte bună a execuției, folosirea materialelor noi și prezența fundației. Casa nu este interesantă doar din acest punct de vedere ci, mai ales ca model de etapizare a unei intervenții.

Case realizate de filantropi scoțieni. Costul total al unei asemenea unități de bază a fost de 48 mii lei (1350 Euro), inclusiv manopera. Terenul aparține însă fabricii de cărămidă iar primăria poate cel mult tolera asemenea construcții pentru care nu are nici o metodologie de control și asimilare. Există și un loc de joacă pentru copii, un unicat în asemenea comunități.

Cluj

Str. Cantonului

(Pata Rât 2)

Locuințele realizate de filantropii americano-olandezi asigură supraviețuirea familiilor beneficiare dar nu oferă condiții pentru dezvoltarea lor personală. Situația de segregare radicală în care comunitatea a fost pusă, întărită de realizarea acestor adăposturi, permanentizează o problemă și o agravează în loc să contribuie la rezolvarea ei.

Așezarea, creată artificial de către primărie în încercarea de a elimina romii fără adăpost din oraș, se găsește la aproximativ 5 km de limita orașului. Atunci când locuitorii au încercat să își amenajeze wc-uri dicolo de calea ferată au fost amendați cu 5 milioane lei. Terenul dintre calea ferată și șosea nu are însă decât aproximativ 10 metri așa că majoritatea trec calea ferată pentru a-și face nevoile direct pe câmp.

În case este frig. Pereții sandwich de tablă de oțel umplut cu poliuretan, deși teoretic au un coeficient de transfer termic excepțional, nu asigură un confort real în această configurație constructivă simplificată. Locuirea se face pe bază de contract de comodat cu organizația creștină "Ecce Homo".

Casele sînt racordate la rețeaua electrică, plata facturii fiind asigurată, pentru o vreme, de primărie. Pentru toată zona există două cișmele, una în zona

amenajată, în care există aproximativ douăzeci de căsuțe de tablă și lemn și una în zona cu adăposturi improvizate.

Există și un al doilea tip de unități, realizate într-un sistem constructiv similar celui de la Satu Mare. Casele au două camere și găzduiesc câte două familii.

Pata Rât – Dallas

Este colonia cea mai celebră din România fiind în atenția organizațiilor internaționale, în special din cauza folosirii copiilor pentru muncă la gunoi. Este o comunitate dezvoltată și oarecum atipică pentru că are o ierarhie pronunțată. Aceasta se manifestă și în construcțiile noi care aparțin șefilor comunității și celor care au afaceri de succes. Pe lângă acestea, peste drum, o fundație a realizat două clădiri din tablă termoizolată una fiind o sală de adunare a unui cult neoprotestant iar cealaltă o clădire comunitară care găzduiește o altă sală și un dispensar.

Casele sînt realizate din materiale diferite: cărămidă recuperată de la rampa

de gunoi din apropiere, BCA, lemn peste care se tencuiește. Sînt vizibil mai mari decît colibele (spre deosebire de Tîrgu Mureș unde casele bune sînt de dimensiuni comparabile cu cele ale bordeielor). Este foarte posibil ca o parte din ele să nu fie locuite permanent și să funcționeze de fapt ca un fel de birouri pentru afacerile cu materiale recuperate.

Casa de zid aparține șefilor comunității. Interiorul este finisat cu gresie și faianță. Structura adițională este vizibilă atît la exterior cît și la interior, cele două camere avînd o continuitate prin glasvandul plasat la mijloc.

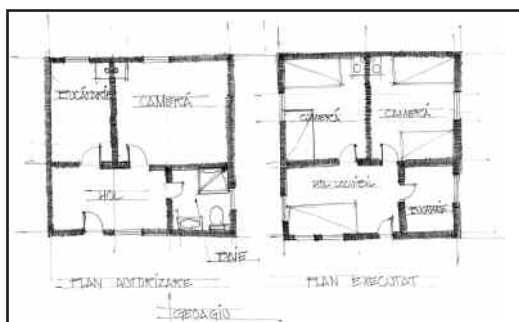
Geoagiu

“E-adevărat, domnu’ primar ne-a ajutat, ce să zicem... Cu terenul, cu proiectul, s-a zbatut pentru noi. Ne-a și lăudat în comună. A spus de mai multe ori că ce s-a făcut în comună, s-a făcut cu ajutorul romilor. Chiar dacă putea să facă mai mult... dar acum, știți cum e treaba, mai găsești și romi care, orice-ai face, nu-i urnești. Unii sunt gospodari, vor să aibă o casă a lor, să-și crească copiii, alții stau cu băutura-n nas. Pădure fără uscături nu se poate, știți cum e...”

Orașul Geoagiu are o comunitate mare de romi, plasată pe malul rîului cu același nume. Ei sînt ascunși de un gard de beton, măsură luată de autorități în anii comunismului “pentru a nu-i deranja pe turiști”. În 2003 a fost demarat un program de construcție de case pentru romi. Primăria a cedat o suprafață construibilă și a furnizat un proiect de casă cu două camere, realizat în urma discuțiilor cu familiile care s-au arătat interesate de colaborare.

Obligația romilor care au acceptat implicarea într-un asemenea proiect a fost aceea de a confecționa cărămizile necesare construcției, plus o zecime din acestea care urma să fie cedată primăriei pentru alte construcții. Ca și în celelalte exemple, planurile inițiale se

raportează *mot-a-mot* la Legea Locuinței. Rezultatul din teren, previzibil, este transformarea “garsonierelor” proiectate corect în locuințe cu două camere, hol locuibil, bucătărie (transformată din baia pentru care nu exista canalizare) și un wc construit în curte.

Între timp ajutorul primăriei s-a diluat iar ceea ce urma să fie un program de locuințe sociale a devenit unul de autoconstruire. Romii care fabrică cărămizi au început să își construiască case. În momentul de față există 2 case terminate, două pe jumătate terminate și încă 7 în diverse stadii de construcție care variază de la un început de fundație pînă la o închidere perimetrală cu ziduri.

Tencuielile exterioare lipsesc în cele mai numeroase cazuri. Rețelele tradiționale de tencuială (lut și bălegar) nu mai sînt în uz iar materialele

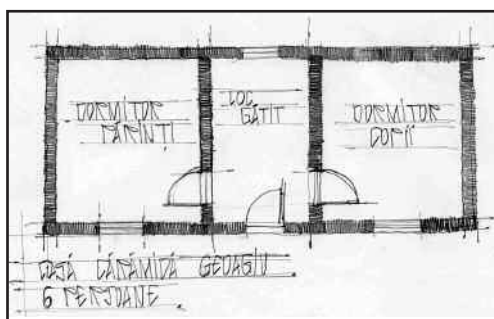
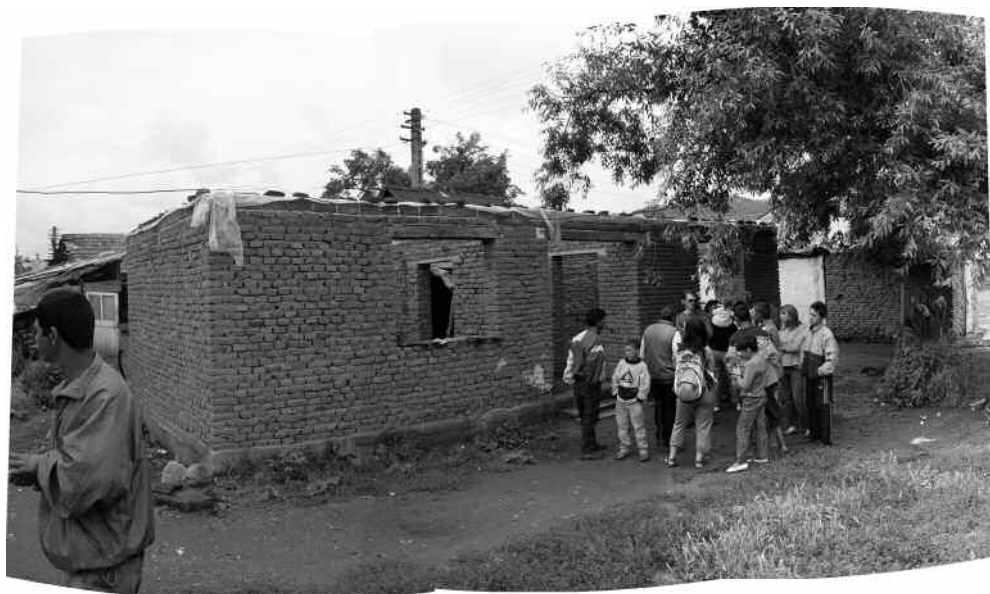

adezive moderne implică costuri ce nu pot fi suportate. Pentru protecția exterioară a casei se recurge pe scară extinsă la folii de PVC, carton, table recuperate sau întâlnim frecvent linoleum (mai ales la adăposturile improvizate). Se folosește uneori un reziduu rezultat din îmbutelierea carbidului numit "șlam". Nu avem date despre toxicitatea acestui material. Tencuiala se realizează de cele mai multe ori din lut lipit pe nulele sau pe șipci.

Casele de cărămidă mai vechi nu au în general fundații, cu excepția unui strat minimal de pietre care, după o perioadă mai îndelungată, datorită tasării, dispare sub nivelul solului. Aflată în contact direct cu solul cărămida atrage infiltrațiile și apoi se distruge. Reparațiile recente anturează cu o centură de beton simplu aceste case dând senzația că este vorba de fundații turnate. Numai casele noi au centuri ceea ce face ca pereții să fie frecvent crăpați. Cele mai vechi construcții de acest fel pot avea maxim 70 de ani dar media de viață este de sub 15 de ani. Această cultură, a caselor de cărămidă fabricată prin mijloace proprii, este în curs de dispariție.

Locuințele noi se găsesc în marginea comunității, pe un teren care nu a mai fost construit înainte. În interiorul comunității se desfășoară însă și activități sporadice de construire.

Singura notabilă este cea din imaginea de mai sus. Casa este realizată din cărămidă "țigănească", mortarul este de lut. La partea superioară există o centură armată cu patru fire de OB turnarea betonului făcîndu-se direct în cofrajul format de cărămizile puse pe înalt. Pentru a fabrica cărămizile necesare, familia a avut nevoie de un an. Și-au folosit toate cîștigurile din vînzarea cărămizilor pentru a cumpăra materiale. Ca și cei din exemplul de dinainte vor folosi "șlam" (reziduu provenit din fabricarea acetilenei) pentru a tencui pe interior.

Mortarul este realizat din lut cu excepția ultimului rînd, la care cărămida este pusă vertical folosind și drept cofraj pentru centură. Buinadrugii sînt realizați din lemn. Terenul pe care se construiește este parte a curții pe care o împarte o gospodărie extinsă, cu mai multe familii. Planimetria este riguros identică cu cea a casei tradiționale românești.

Față de restul comunității, care trăiește literalmente în noroi, interiorul din imagine reprezintă un uriaș salt înainte, un avans către o sărăcie decență. Acest salt nu poate fi făcut însă decît de familiile tinere, cu putere de muncă și cu puțini copii. Acest salt a fost posibil doar printr-un parteneriat rațional și corect cu autoritatea locală. Ceea ce duce la o locuirea mai bună este stabilitatea, nu neapărat creșterea veniturilor.

Evacuările în forță, *manu militari*, sau plasarea în ghetouri a locuitorilor aflați în stare de sărăciei extremă par a fi măsurile preferate de actorii locali astăzi. Pe termen lung însă aceste acțiuni nu fac decît să crească numărul celor care construiesc bordeie în jurul orașelor României. Prima parte a soluției, cea mai importantă, este dezvoltarea unei conștiințe comune a românilor cu privire la intensitatea fenomenului. Numai după ce vom ști cu toții ce se întîmplă vom reuși să găsim soluții decente. Cei care au înțeles le-au și găsit deja.

Bibliografie

1. Hotărîrea nr. 430/2001- *Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor* -23 aprilie 2001
2. *Planul național anti-sărăcie și de promovare a incluziunii sociale*
3. Legea 48/2002 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare;
4. Evaluarea strategiei guvernului României pentru îmbunătățirea situației romilor
(http://www.romanothan.ro/romana/rapoarte/docs/ev_str_guv_rom_.htm)
5. ACHIM, Viorel: *Țigani în istoria României*, Ed. Enciclopedică, București, 1998
6. CANGUILHEM, G.: *Le normal et le Pathologique*, Paris, 1972
7. CHASLIN, Francois: *Une haine monumentale*, Descartes&Cie, Paris, 1997
8. DRAGOMIRESCU, V.: *Psihosociologia comportamentului deviant*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976
9. FROMM, Erich: *Texte alese*, Ed. Politică, 1982
10. FRASER, Angus: *Țigani*, Ed. Humanitas, București, 1998
11. HACKNEY, Rod: *The good, the bad & the ugly*, Muller, London, 1990
12. HARRIS, Steve; BERKE, Deborah: *Architecture of the everyday*, PA Press, New York, 1997
13. HATCH, Richard: *The scope of social architecture*, Van Nostrand, New York, 1984
14. IONESCU, Marica și CACE, Sorin: *Practici pozitive în comunitățile de rromi*, Agenția de dezvoltare comunitară "Împreună", București, 2000
15. MARTINEZ, Nicole: *Romii*, Editura de Vest, Timișoara, 2001
16. NASTASA, Lucian, SALAT, Levente: *Interethnic relations in post-communist Romania*, Centrul de resurse pentru diversitate culturală, Cluj Napoca, 2000
17. OGIEN, Albert: *Sociologia devianței*, Polirom, Iași, 2002 (©1995)
18. PATRIN - <http://www.geocities.com/Paris/5121/patrin.htm>
19. PONS, Emmanuelle: *Țigani din România, o minoritate în tranziție*, Ed. Compania, București, 1999 (©1995)
20. VET - *Étude sur les standards du logement des plus démunis au Viêt-nam* <http://vet.asso.free.fr/>
21. WEIZMAN, Eyal: *Politics of verticality*, (www.opendemocracy.net)
22. ZAMFIR, Elena și Cătălin: *Țigani, între ignorare și îngrijorare*, Ed. Alternative, București 1993

Cadrul juridic

Documente referitoare la romi

1. H.G. Nr. 430 / 2001 Strategia Guvernului Romaniei de imbunatatirea situatiei rromilor
2. H.G. Nr. 430 / 2001 Strategia Guvernului Romaniei de imbunatatirea situatiei rromilor - Plan general de masuri
3. Recomandarea 17 / 2001 cu privire la îmbunatatirea situatiei economice si de angajare în munca a romilor / tiganilor si „nomazilor” din Europa
4. Recomandarea 4 / 2000 cu privire la educatia copiilor romi din Europa
5. Recomandarea 1 / 1983 asupra nomazilor apatrizi si a celor cu nationalitate nedeterminata
6. Rezolutia 13 / 1975 cu privire la situatia sociala a nomazilor din Europa
7. Recomandarea 1557 (2002) privind situatia juridica a rromilor in Europa
8. Recomandarea 1203 / 1993 referitoare la romii din Europa
9. Recomandarea 563 / 1969 cu privire la situatia romilor si altor populatii nomade din Europa

Documente referitoare la minoritati

1. O.G.137 / 2000 privind prevenirea si sanctionarea tuturor formelor de discriminare
2. O.U.G Nr. 31 din 13 martie 2002

